

PRODUKTENAANSPRAKELIJKHEID

DE EUROPESE RICHTLIJN: HARMONISATIE EN CONSUMENTENBESCHERMING ?

(deel 1)

I. Naar een eenmaking van het recht inzake produktenaansprakelijkheid in Europa

1.1. Inleiding

1. Produktenaansprakelijkheid is het laatste decennium een veel besproken onderwerp geweest. De publieke opinie werd opgeschrikt door spectaculaire schadegevallen die door gebrekkige produkten waren veroorzaakt en, met de consumentenverenigingen als woordvoerders, bepleitte men wettelijke regelingen die een effectieve schadevergoeding aan de slachtoffers van gebrekkige produkten zouden garanderen. Het rechtssysteem trachtte aan deze vraag tegevoel te komen door steeds strengere veiligheidsvoorschriften aan de producenten op te leggen, zodat het aantal schadegevallen beperkt zou worden. Bovendien werd veelal het bewijsrisico van het slachtoffer naar de producent verschoven. Het is opvallend dat deze laatste evolutie in de meeste Westeuropese landen niet het gevolg is geweest van wetgevend optreden, maar van jurisprudentiële oplossingen. Bestaande wetsartikelen werden door rechters zo ruim geïnterpreteerd dat een zware aansprakelijkheid kwam te liggen op de producent van een gebrekkig produkt. Wellicht is het mede omdat de aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door gebrekkige produkten zijn oorsprong vond in de rechtspraak, dat werd geoordeeld dat de omvang van deze aansprakelijkheid in de verschillende lid-staten van de Europese Gemeenschap te verscheiden was. Daarom werd, nu reeds meer dan tien jaar geleden, het initiatief genomen om een richtlijn op te stellen betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgeving der lid-staten inzake aansprakelijkheid voor produkten met gebreken. Deze richtlijn werd uiteindelijk door de Raad aangenomen op 25 juli 1985. In deze bijdrage zal een commentaar worden gegeven bij de voornaamste bepalingen uit de richtlijn. Eerst zal kort worden stilgestaan bij de verscheidene juridische benaderingen van produktenaansprakelijkheid in enkele lid-staten van de E.G., waarin ook de huidige stand van de produktenaansprakelijkheid in België even in herinnering zal worden gebracht.

2. De aansprakelijkheid van de producent voor zijn gebrekkige produkten heeft zich in de verschillende lid-staten op diverse wijzen ontwikkeld. Sterk vereenvoudigd kan worden gesteld dat twee grote stromingen kunnen worden onderscheiden: enerzijds een stroming die zich hoofdzakelijk ontwikkeld heeft vanuit de *contractuele aansprakelijkheid* van de verkoper en anderzijds een stroming die is gebaseerd op de *aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad*. Deze ontwikkeling werd hoofdzakelijk bepaald door het

verschillend antwoord dat werd geboden op de rechtsvraag of de gelaedeerde de mogelijkheid heeft de producent van het gebrekkig produkt aan te spreken, ook al staat hij met hem niet in een rechtstreekse contractuele band.

1.2. De quasi-delictuele aanpak

3. In sommige lid-staten, onder meer in Nederland en Duitsland, heeft de rechtspraak zich steeds verzet tegen de uitbreiding van de contractuele verhaalmiddelen (op basis van verborgen gebreken of wanprestatie) ten aanzien van anderen dan diegenen die in een directe contractuele relatie staan met de gelaedeerde. Naar Duits en Nederlands recht wordt derhalve geen contractuele verhaalsmogelijkheid toegekend aan de gelaedeerde tegen de producent, indien deze met hem niet in een rechtstreekse contractuele band staat¹.

4. Het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht heeft vergeleken met het Belgische en Franse een bijzonderheid, namelijk het zelfstandig onrechtmatigheidsvereiste. Artikel 1401 van het Nederlands B.W. bepaalt immers: «Elke onrechtmatige daad, waardoor aan een ander schade wordt toegebracht, stelt degene door wiens schuld die schade is veroorzaakt, in de verplichting om deze te vergoeden.» Het onderscheid tussen het onrechtmatigheidsvereiste en het schuldvereiste is niet steeds zeer duidelijk². Bovendien werd in de rechtspraak het afzonderlijke schuldvereiste op verscheidene wijzen uitgehold. Allereerst kan worden vastgesteld dat uit de onrechtmatigheid van een bepaalde handeling vaak reeds de schuld kan worden afgeleid³. Daarenboven bestaat de neiging in de Nederlandse rechtspraak een weerlegbaar schuldvermoeden te ontlenen aan het abnormaal uiterlijk gedrag van een zaak⁴. Ten slotte wordt, en dit is geen monopolie van de Nederlandse rechtspraak, het schuldbegrip dermate extensief opgevat, dat het van zijn eigenlijke inhoud de facto wordt ontdaan. Een bekend

¹ COUSY, H., *Problemen van produktaansprakelijkheid*, Brussel, Bruylant, 1978, 35 e.v. en 72 e.v.; HONDIUS, E., *Consumer Legislation in the Netherlands, A study prepared for the EC Commission*, New York, Van Nostrand Reinhold, 1980, 117-118; REICH, N. en MICKLITZ, H., *Consumer legislation in the Federal Republic of Germany, A study prepared for the EC Commission*, New York, Van Nostrand Reinhold, 1981, 173 e.v.

² SCHUT, G., *Produktenaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Wilink, 1974, 244 e.v.; COUSY, H., o.c., 37 e.v.

³ Zie hierover de bespreking van het «moffenkitarrest» bij COUSY, H., o.c., 46 e.v.; SCHUT, G., *Produktenaansprakelijkheid*, 245.

⁴ SCHUT, G., *Produktenaansprakelijkheid*, 80 e.v.

voorbeeld daarvan is het Ford-arrest⁵ waarin Ford Nederland die de assemblage van de Ford-bestelwagens in Nederland verrichtte, aansprakelijk werd gesteld voor de montage van een gebrekking onderdeel dat van Ford Amerika werd betrokken. Volgens het hof was er ook duidelijk sprake van schuld aan de zijde van Ford Nederland, ook al werd door het hof aanvaard dat bij massaproductie om bedrijfseconomische redenen Ford Nederland geen intensieve tweede controle van de haar toegeleverde onderdelen kon uitvoeren. Het hof oordeelde dat aan de zijde van Ford Nederland schuld aangenomen diende te worden omdat het in casu een objectief duidelijk waarneembare en ernstige fabricagefout van het onderdeel betrof. Indien Ford Nederland geen tweede controle van toegeleverde onderdelen organiseert, is dat voor haar eigen risico.

5. In de Duitse rechtspraak heeft zich een soortgelijke ontwikkeling voorgedaan m.b.t. het foutbegrip. De uitspraak in het bekende «Hühnerpestarrest» is hiervoor illustrerend⁶. Nadat de exploitant van een kippenkwekerij zijn kippen door een veearts had laten inenten tegen hoenderpest met een entstof die deze laatste had betrokken bij de producent van de entstof, brak enkele dagen na de inenting toch hoenderpest uit. Toen het verschijnsel zich nog elders voordeed, werd een onderzoek ingesteld en bleek de entstof bacterieel verontreinigd te zijn. Het Bundesgerichtshof besliste in dit geval dat het aan de producent toekwam aan te tonen welke omstandigheden het gebrek in de entstof hadden veroorzaakt en tevens te bewijzen dat deze omstandigheden geen fout van hem impliceerden. Belangrijk is hierbij vast te stellen dat de door het Bundesgerichtshof in deze zaak gedane uitspraak beduidt dat het risico van de onverklaarbaarheid van de oorzaak van de schade op de producent rust. Het hof is tot deze conclusie gekomen op grond van een belangenafweging tussen de producent en de gelaedere; een afweging die hoofdzakelijk werd geïnspireerd door de praktische moeilijkheden waarmee deze laatste wordt geconfronteerd door het gebrek aan informatie waarover hij beschikt om een fout van de producent aan te tonen⁷.

⁵ Zie, voor een bespreking van het Ford-arrest van het Hof van Amsterdam, 27 juni 1957 (*N.J.*, 1958, 104), COUSY, H., *o.c.*, 53 e.v.; SCHUT, G., *Produktenaansprakelijkheid*, 246-247, en SCHUT, G., *Onrechtmatige daad*, Zwolle, Tjeenk-Willink, 1981, 122-123.

⁶ Bundesgerichtshof, 28 november 1968, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1969, 269; zie voor een uitvoerige bespreking en literatuurlijst: COUSY, H., *o.c.*, 87 e.v.; SCHUT, G., *Produktenaansprakelijkheid*, 182 e.v.; MARINERO, H., *Arzneimittelhaftung in der USA und Deutschland*, in de reeks *Recht und Medizin*, Frankfurt am Main, Bern, Peter Lang Verlag, 215 e.v. en REICH, N. en MICKLITZ, H., *o.c.*, 174.

⁷ Voor andere recente toepassingen van produktenaansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad (§ 823 BGB) zie Bundesgerichtshof, 14 mei 1985, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1985, 2420, en de rechtspraak geciteerd door DEUTSCH, E., «Die neuere Entwicklung der Rechtsprechung zum Haftungsrecht», *Juristenzeitung*, 1984, 308; REICH, N. en MICKLITZ, H., *o.c.*, 175-178, evenals KULLMANN, H., «Die Rechtsprechung des BGH zur deliktischen Haftung des Herstellers für Schäden an der von ihm hergestellten Sache», *Betriebs-Berater*, 1985, 409-414; MAYER, K., «Produktshaftung und Gewährleistung», *Betriebs-Berater*, 1984, 568-573; SACK, R., «Produzentenhaftung und Produktbeobach-

Hoewel produktenaansprakelijkheid in Duitsland voornamelijk gebaseerd is op de quasi-delictuele aansprakelijkheid, blijft in het Duitse recht, net als in Nederland, de contractuele vordering wel openstaan indien er een directe contractuele relatie tussen het slachtoffer en de verkoper bestaat⁸. Op deze basis kan bijvoorbeeld een detailhandelaar nog aansprakelijk gesteld worden. Wel is de quasi-delictuele aansprakelijkheid van de producent in het Duitse recht zwaarder dan die van de tussenhandelaar⁹.

Naast de gemeenrechtelijke produktenaansprakelijkheid bestaat er in Duitsland ook een bijzondere aansprakelijkheid van de producent van farmaceutische producten op grond van het *Arzneimittelgesetz*¹⁰.

1.3. De contractuele benadering

6. In tegenstelling tot Nederland en Duitsland, is in een aantal andere lid-staten, bijvoorbeeld in België en Frankrijk de aansprakelijkheid voor gebrekkige produkten voornamelijk ontwikkeld op basis van een uitbreiding van de contractuele aansprakelijkheid voor verborgen gebreken. Krachtens art. 1641 B.W. dient de verkoper zijn koper te vrijwaren voor de verborgen gebreken waarmee een door hem verkocht produkt behept is. Het produkt wordt geacht gebrekkig te zijn wanneer het gebrek het produkt niet geschikt maakt voor het gebruik waartoe de koper het bestemd had, of wanneer de koper, indien hij het gebrek gekend had, het produkt niet of slechts voor een lagere prijs gekocht zou hebben¹¹. Indien de verkoper van de gebrekkige zaak het gebrek gekend heeft, is hij krachtens art. 1645 B.W. niet alleen verplicht tot teruggave van de prijs en van

tungspflicht», *Betriebs-Berater*, 1985, 813-819; SCHMIDT-SALZER, J., «Rechtsichere und tatsächliche Aspekte des Produktbeobachtungspflichthaftung», *Betriebs-Berater*, 1981, 1041-1045, en SCHMIDT-SALZER, J., «Deliktshaftung des Herstellers für Schäden an der gelieferten Sache. Bestätigung und weiterentwicklung der Schwimmerschalter-Entscheidung», *Betriebs-Berater*, 1983, 534-539.

⁸ Voor een toepassing zie Bundesgerichtshof, 24 juni 1981, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1981, 2248, en de bespreking door BUNTE, H., «Zur Verjährung von Garantieausprücken gegen den Hersteller», *Neue Juristische Wochenschrift*, 1982, 1629-1680.

⁹ Zo bestaat er ten aanzien van de tussenhandelaar bijvoorbeeld nog geen schuldvermoeden, zoals dit in het Hühnerpest-arrest ten aanzien van de producent werd gevestigd (zie KOSSMANN, H., «Der Handel im System der Produkthaftungspflicht», *Neue Juristische Wochenschrift*, 1984, 1664-1667 en DEUTSCH, E., *l.c.*, 311).

¹⁰ Zie nummers 39 en 45. Zie betreffende de aansprakelijkheid krachtens het Duitse *Arzneimittelgesetz* o.a. KULLMANN, H., «Haftung der pharmazeutischen Unternehmer nach dem Gesetz zur Neuordnung der Arzneimittelrechts», *Betriebs-Berater*, 1978, 175-178; MARINERO, H., *o.c.*, 233 e.v.; REICH, N., en MICKLITZ, H., *o.c.*, 187-194; VON HIPPEL, E., *Verbraucherschutz*, Tübingen, J.C.B. Mohr Verlag, 3e dr., 1986, 74-83 en WOLTER, H., «Die Reform der Haftung des Pharmazeutischen Unternehmers und der Verbraucherschutz», *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 1974, 260-268.

¹¹ FORIERS, P., «Les contrats commerciaux. De handelsovereenkomsten. Chronique de jurisprudence 1970-1984 (3ème partie)», *T.B.H.*, 1987, (3), 40; HERBOTS, J., CLARYSSE, D. en WERCKX, J., «Overzicht van rechtspraak. Bijzondere overeenkomsten (1977-1982)», *T.P.R.*, 1985 (767), 825; LIMPENS, J., *La vente en droit belge*, Brussel, Bruylant, 1960, nr. 326-348.

de door de koop veroorzaakte kosten, maar bovendien tot vergoeding van alle schade aan de koper. Zowel het Belgisch als het Frans produktenaansprakelijkheidsrecht is gebaseerd op een ruime interpretatie van deze «kennis» van het verborgen gebrek. Krachtens de Franse en de Belgische rechtspraak wordt de beroepsverkoper geacht de gebreken van de door hem verkochte zaak gekend te hebben¹².

In Frankrijk is dit vermoeden van kennis van de verborgen gebreken onweerlegbaar¹³, maar in België kan de beroepsverkoper zijn aansprakelijkheid afwenden door zijn «onoverkomelijke onwetendheid» betreffende het schadeveroorzakend gebrek aan te tonen¹⁴. Daar dit bewijs in de

¹² Voor België werd dit voor het eerst bevestigd in het bekende cassatiearrest van 4 mei 1939 (*Pas.*, 1939, I, 223) en nadien nog o.m. in Cass., 13 november 1959 (*Pas.*, 1960, I, 313); Cass., 28 februari 1980, *Arr. Cass.*, 1979-1980, 801, *R.C.J.B.*, 1983, 223, met noot J. FAGNART. Zie ook DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, IV, 3e dr., Brussel, Bruylant, 1972, nr. 179 en nr. 185; FREDERICQ, S. en KRUIHOF, R., «La responsabilité professionnelle du fait des produits», in *Rapports Belges au Xe congrès international de droit comparé*, Brussel, Bruylant, 1978, (107), 113; KRUIHOF, R., «Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door produkten», in *Economisch en Financieel Recht vandaag*, GROOTAERT, J., en SCHRANS, G., (red.), Gent, Gakko Sv., 1982, (423), 427-428; MOENS, K., «Wilsgebreken en verborgen gebreken in de verkoop van tweedehandswagens», in *Een droomwereld voor auto's*, FAURE, M., en MOENS, K., *IUS*, Antwerpen, Kluwer, 1983, (97), 136-139; VAN RIJN, J. en HEENEN, J., *Principes de droit commercial*, III, 2de dr., Brussel, Bruylant, 1981, p. 548, nr. 700. Zie verder COUSY, H., o.c., 210 e.v. en 241 e.v.; FALLON, M., *Les accidents de la consommation et le droit*, diss., Brussel, Bruylant, 1982, 678 p. en VAN HECKE, G., «La responsabilité du fabricant» (noot onder Cass., 3 april 1959), *R.C.J.B.*, 1960, 212-223.

De rechtspraak heeft dit vermoeden van kennis van de verborgen gebreken bij de beroepsverkoper regelmatig bevestigd (zie o.m. recent nog Brussel, 4 januari 1984, *R.W.*, 1986-87, 545; Bergen, 12 juli 1985, *B.R.H.*, 1986, 518, met noot C. Parmentier en Bergen, 18 juni 1986, *Jur. Liège*, 1987, 176, en de rechtspraak geciteerd door FORIERS, P., *l.c.*, 46-48 en HERBOTS, J., CLARYSSE, D., en WERCKX, J., *l.c.*, 836-840).

Het Franse Hof van Cassatie had eerst in een arrest van 21 oktober 1925 (*Dalloz périodique*, 1926, I, 9) de produktenaansprakelijkheid gebaseerd op de «door de koop veroorzaakte kosten» uit art. 1646 B.W. Dit is nadien verlaten en sinds het arrest van 24 november 1954 (Cass. fr. civ., 24 november 1954, *La Semaine Juridique*, 1955, 8565) is in Frankrijk het principe geïntroduceerd dat met de verkoper die het gebrek heeft gekend «celui qui, par sa profession, ne pouvait les ignorer» wordt geassimileerd. Dit principe werd in latere rechtspraak anders geformuleerd: «celui qui, par sa profession, était tenu de les connaître» (zie bijvoorbeeld Cass. fr. civ., 30 januari 1967, *La Semaine Juridique*, 1967, 15025). Voor recente toepassingen zie GHESTIN, J., *Conformité et garantie dans la vente*, Paris, Pichon, 1983, 245.

¹³ Zie hiervoor de Franse cassatierechtspraak: Cass., comm., 1 juli 1969, *Dalloz*, 1970, 40; Cass. comm. 20 januari 1970, *La Semaine Juridique*, 1972, 17280; Cass. comm., 15 november 1971, *Dalloz*, 1972, 211 en de rechtspraak geciteerd bij LAMBERT-FAIVRE, Y., *Assurances des entreprises et des professions*, Parijs, Dalloz, 459. Zie ook MADDOX, J., «Products Liability in Europe. Towards a Regime of strict Liability», *Journal of World Trade Law*, 1985, 510-511.

¹⁴ Krachtens het «vismijnarrest» (Cass., 6 oktober 1961, *Pas.*, 1962, I, 152). Nadat sommige rechtspraak in het begin van de zeventiger jaren het tegenbewijs vrij vlog bewezen achtte (zie o.m.

praktijk vaak moeilijk geleverd kan worden, rust er op de professionele verkoper bijna een risicoaansprakelijkheid voor schade veroorzaakt aan zijn koper door een gebrek in het verkochte produkt. Een beroep op deze vordering staat zowel open voor de directe koper van het produkt als voor onderafnemers, zodat ook de eindgebruiker die zich op het einde van de contractuele ketting bevindt, een vordering heeft op iedere verkoper in de keten en uiteindelijk op de verkoper-producent¹⁵. Contractuele afwijkingen van deze produktenaansprakelijkheidsregeling zijn in principe uitgesloten¹⁶.

7. Hoewel de contractuele produktenaansprakelijkheidsvordering volgens sommige rechtspraak naast de onderafnemers ook aan sommige derden, zoals familieleden van de koper, ter beschikking staat¹⁷ dienen «echte» derden zich in principe op de quasi-delictuele aansprakelijkheidsregels te beroepen. Men vindt in de rechtspraak zowel toepassingen van art. 1382¹⁸ als van art. 1384, eerste lid¹⁹. Men bemerkt

Brussel, 9 mei 1972, *R.W.*, 1972-73, 2016), heeft het Hof van Cassatie de teugels sterk aangetrokken in een arrest van 6 mei 1977 door het bewijs van de «onnaspeurlijke aard van het gebrek» te verlangen (*R.W.*, 1977-78, 657, *R.C.J.B.*, 1979, 126, met noot M. FALLON; zie ook HERBOTS, J., DELWICHE, F. en LAMINE, L., «Overzicht van rechtspraak (1975-1977), Bijzondere contracten», *T.P.R.*, 1980 (517), 544).

¹⁵ Dit is gebaseerd op de idee dat de vrijwaring voor verborgen gebreken een objectbetrokken recht is, dat de zaak volgt, ook al wordt ze verder verkocht. Zie bijvoorbeeld Cass., 5 december 1980, *R.W.*, 1981-82, 886 (let wel: hier betrof het de vrijwaring voor uitwinning) en ROGGE, J., «Produktenaansprakelijkheid volgens het huidige Belgische recht», *Verzekeringswereld*, 1986, (23) 25, en voor Frankrijk de rechtspraak geciteerd door LAMBERT-FAIVRE, Y., o.c., 467. Over de aard van dit vorderingsrecht als kwalitatief recht: DIRIX, E., *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, Maarten Kluwer, 1984, p. 30, nr. 160, en p. 112, nr. 149.

¹⁶ Op grond van art. 1643 B.W. zijn contractuele afwijkingen slechts geoorloofd indien de verkoper de verborgen gebreken niet gekend heeft. Daar de beroepsverkoper geacht wordt de verborgen gebreken gekend te hebben, zou men kunnen beweren, dat hij zich niet mag exonereren, tenzij hij zijn onoverkomelijke onwetendheid bewijst. De lagere rechtspraak heeft dit inderdaad regelmatig beslist (Luik, 27 juni 1985, *Jur. Liège*, 1985, 497; Bergen, 12 juli 1985, *B.R.H.*, 1986, 518), maar het Hof van Cassatie heeft in een arrest van 28 februari 1980 alleen opgemerkt dat de exoneratieclausule zeker ongeldig is bij werkelijke kennis van de verborgen gebreken (Cass., 28 februari 1980, *R.W.*, 1980-81, 2319, *R.C.J.B.*, 1983, 223, met noot FAGNART, J.). De oplossing van dit vraagstuk naar Belgisch recht is dus nog steeds onzeker (zie daarover MOENS, K., *l.c.*, 142-145). In Frankrijk worden exoneratieclausules door een professionele verkoper ongeoorloofd geacht (COUSY, H., o.c., 349; GHESTIN, J., o.c., 246-248 en LAMBERT-FAIVRE, Y., o.c., 464).

¹⁷ Een voorbeeld van deze rechtspraak vindt men in Brussel, 16 juni 1982, *T.B.H.*, 1983, 523; COUSY, H., o.c., 254-256; DIRIX, E., o.c., p. 190, nr. 257, en p. 204, nr. 275; FONTAINE, M. en BOURGOIGNIE, T., *Le droit de la consommation en Belgique et au Luxembourg*, New York, Van Nostrand Reinhold, 1981, 130, en ROGGE, J., *l.c.*, 25.

¹⁸ Cass., 12 december 1958, *Pas.*, 1959, I, 383, *R.C.J.B.*, 1960, 204, met noot VAN HECKE, G.; COUSY, H., o.c., 292 e.v.

¹⁹ Zie, voor schade veroorzaakt door een lift, waarvan de liftdeur opengaat, terwijl de liftkooi nog niet ter hoogte van de verdieping staat, Gent, 8 maart 1983, *R.W.*, 1985-86, 321. Een produ-

dienaangaande zowel in België als in Frankrijk een uitholling van het foutbegrip²⁰. Daarin gaat de Franse rechtspraak zelfs verder dan de Belgische: het enkele feit dat een gebrekkig produkt werd geleverd, werd in sommige gevallen reeds als een fout beschouwd²¹. Wel rijzen bij de toepassing van de quasi-delictuele aansprakelijkheidsregels op produktschade regelmatig problemen van coëxistentie omdat de rechtspraak de vordering op grond van onrechtmatige daad niet steeds zal toelaten indien de eiser in een contractuele relatie tot de producent staat²².

Men kan derhalve stellen dat de rechtspraak in de besproken landen, hetzij op basis van een verruimde interpretatie van het foutbegrip, hetzij door de creatie van een al dan niet weerlegbaar vermoeden van fout de bewijsmoeilijkheden van de gelaedeerde heeft pogen te verlichten. De Franse rechtspraak is hierin wel zeer ver gegaan, zodat men is gaan spreken van een de facto bestaand systeem van objectieve aansprakelijkheid in Frankrijk²³.

Uit de voorgaande summiere bespreking van het nationale produktenaansprakelijkheidsrecht in enkele lid-staten is gebleken dat dit zich op diverse wijzen heeft ontwikkeld. Men kan nochtans de vraag stellen in welke mate deze verschillen tot een verschillend beschermingsniveau van de consument en preventieniveau bij de producent in de lid-staten heeft geleid²⁴. Op dit probleem wordt verder in dit artikel nog teruggekomen.

cent zal evenwel meestal niet de bewaarder van de zaak in de zin van art. 1384, eerste lid, B.W. zijn (zie Brussel, 4 januari 1984, *R.W.*, 1986-87, 545).

²⁰ COUSY, H., *o.c.*, 216 en 287-292; LAMBERT-FAIVRE, Y., *o.c.*, 468.

²¹ COUSY, H., *o.c.*, 216; DIRIX, E., *o.c.*, 181-182. In het arrest van het Franse Hof van Cassatie van 5 december 1972 werd ten laste van de fabrikant een fout ex artikel 1382 Code civil aangenomen met de enkele vaststelling dat deze gebrekkig materiaal had geleverd. Dientengevolge wordt de fabrikant een resultaatsverbinding opgelegd tot levering van een gebrekkeloos produkt. In Frankrijk bestaat derhalve de tendens het onderscheid tussen de contractuele en de quasi-delictuele aansprakelijkheid te overstijgen. Soms gaan zelfs zover deze door de rechtspraak ontwikkelde produktenaansprakelijkheid te bestempelen als een «régime unitaire de responsabilité objective» (LAMBERT-FAIVRE, Y., *o.c.*, 470).

²² Zie onder meer Gent, 24 november 1978, *R.W.*, 1978-79, 2183; Luik, 28 april 1977, *Jur. Liège*, 1977, 57; Rb. Hasselt, 3 januari 1983, *R.W.*, 1986-87, 682.

²³ Zie onder meer TASCHNER, H., «La future responsabilité du fait des produits défectueux dans la communauté européenne», *Revue du Marché Commun*, 1986, 257 (de bijdrage van Taschner verscheen ook in Duitsland onder de titel: «Die künftige Produzentenhaftung in Deutschland», *Neue Juristische Wochenschrift*, 1986, 611-616).

²⁴ Zie in dit verband BOURGOIGNIE, T., «Responsabilité du fait des produits: arguments connus pour un nouveau débat», *Revue Européenne de droit de la consommation*, 1986 (7), 17. Bourgoignie stelt dat de richtlijn enkel voor Griekenland, Italië, Spanje en Portugal een drastische wijziging in hun klassieke (fout)aansprakelijkheidssysteem zal meebrengen. De andere landen kennen reeds een min of meer gelijklopend systeem dat — aldus Bourgoignie — met uitzondering van de eventuele invoering van een aansprakelijkheid voor ontwikkelingsrisico's, reeds zeer dicht de richtlijn benadert. Voor een korte bespreking van het Italiaanse produktenaansprakelijkheidsrecht, zie MADDOX, J., *l.c.*, 514-515.

1.4. Totstandkoming en doelstellingen van de richtlijn

8. Een eerste ontwerp werd opgesteld door de socialistische fractie van het Europees Parlement in 1974 en werd gewijzigd in 1975²⁵. Het eerste officiële voorstel tot richtlijn werd door de Commissie ingediend op 9 september 1976²⁶. Dit voorstel werd voorgelegd aan het Economisch en Sociaal Comité²⁷ en aan het Europees Parlement²⁸, die beide belangrijke wijzigingen aanbevalen op het oorspronkelijk voorstel, bijvoorbeeld met betrekking tot het ontwikkelingsrisico. Na deze adviezen diende de Commissie een gewijzigd voorstel in, in 1979²⁹, maar het duurde nog meer dan vijf jaar vooraleer de Raad uiteindelijk de richtlijn aangenomen heeft op 25 juli 1985³⁰. De reden van het lange tijdsverloop tussen het indienen van het gewijzigd voorstel en de uiteindelijke vaststelling van de richtlijn door de Raad is de voor het aannemen van een richtlijn vereiste unanimiteit³¹.

Uit de titel van de richtlijn en de overwegingen die de tekst van de richtlijn voorafgaan, kan men opmaken dat het doel van de richtlijn de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der lid-staten was. Er wordt gesteld dat de onderlinge verschillen tussen de aansprakelijkheidsregelingen in de verschillende lid-staten de mededinging kunnen vervalsen. Volgens de auteurs van de richtlijn blijkt inderdaad dat het niveau van aansprakelijkheid en de daaruit voortvloeiende standaards van zorg in verschillende lid-staten niet steeds hetzelfde zijn. Indien de investeringen in veiligheid die een producent doet, een belangrijk aandeel in de kostprijs van produkten vormen, kunnen verschillende aansprakelijkheidsregelingen leiden tot afwijkende marketingvoorwaarden in de verschillende lid-staten, hetgeen de mededinging zou kunnen vervalsen³². Evenzo merkt men in de eerste overweging van de richtlijn op dat deze onderlinge verschillen tussen de aansprakelijkheidsregelingen in de lid-staten ook het vrij verkeer van goederen binnen de gemeenschappelijke markt kunnen aantasten. Om dit te vermijden diende er een onderlinge aanpassing te komen en het instrument daartoe is artikel 100 van het E.E.G.-Verdrag dat het de Raad mogelijk maakt richtlijnen vast te leggen «voor het

Opgemerkt zij ook dat Spanje in 1984 een wet ter bescherming van de consument heeft aangenomen die voor bepaalde produkten (waaronder voedingswaren, cosmetica, farmaceutische produkten, elektrische apparaten) een objectieve aansprakelijkheid heeft ingevoerd. De wet bevat een aansprakelijkheidsgrens van 500 miljoen peseta's. De wet zou op dit ogenblik echter nog niet van toepassing zijn bij gebreke aan uitvoeringsbesluiten (HOLLMANN, L., «Die EG-Produkthaftungsrichtlinie», *Betriebs-Berater*, 1985, 2390).

²⁵ REICH, N., «Product Safety and Product Liability», *Journal of Consumer Policy*, 1986, 137.

²⁶ *Publikatieblad*, nr. C 241/9 van 14 oktober 1976.

²⁷ *Publikatieblad*, nr. C 114/15 van 7 mei 1979.

²⁸ *Publikatieblad*, nr. C 127/61 van 21 mei 1979.

²⁹ *Publikatieblad*, nr. C 271/3 van 26 oktober 1979.

³⁰ *Publikatieblad*, nr. L 210/29 van 7 augustus 1985.

³¹ Art. 100 E.E.G.-Verdrag.

³² Dit argument wordt evenwel in twijfel getrokken door VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, die opmerkt dat, ondanks de verschillende aansprakelijkheidsregimes, er bijna geen verschil is tussen de verzekeringspremies in de verschillende lid-staten (VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *Produktenaansprakelijkheid in Europees verband*, 1986, Zwolle, Tjeenk Willink, 21).

nader tot elkaar brengen van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der lid-staten welke rechtstreeks van invloed zijn op de instelling of de werking van de gemeenschappelijke markt»³³. Daar de onderlinge aanpassing als rechtvaardiging en wettelijke grondslag wordt ingeroepen voor de bevoegdheid van de E.G. ter zake, is het uiteraard van belang na te gaan of met deze richtlijn inderdaad de harmonisatie-doelstelling verwezenlijkt wordt³⁴.

Het is opvallend dat de overwegingen van de richtlijn niet alleen verwijzen naar het gevaar voor mededingingsvervalsing en de mogelijke aantasting van het vrij verkeer van goederen om de noodzaak van een onderlinge aanpassing te verdedigen, maar dat men daartoe bovendien ook «de bescherming van de consument» als argument aanvoert. Er wordt inderdaad woordelijk gesteld dat de onderlinge verschillen in de wetgevingen van de lid-staten inzake produktenaansprakelijkheid tot verschillen kunnen leiden in het niveau van de bescherming van de consument tegen schade die door een produkt met gebreken wordt toegebracht aan diens gezondheid en goederen. Deze onderlinge aanpassing van het niveau van consumentenbescherming blijkt een belangrijke doelstelling van de richtlijn te zijn geworden. Bovendien wordt het niveau van de bescherming van de consument niet alleen onderling aangepast, zoals de eerste overweging suggereert, maar het wordt bovendien verhoogd. Dit wordt vooral duidelijk als men de andere overwegingen van de richtlijn leest waar het begrip «de bescherming van de consument» zelfs tot twaalf keer toe genoemd wordt.

II. De basisbegrippen in de richtlijn

2.1. Risicoaansprakelijkheid

9. Het eerste artikel van de richtlijn bevat het basisbeginsel: de producent is aansprakelijk voor de schade, veroorzaakt door een gebrek in zijn produkt. De daaropvolgende artikelen definiëren vervolgens de in artikel 1 opgesomde begrippen. Meteen rijst de vraag welke de aard van de aansprakelijkheid is die door artikel 1 wordt ingesteld. Volgens de tweede overweging van de richtlijn is een aansprakelijkheid «buiten schuld» bedoeld³⁵. Dezelfde overwe-

ging stelt dat een dergelijke risicoaansprakelijkheid noodzakelijk was voor een «rechtvaardige toewijzing» van de met moderne technische produktie samenhangende risico's. Met deze «rechtvaardige toewijzing» wordt vermoedelijk bedoeld dat de bewijslast van de fout om billijkheidsredenen niet op het slachtoffer dient te rusten. Belangrijk is dat de richtlijn bij de toepassing van de objectieve aansprakelijkheid geen onderscheid maakt tussen de schadelijders. Zowel (sub)contractanten als derden genieten de bescherming van de richtlijn. Juist omdat de vormen van risicoaansprakelijkheid, zoals die al bestonden in sommige lid-staten, vaak nog uitzonderingen behelsden en niet altijd voor alle schadelijders van toepassing waren, oordeelde men dat de onderlinge aanpassing vereenvoudigd zou worden door het instellen van één algemene regel van objectieve aansprakelijkheid die tegenover alle schadelijders van toepassing is, of dezen nu verkrijgers zijn van het produkt, dan wel derden³⁶.

10. Een onbeantwoorde vraag is of de producent zich op overmacht kan beroepen om de aansprakelijkheid «buiten schuld» af te wentelen. In het oorspronkelijk voorstel van de Commissie werd opgemerkt dat het overbodig is op te merken dat de producent niet aansprakelijk is in geval van overmacht, omdat de wetgeving van alle lid-staten overmacht beschouwt als een uitsluitingsgrond voor de aansprakelijkheid van de producent³⁷. Deze overweging is evenwel niet meer terug te vinden in de huidige versie van de richtlijn, zodat men zich de vraag kan stellen of de producent zich nog op overmacht kan beroepen. Storm leidt van artikel 7 van de richtlijn, dat een aantal uitsluitingsgronden opsomt, af dat de producent zijn aansprakelijkheid alleen in de zes opgesomde gevallen kan uitsluiten³⁸. Bovendien lijken veel van de uitsluitingsgronden uit artikel 7 ook onder het begrip «overmacht» te vallen, zodat het onwaarschijnlijk lijkt dat de producent naast de limitatief opgesomde gronden in artikel 7 ook nog in het algemeen over een overmacht-verweer zou kunnen beschikken³⁹.

De vraag rijst ook of de producentenaansprakelijkheid uit de richtlijn vervangen kan worden door een compensatiefonds, waaraan bijvoorbeeld de producenten zouden kunnen bijdragen. Indien zich een schadegeval voordoet, zou het fonds in plaats van de producent de schade vergoeden. Voor zover dergelijke fondsen, net als aansprakelijk-

³³ REICH, N., *l.c.*, 135. Maar voor een onderlinge aanpassing ten einde een vervalsing van de mededingingsvoorwaarden op de gemeenschappelijke markt te vermijden, biedt ook art. 101 E.E.G.-Verdrag een grondslag (VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 21). Voor een studie m.b.t. de Europese harmonisatierichtlijnen en hun juridische grondslag zie SMIT, H. en HERZOG, P., *The law of the European Community, Commentary on the EEC Treaty*, New York, Matthew Bender, 1976, 467-544.

³⁴ Dit zal besproken worden in het laatste deel van deze bijdrage, zie randnr. 57. Zie over de bevoegdheid van de E.G. inzake produktenaansprakelijkheid ook KRÄMER, L., *EEC Consumer law*, Brussel, Story, 1986, 274 en SCHMIDT-SALZER, J., «Die E.G. Richtlinie Produkthaftung», *Betriebs-Berater*, 1986, (1103), 1104.

³⁵ In de Engelse vertaling wordt dit principe van de «Liability without fault» in de derde overweging herhaald. Zie ook SCHMIDT-SALZER, J., *l.c.*, 1104. Zie, over de toepassing van de objectieve aansprakelijkheid in het Belgisch recht, BOCKEN, H., «Van fout naar risico. Een overzicht van de objectieve aansprakelijkheidsregelingen naar Belgisch recht», *T.P.R.*, 1984, 329-415, en FAURE, M. en VAN DEN BERGH, R., «Negligence, strict liability

and direct regulation of safety under Belgian law: an introductory economic analysis», *Geneva Papers of Risk and Insurance*, April 1987, 95-114.

³⁶ DUINTJER-TEBBENS, H., «De Europese Richtlijn Produkt-aansprakelijkheid», *N.J.B.*, 1986, 369; TASCHNER, H., *l.c.*, 258.

³⁷ Zie STORM, P., «Een gebrekkig produkt», *T.V.V.S.*, 1985, 241.

³⁸ *Ibid.* Amusant is wel dat het tekstargument waar Storm zich op beroept, niet langer van toepassing is, als men de Engelse tekst van art. 7 leest: «The Producer shall not be liable as a result of this Directive if he proves: ...» Uit deze formulering volgt geenszins dat de gronden van art. 7 de enige uitsluitingsredenen zijn, wat men in de Nederlandse tekst wel zou kunnen lezen. («De producent is uit hoofde van deze richtlijn aansprakelijk tenzij hij bewijst ...»). Ook uit de Duitse tekst van art. 7 kan men niet afleiden dat de uitsluitingsgronden van art. 7 limitatief zijn: «Der Hersteller haftet auf Grund dieser Richtlinie nicht, wenn er beweist, ...».

³⁹ VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 18.

heidsverzekeringen, een effectieve uitbetaling van de schadevergoeding aan het slachtoffer garanderen, komt dit vanzelfsprekend niet in tegenspraak met de richtlijn. Anders is het indien het slachtoffer slechts een aanspraak op het fonds zou hebben en geen relatie zou bestaan tussen de individuele aansprakelijkheid van een producent en diens bijdrage aan het fonds⁴⁰.

2.2. Produkt

11. Krachtens artikel 2 van de richtlijn wordt onder «produkt» verstaan roerende goederen die industrieel zijn vervaardigd⁴¹. De voorwaarde van de industriële vervaardiging wordt niet vermeld in artikel 2 zelf, maar in de derde overweging. Als een produkt niet industrieel wordt vervaardigd, maar bijvoorbeeld in het kader van een huishoudelijke activiteit tot stand komt, is dit geen produkt in de zin van de richtlijn⁴². Diensten worden niet als een produkt beschouwd⁴³.

Ook zal een industrieel vervaardigd roerend goed, dat geïncorporeerd is in een onroerend goed beschouwd worden als een «produkt». Indien bijvoorbeeld een appartementsgebouw instort omdat de steensoort die men gebruikt heeft, gebrekkig bleek te zijn, kan de producent van de gebruikte stenen aansprakelijk worden gesteld onder de richtlijn, indien alle andere voorwaarden daartoe ook vervuld zijn⁴⁴. Ook indien een aannemer een gebrekkig onderdeel produceert (bijvoorbeeld indien hij zelf cement aanmaakt, die hij vervolgens in een gebouw verwerkt), zal de aannemer aansprakelijk kunnen worden gesteld als producent, omdat een gebrekkig onderdeel in een onroerend goed wordt geïncorporeerd⁴⁵. Ook als een onderdeel of grondstof bestanddeel vormt van een ander produkt, kan dit als een «produkt» voor de toepassing van de richtlijn worden beschouwd⁴⁶.

⁴⁰ Zie KRÄMER, L., o.c., 279. Volgens deze auteur zou een systeem waarbij een fonds de schadevergoeding aan de benadeelde betaalt en vervolgens een regres uitoefent tegen de producent wel verenigbaar zijn met de richtlijn omdat dan de producent uiteindelijk nog steeds de aansprakelijkheid op grond van de richtlijn draagt.

⁴¹ Zie over de vraag of onder «roerende goederen» ook vermogensrechten kunnen worden begrepen uitgebreid bij: LAES, E., VAN SCHOU BROECK, C. VERHOEVEN, F. en WASTIAU, M., *Proeve van ontwerp-aanpassingswet inzake de aansprakelijkheid voor produkten met gebreken*, document gepresenteerd op de 5e Leuvense Verzekeringsdagen 10-11 oktober 1986, p. 13-14 (hierna steeds verder aangeduid als Leuvense Verzekeringsdagen).

⁴² Zie KRÄMER, L., o.c., 277. Deze auteur gaat ook in op de vraag of ambachtelijk vervaardigde produkten aan het vereiste van industriële vervaardiging voldoen.

⁴³ BOURGOIGNIE, T., l.c., 14.

⁴⁴ TASCHNER, H., l.c., 259. De derde overweging van de richtlijn zegt uitdrukkelijk dat de aansprakelijkheid ook dient te gelden voor roerende goederen die bij de bouw van onroerende goederen worden gebruikt of daarvan een bestanddeel vormen. Zie ook VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., o.c., 36.

⁴⁵ Zie, over deze mogelijke cumulatie van de aannemers- en producentenaansprakelijkheid: VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, o.c., 36; over de aansprakelijkheid van de aannemer voor het gebrek van gebrekkige bouwmaterialen zie Leuvense Verzekeringsdagen, p. 16.

⁴⁶ Zie art. 3.1 van de richtlijn; op het onderscheid tussen «grondstof» en «onderdeel» wordt teruggekomen in nummer 33.

12. De richtlijn is niet van toepassing op «landbouwgrondstoffen en produkten van de jacht». Artikel 2 verduidelijkt verder dat onder «landbouwgrondstoffen» worden verstaan: produkten van de bodem, van de veefokkerij en van de visserij. Als reden voor dit gunstregime voor landbouwprodukten wordt in de overwegingen vermeld dat de objectieve aansprakelijkheid van de richtlijn alleen van toepassing kan zijn op roerende goederen die industrieel zijn vervaardigd en dat derhalve landbouwprodukten niet onder deze aansprakelijkheid dienen te vallen. Enkele auteurs volgen deze zienswijze door op te merken dat de verhoogde bescherming van de objectieve aansprakelijkheid alleen noodzakelijk is tegen de risico's van de moderne industriële productie. Risicoaansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door landbouwprodukten zou slechts een onnodige verhoging van de verzekeringslast meebrengen⁴⁷. Deze verklaring is niet bevredigend. Zelfs als landbouwprodukten industrieel worden voortgebracht, bijvoorbeeld bij mechanisatie van het oogst- of kweekproces, zijn zij nog steeds uitgesloten van het toepassingsgebied van de richtlijn⁴⁸. Een consument zal derhalve geen schadevergoeding krachtens de richtlijn kunnen vorderen van een veefokker die kunstmatige hormonen heeft gebruikt om zijn kalveren vet te mesten, of van een graanboer die gevaarlijke insectendodende preparaten op zijn tarwe heeft aangebracht⁴⁹. Het is volstrekt onduidelijk waarom de objectieve aansprakelijkheid voor gebrekkige produkten minder wenselijk zou zijn in deze situaties. De werkelijke reden voor de uitsluiting van landbouwgrondstoffen uit de richtlijn was dat de Europese boeren met succes gelobbyd hebben en de politici ervan overtuigd dat de objectieve aansprakelijkheid uit de richtlijn niet op hen van toepassing zou moeten zijn⁵⁰.

Er dient nochtans op gewezen te worden dat de uitsluiting voor landbouwprodukten niet meer van toepassing is indien deze produkten een eerste be- of verwerking hebben ondergaan⁵¹. Uit de derde overweging blijkt dat met deze verwerking een proces van industriële aard bedoeld wordt. Daaruit volgt dat de richtlijn wel van toepassing wordt zoodra de aard van het landbouwprodukt gewijzigd is door een tussenkomst van industriële aard⁵². In deze interpretatie is

⁴⁷ DUINTJER-TEBBENS, H., l.c., 370.

⁴⁸ VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., o.c., 32.

⁴⁹ REICH, N., l.c., 143.

⁵⁰ Aldus REICH, N., l.c., 143, en TASCHNER, H., l.c., 259. Dit is een bevestiging van de economische reguleringstheorie die leert dat regulering het resultaat is van vraag en aanbod op de politieke markt. De landbouw-lobby is blijkbaar op Europees niveau krachtig genoeg om de regulering aanmerkelijk te beïnvloeden. Zie daarover o.m. MOORE, T., «The purpose of licensing», *Journal of law and economics*, 1961, 93-117; OLSON, M., *The logic of collective action*, Cambridge, Harvard University Press, 1971; STIGLER, G., «The theory of economic regulation», *Bell journal of economics*, 1974, 335-358; PELTZMAN, S., «Towards a more general theory of regulation», *Journal of law and economics*, 1976, 211-240; VAN DEN BERGH, R. en DIRIX, E., *Handels- en economisch recht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 1986, 234 en VAN DEN BERGH, R., «Belgian public policy toward the retailing trade», in *Law and economics and the economics of legal regulation*, SCHULLENBURG, M. en SKOGH, G. (red.), Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 185, 205.

⁵¹ Art. 2 van de richtlijn.

⁵² TASCHNER, H., l.c., 259 en DUINTJER-TEBBENS, H., l.c., 37.

er bij een loutere bewarende handeling, bijvoorbeeld het schoonspuiten van aardappelen⁵³, of het diepvriezen van bepaalde produkten, nog geen «verwerking», omdat er nog geen transformatie van het produkt heeft plaatsgevonden. In een ruimere interpretatie, die onder meer door Reich verdedigd wordt, zal de richtlijn al van toepassing zijn zodra enige daad van bewerking of zelfs van bewaring van het produkt heeft plaatsgevonden, al ware dit louter de verpakking van het produkt⁵⁴.

De richtlijn geeft hier aanleiding tot interpretatieproblemen, die vanzelfsprekend de harmonisatiedoelstelling in gevaar brengen. Het economisch effect van de uitsluiting van landbouwprodukten die nog niet industrieel be- of verwerkt zijn, is dat de aansprakelijkheid uit de richtlijn in feite doorgeschoven wordt naar de industriële verwerker. Indien er bijvoorbeeld babyvoedsel wordt gemaakt van kalfsvlees dat met hormonen behandeld is, zal de objectieve aansprakelijkheid niet bij de boer liggen die de hormonen heeft toegediend, maar wel bij de producent van het eindprodukt, die het kalfsvlees industrieel verwerkt heeft⁵⁵. Daar er eigenlijk alleen politieke redenen waren om de landbouwprodukten van de toepassing van de richtlijn uit te sluiten, bepaalt artikel 15.1, a, dat elke lid-staat de aansprakelijkheid van de richtlijn ook kan uitbreiden tot de landbouwgrondstoffen en de produkten van de jacht⁵⁶. Het weinig overtuigende standpunt van de Boerenbond, zoals dit werd vertolkt op de vijfde Leuvense Verzekeringdagen, is dat de landbouwprodukten van de toepassing van de richtlijn uitgesloten dienen te blijven onder meer omdat het landbouwproductieproces niet vergelijkbaar is met het industriële productieproces en omdat de landbouwprodukten onderhevig zijn aan factoren (zoals milieuvervuiling) waarop de producent geen controle heeft⁵⁷.

13. De slotzin van artikel 2 vermeldt dat onder «produkt» ook elektriciteit wordt verstaan. Dit werd met zoveel woorden in de richtlijn vermeld omdat in sommige lid-staten elektriciteit niet als een zaak wordt beschouwd, maar als «energie»⁵⁸. Onduidelijk is wel wie er bij schade veroorzaakt door «gebrekkige elektriciteit» als producent moet worden beschouwd⁵⁹. Men bemerkte overigens dat ook gas

als produkt zal worden beschouwd⁶⁰.

Ten slotte bepaalt artikel 14 van de richtlijn dat de richtlijn niet van toepassing is op schade die ontstaan is door nucleaire ongevallen. Voor deze ongevallen hebben de meeste lid-staten immers de internationale verdragen bekrachtigd die de aansprakelijkheid van de exploitant van een kerncentrale regelen⁶¹.

2.3. Producent

14. De objectieve aansprakelijkheid voor gebrekkige produkten uit de richtlijn reikt veel verder dan het tot nu toe gekende produktenaansprakelijkheidssysteem in het Belgisch recht, gebaseerd op de vrijwaring voor verborgen gebreken in het koopcontract⁶². De aansprakelijkheidsregeling van de richtlijn is niet alleen van toepassing op schade, veroorzaakt aan kopers of onderafnemers van het produkt, maar ook op de schade veroorzaakt aan derden die niet in enige contractuele relatie met de producent staan. Toch heeft de richtlijn het aantal personen in de distributieketen dat aansprakelijk kan worden gehouden, beperkt door de aansprakelijkheid in principe alleen nog op de «producent» te leggen. Dit is, zo luidt de eerste zinsnede van artikel 3.1 van de richtlijn, de producent van een eindprodukt, de producent van een grondstof of de producent van een onderdeel⁶³. Daarnaast zijn er groepen personen die gelijkgesteld worden met de producent en die derhalve ook aansprakelijk kunnen worden gesteld krachtens de richtlijn.

15. De eerste groep betreft diegene die zich als producent presenteert door zijn naam, zijn merk of een ander onderscheidingsteken op het produkt aan te brengen. Dit zijn personen die in de ogen van het publiek een zeer nauwe relatie met het produkt hebben. Zij presenteren zich als het ware als producent door bijzondere aanduidingen op het produkt of op de verpakking aan te brengen, zoals «specially packed for ...»⁶⁴. Deze gelijkstelling is dus ook van toepassing op handelaren, distributieketens of warenhuizen die een produkt onder hun eigen naam of handelsmerk op de markt brengen.

Dit zou bijdragen tot de bescherming van de consument, omdat deze er zich veelal niet van bewust is dat de handelaar niet de producent is⁶⁵. Toch is het enkele feit dat een handelaar zijn naam op het produkt aanbrengt, niet voldoende om direct te kunnen beslissen dat hij dan ook een producent in de zin van de richtlijn is⁶⁶. Indien bijvoor-

⁵³ Een voorbeeld gegeven door VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 31. Deze auteur gaat uitgebreid in op de vraag wat onder «industriële verwerking» dient te worden verstaan. Zie daarover ook Leuvense Verzekeringdagen p. 16-18.

⁵⁴ REICH, N., *l.c.*, 143.

⁵⁵ REICH, N., *l.c.*, 143. Wel zou de kalverenfokker aansprakelijk kunnen zijn op basis van de foutaansprakelijkheid, indien het recht van zijn lid-staat dit bepaalt (TASCHNER, H., *l.c.*, 259).

⁵⁶ TASCHNER, H., *l.c.*, 259. Dit is een van de drie «opties» van de richtlijn.

⁵⁷ Zie hiervoor het verslagboek van de Ve Leuvense Verzekeringdagen van 10 en 11 oktober 1986 waarvan de publikatie in voorbereiding is.

⁵⁸ TASCHNER, H., *l.c.*, 259. Volgens VAN WASSENAER VAN CATWIJCK was het ook zinvol om deze bepaling in de richtlijn op te nemen omdat de ervaring heeft geleerd dat sommige rechtspraak (met name Amerikaanse) had beslist dat het leveren van elektriciteit slechts dienstverlening is die geen aanleiding kan geven tot produktenaansprakelijkheid (*o.c.*, 38).

⁵⁹ Zie over deze vraag uitgebreid bij Leuvense Verzekeringdagen, p. 14-15.

⁶⁰ KRÄMER, L., *o.c.*, 279.

⁶¹ Zie FAURE, M. en VAN DEN BERGH, R., «Strict liability and compulsory insurance under Belgian Law», working paper presented at the 13th Seminar of Risk and Insurance Economists, organised by the Geneva Association, Hamburg, 22-24 september 1986; zie ook VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 20-21.

⁶² Zie nummer 6.

⁶³ Voor een commentaar op deze begrippen leze men VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 26-27. Over de vraag onder welke omstandigheden een verhuurder als producent onder de richtlijn kan worden beschouwd, raadplege men VANSWEEVELT, T., «Produktenaansprakelijkheid van de (professionele) verhuurder en de interpretatie van exoneratiebedingen» (noot onder Antwerpen, 6 januari 1986), *R.W.*, 1986-87, 677-682.

⁶⁴ DUINTJER-TEBBENS, H., *l.c.*, 370.

⁶⁵ Aldus REICH, N., *l.c.*, 142.

⁶⁶ TASCHNER, *l.c.*, 260.

beeld de naam van de werkelijke producent nog steeds vermeld zou worden, zou alleen deze aansprakelijk zijn⁶⁷. In dat geval presenteert de handelaar zich immers ook niet als producent, hetgeen door de richtlijn duidelijk als voorwaarde voor de gelijkstelling genoemd wordt. Men wordt dan ook geen producent louter door een goedkeuringsteken op een produkt aan te brengen (bijvoorbeeld het CEBEC-merk na keuring van elektrische toestellen) omdat het in dat geval duidelijk is dat men zich niet als producent presenteert⁶⁸. Wel kan natuurlijk de verstrekker van een dergelijk kwaliteitslabel of de houder van een collectief merk aansprakelijk zijn, maar dan op grond van het gemeene recht⁶⁹.

In dit verband rijst ook de vraag in welke mate octrooi, know-how- en merklicentieggevers onder deze bepaling ressorteren. Op de verpakking van de eindprodukten, die door de licentienemer worden gefabriceerd en gecommercialiseerd, wordt immers vaak naar de licentieggever verwezen (bijvoorbeeld door vermeldingen als: «onder licentie van ...», «merknaam eigendom van ...», of door het gebruik van het logo van de licentieggever op de verpakking). Zulks geschiedt echter niet noodzakelijk met de bedoeling zich als producent te presenteren, doch bijvoorbeeld bij een octrooiligentie met het oog op de identificatie van de eigenaar van de industriële eigendomsrechten waaronder het produkt wordt geproduceerd en gecommercialiseerd. Hoewel een merk ook een herkomstfunctie heeft, identificeert een merk steeds meer het produkt en minder de producent. Derhalve zal bij een merklicentie de aanduiding van de licentieggever hem niet ipso facto tot producent in de zin van de richtlijn maken⁷⁰. Overigens moet worden vastgesteld

⁶⁷ DUINTJER-TEBBENS, H., *l.c.*, 370.

⁶⁸ Contra: VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 29, die meent dat, als de naam van de werkelijke producent niet vermeld is, de keuringinstantie aansprakelijk zal zijn, omdat «dan dient te worden beslist in het voordeel van de schadelijder». O.i. druipt deze interpretatie in tegen de letterlijke tekst van art. 3 omdat eerst dient te worden aangetoond dat men zich als producent presenteert. De keuringinstantie had de richtlijngever daarbij zeker niet op het oog.

⁶⁹ Aangestipt dient te worden dat krachtens art. 22 van de Benelux Merkenwet een collectief merk gepaard dient te gaan met een reglement op gebruik en toezicht, dat o.m. de gemeenschappelijke kenmerken van de waren vermeldt tot waarborg waarvan het merk bestemd is. Indien de houder van het collectief merk instemt met een gebruik in strijd met dit reglement of zodanig gebruik gedooft, zijn sancties mogelijk. Cf. BRAUN, A., *Précis des marques de produits*, Brussel, Larcier, 1971, 297-306, en VAN GERVEN, W., *Handels- en Economisch Recht, I., Ondernemingsrecht, Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, XIII, DILLEMANS, R. en VAN GERVEN (red.), Antwerpen, Standaard, 1975, 242-243.

⁷⁰ Contra: Leuvense Verzekeringdagen, p. 23, waarin wordt gesteld dat de «merk- of licentieggever (?) is gehouden als producent onder deze richtlijn, zelfs indien de licentienemer het volledig produkt kan fabriceren volgens eigen methodes of procédés» (vraagtekens bijgevoegd door de auteurs van dit artikel). Wel wordt een beroep op art. 7 (a) van de richtlijn mogelijk geacht omdat de licentieggever zou kunnen aantonen dat hij het produkt niet in het verkeer heeft gebracht. O.i. is deze conclusie voorbarig: steeds zal in concreto moeten worden beoordeeld of de naam, het merk of onderscheidingsteken werd aangebracht met de bedoeling zich als producent voor te stellen. Zie, voor de functies van het merk, VAN GERVEN, W., *o.c.*, 241-242; BALLON, L., «Is het merkenrecht een

dat het merk, het onderscheidingsteken of de naam van de licentieggever niet door hemzelf, doch met diens toestemming door de licentienemer wordt aangebracht. Bij een letterlijke interpretatie van de tekst van de richtlijn kan de licentieggever derhalve in dergelijke gevallen niet als producent worden beschouwd. De richtlijn heeft voor ogen de aanbrenner van een eigen identificatieteken op produkten die hij niet zelf heeft gefabriceerd, niet de situatie waarbij een vreemd identificatieteken, naam of merk op eigen produkten worden aangebracht⁷¹.

16. Hij die een produkt in de Gemeenschap invoert, wordt beschouwd als een producent voor de toepassing van de richtlijn⁷². Ook deze gelijkstelling was door de zorg voor consumentenbescherming geïnspireerd. Zou deze bepaling niet bestaan, dan zou een Belgische consument die schade zou lijden door het eten van Argentijns vlees gedwongen zijn om de producent in Argentinië te dagvaarden. Deze aansprakelijkheid heeft betrekking op een ieder die het produkt invoert «om dit te verkopen, te verhuren, te leasen of anderszins te verstrekken in het kader van zijn commerciële activiteiten»⁷³. Degene die het produkt alleen in de Gemeenschap invoert om daarmee aan zijn eigen behoeften te voldoen, zonder dit ooit op de markt te brengen, zal dan ook niet aansprakelijk zijn krachtens de richtlijn⁷⁴.

Vanzelfsprekend wordt alleen degene die een produkt in de Gemeenschap importeert, gelijkgesteld met de producent, maar niet een ieder die binnen de Gemeenschap het produkt in een andere lid-staat invoert. Dit zou het vrij handelsverkeer belemmeren en strijdig zijn met de doelstellingen van de gemeenschappelijke markt⁷⁵. Er is ook geen noodzaak om elke importeur in een lid-staat aansprakelijk te stellen als producent omdat de schadelijder kan dagvaarden voor zijn nationale rechtbanken krachtens het E.E.G.-Bevoegdheids- en Executieverdrag, waartoe de meeste lid-

nuttig instrument van consumentenvoorlichting», *T.P.R.*, 1971, 357 e.v.

⁷¹ Cf. KOERNER, E., «Die Produzentenhaftung des Lizenzgebers bei der Lizenz über gewerbliche Schutzrechte und Know-how», *Neue Juristische Wochenschrift*, 1985, 3047 e.v., waarin ook de aansprakelijkheid van de licentieggever naar gemeen recht in Duitsland wordt onderzocht. Zie, voor een gelijkaardige situatie in het Amerikaanse recht, GOLDMAN, R., «Strict liability and intellectual property licensors — keeping closed a can of worms», *Journal of the Patent Office Society*, 1984, 630 e.v., en GASPARD, G., «L'état du droit aux Etats-Unis», *Cahier de droit de l'entreprise*, 1985, 17-18 (Speciaal nummer over produktenaansprakelijkheid).

⁷² Krachtens art. 3.2 van de richtlijn.

⁷³ Derhalve kan ook een verhuurder die het produkt in de gemeenschap heeft ingevoerd als producent aansprakelijk zijn (VANSWEEVELT, T., *l.c.*, 682).

⁷⁴ TASCHNER geeft het voorbeeld van een Europese luchtvaartmaatschappij die luchtvaartuigen aan zou kopen uit de Verenigde Staten voor eigen gebruik (*l.c.*, 260; KRÄMER, L., *o.c.*, 278).

Contra: VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 29, die opmerkt dat een bedrijf dat zelf een produktiemachine voor eigen gebruik importeert, wel als producent wordt beschouwd omdat deze aankoop geschiedt in het kader van zijn commerciële activiteiten. Dat is wel juist, maar daarnaast wordt ook vereist dat dit produkt wordt verkocht, verhuurd, geleasd of anderszins verstrekt, en met een produktiemachine voor eigen gebruik is dat klaarblijkelijk niet het geval.

⁷⁵ REICH, N., *l.c.*, 142.

staten zijn toegetreden⁷⁶. Toch creëert ook de huidige bepaling die de aansprakelijkheid legt op de E.G.-importeur, een handelsbarrière. Het schept in feite een bescherming voor de industrie in de E.G.-lid-staten. Indien producten-aansprakelijkheid immers een belangrijke rol gaat spelen bij de kostprijsberekening, zou een handelaar die de keuze heeft tussen de aankoop van produkten buiten de Gemeenschap of van binnen de Gemeenschap, dit laatste verkiezen omdat niet hij dan aansprakelijk zal zijn, maar wel de E.G.-producent.

17. Leveranciers of loutere verkopers van het produkt zijn doorgaans niet aansprakelijk krachtens de richtlijn, tenzij zij ook producent van het produkt zouden zijn. Niettemin bepaalt artikel 3.3 van de richtlijn dat, indien niet kan worden vastgesteld wie de producent van het produkt is, elke leverancier als producent ervan wordt beschouwd, tenzij hij de schadelijder binnen redelijke termijn de identiteit meedeelt van de producent of van degene die hem het produkt heeft geleverd. Deze voorwaardelijke aansprakelijkheid staat wederom ten dienste van de schadelijder: indien degene die het produkt aan de consument heeft geleverd, de naam van zijn leverancier niet bekendmaakt, zal hij zelf aansprakelijk worden gehouden. De richtlijn geeft evenwel geen enkele aanwijzing hoe deze «redelijke termijn» dient te worden bepaald. Ook is het op het eerste gezicht onduidelijk of de leverancier aansprakelijk kan worden gesteld als hij de naam van zijn leverancier weliswaar heeft bekendgemaakt, maar deze laatste insolvent blijkt te zijn. Reich beantwoordt deze vraag o.i. terecht ontkennend⁷⁷. Er is immers geen reden om aan te nemen dat de leverancier van het produkt garant dient te staan voor de solvabiliteit van degene die hem bevoorradt heeft. Aangestipt dient te worden dat verscheidene reguleringen, onder meer genomen ter uitvoering van E.E.G.-richtlijnen, vereisen dat de handelsnaam of naam en adres van de fabrikant wordt vermeld op het produkt⁷⁸. Dit betekent natuurlijk dat de praktische waarde van artikel 3.3 gering wordt omdat deze reguleringen i.v.m. etikettering en presentatie van produkten de identificatie van de producent al verplicht maken.

Ten slotte zal de leverancier ook als producent worden beschouwd als op het geïmporteerd produkt de identiteit van de importeur niet is vermeld, zelfs al is de naam van de producent wel aangegeven⁷⁹. Deze merkwaardige formulering is reeds het voorwerp geweest van kritiek⁸⁰. Een moge-

lijke interpretatie van deze bepaling zou kunnen zijn dat de leverancier van een geïmporteerd produkt aansprakelijk is indien hij de naam van de E.G.-importeur of zijn bevoorradr niet meedeelt⁸¹. Men zou de tekst evenwel ook zo kunnen lezen dat de leverancier reeds gehouden is als producent indien het geïmporteerd produkt de identiteit van de E.G.-importeur niet vermeldt, zelfs indien deze identiteit op een andere manier zou kunnen worden opgespoord⁸². Wellicht is de betwiste passage het gevolg van slecht wetgevend werk. Anders kan het alleen maar gezien worden als een poging om de nationale industrie te beschermen. In de praktijk kan de onduidelijkheid omtrent de genoemde passage ertoe leiden dat grote warenhuisketens en andere leveranciers van consumentenprodukten vereisen dat de identiteit van de E.G.-importeur vermeld wordt⁸³.

18. Samenvattend kan worden gezegd dat er krachtens de richtlijn in het algemeen geen aansprakelijkheid rust op de tussenhandel, doch enkel op *producenten* en *importeurs* die het produkt in de E.G. invoeren. Dit is een opvallend onderscheid met het huidige Belgische recht inzake produktenaansprakelijkheid, waarin de strenge aansprakelijkheid van de beroepsverkoper zowel op de professionele tussenhandelaar als op de producent toepasselijk is⁸⁴. Men merke dat, krachtens artikel 3.2 van de richtlijn, de aansprakelijkheid van de E.G.-importeur bestaat «onverminderd de aansprakelijkheid van de producent»⁸⁵. Zodra de richtlijn door de lid-staten geïmplementeerd is, kan derhalve ook een niet-E.G.-producent aansprakelijk worden gesteld op basis van de richtlijn krachtens het nationaal recht. Indien ten gevolge van deze bepalingen verscheidene personen aansprakelijk zijn voor dezelfde schade, is er tussen hen hoofdelijkheid⁸⁶.

2.4. Het begrip «gebrekkig» produkt

19. Een produkt is volgens de richtlijn gebrekkig wanneer het niet de veiligheid biedt die men gerechtigd is ervan te verwachten⁸⁷. De zesde overweging maakt duidelijk dat het gebrekkig karakter van een produkt dient te worden beoordeeld aan de hand van de veiligheid die het grote publiek gerechtigd is te verwachten. Deze definitie zou tot verwarring aanleiding kunnen geven. Zo kan men zich de vraag stellen of bij de beoordeling van het gebrek niet eerder rekening dient te worden gehouden met de veiligheid die een welbepaalde groep consumenten mag verwachten, de bijzonderheden van het produkt in acht genomen. Bij-

⁷⁶ Zie art. 5 van het Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, in België goedgekeurd bij wet van 13 januari 1971 (*B.S.*, 31 maart 1971); DUINTJER-TEBBENS, H., *l.c.*, 370.

⁷⁷ REICH, N., *l.c.*, 142.

⁷⁸ Bijvoorbeeld het K.B. van 2 oktober 1980 (*B.S.*, 11 oktober 1980) als gewijzigd bij K.B. van 16 december 1981 (*B.S.*, 30 december 1981) inzake de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen, in uitvoering van de E.E.G.-richtlijn 79/112 van 18 december 1978 (*Pb.*, L33, 8 februari 1979). Zie verder STUYCK, J. en VAN GERVEN, W., *Handels- en economisch recht*, II, *Mededingingsrecht*, A., *Handelspraktijken*, in *Beginnelen van Belgisch Privaatrecht*, XIII, DILLEMANS, R. en VAN GERVEN, W. (red.), Gent, Story-Scientia, 1985, 269.

⁷⁹ Art. 3.3 van de richtlijn.

⁸⁰ STORM, P., *l.c.*, 342.

⁸¹ In die zin schijnt DUINTJER-TEBBENS de tekst te lezen, *l.c.*, 370.

⁸² Zo leest Storm de betrokken zinsnede (STORM, P., *l.c.*, 242). Contra: VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 30.

⁸³ STORM, P., *l.c.*, 242.

⁸⁴ Zie nummer 6. Dit onderscheid is vermoedelijk aan het Duitse recht ontleend, waar wel een verschil wordt gemaakt tussen de aansprakelijkheid van een handelaar en van de producent; zie KOSSMAN, H., *l.c.*, 1667 en SCHMIDT-SALZER, J., «Die EG-Richtlinie Produkthaftung», *o.c.*, 1107.

⁸⁵ Zie daarover KRÄMER, L., *o.c.*, 277-278.

⁸⁶ Art. 5 van de richtlijn.

⁸⁷ Art. 6.1 van de richtlijn.

voorbeeld zijn voor voorschriftplichtige farmaceutische producten de veiligheidsverwachtingen van het grote publiek minder relevant omdat de informatie over deze producten in eerste instantie de geneesheer aanbelangt. Na deze inleidende zinsnede somt artikel 6 verschillende elementen op die in aanmerking kunnen komen bij de beoordeling of een produkt gebrekkig was of niet⁸⁸.

20. Het eerste element is «de presentatie van het produkt». Dit kan belangrijk zijn indien door deze presentatie bepaalde verwachtingen betreffende de veiligheid van het produkt gecreëerd worden⁸⁹. In dit verband kan indirect ook de «geschiktheid voor het gebruik» een beoordelings-element worden. In feite wilde de richtlijn juist breken met de traditie in vele rechtssystemen om het gebrek te omschrijven als «niet beantwoordend aan het gebruik waartoe de koper het bestemd had»⁹⁰. De zesde overweging stelt trouwens duidelijk dat niet de ongeschiktheid van het produkt voor gebruik de maatstaf voor de beoordeling van het gebrek dient te zijn. Toch kan, waar er naar de presentatie van het produkt wordt gekeken, deze effectiviteitsbeoordeling van het produkt indirect in aanmerking worden genomen bij de evaluatie van het gebrek. Indien geneesmiddelen bijvoorbeeld door hun presentatie bepaalde verwachtingen met betrekking tot hun resultaat creëren, kan men zich de vraag stellen of het niet-naleven van deze verwachtingen het produkt ineffectief en tegelijk ook gebrekkig maken⁹¹. Deze vraag zal op genuanceerde wijze in concreto beantwoord moeten worden. Zo is het bijvoorbeeld niet zo eenvoudig om te besluiten dat een geneesmiddel dat kanker behandelt, niet aan de veiligheidsverwachtingen van de gebruiker voldoet, louter omdat genezing uitblijft.

Ook kan de presentatie een produkt natuurlijk gebrekkig maken als de nodige informatie, bijvoorbeeld in verband met schadelijke nevenwerkingen van een geneesmiddel, over het produkt niet verstrekt wordt. Zo dient een producent de gebruikers te waarschuwen voor de bijzondere gevaren van zijn produkt, indien aangenomen kan worden dat de consument deze gevaren niet kent. Indien geneesmiddelen bijvoorbeeld gevaarlijke nevenverschijnselen zouden kunnen meebrengen voor zwangere vrouwen, zou een produkt als gebrekkig aangemerkt kunnen worden indien niet op deze mogelijke gevaren gewezen wordt⁹². Indien het daarentegen zou gaan om normale en veel voorkomende nevenverschijnselen, bijvoorbeeld een allergie veroorzaakt door eieren of aardbeien, heeft de producent geen waarschuwingsplicht⁹³. Ook rijst er een bijzonder probleem indien het produkt alleen bij een zeer kleine categorie gebruikers tot schade zou leiden door hun bijzondere voorbe-

schiktheid⁹⁴.

Natuurlijk rijst de vraag of een producent ipso facto van aansprakelijkheid bevrijd is door op alle gevaren van zijn produkt te wijzen in de begeleidende informatie bij het produkt. Dit kan moeilijk aangenomen worden omdat zulks in het extreme geval tot volledige exoneratie van aansprakelijkheid zou leiden⁹⁵. Een elektronisch apparaat waarvan de isolatie niet deugdelijk is, blijft bijvoorbeeld gebrekkig, ook al zou de producent een waarschuwing hebben aangebracht waarin op het gevaar van elektrocutie gewezen wordt. De waarschuwingsplicht die kan worden afgeleid uit artikel 6, eerste lid, en de daaraan verbonden bevrijding van aansprakelijkheid, lijkt zich te beperken tot die situaties waarbij een producent alle regels van goed vakmanschap heeft nageleefd en er desalniettemin gevaren blijven bestaan waarop hij dan dient te wijzen⁹⁶.

Sommige auteurs gaan hierin verder. Zo merkt Van Schellen op dat het «gevaarlijk» karakter van een produkt niet noodzakelijk tot aansprakelijkheid onder de richtlijn leidt. Dit is slechts het geval indien het produkt gebrekkig is, wat het kan worden doordat er voor de gevaren niet gewaarschuwd wordt⁹⁷. Neemt men aan, zoals Van Schellen, dat dergelijke waarschuwingen bevrijdend werken, dan kan men verwachten dat ook de Europese producenten zich daarvan in de toekomst meer zullen gaan bedienen.

21. Nauw verwant hiermee is «het redelijkerwijze te verwachten gebruik van het produkt»⁹⁸. Hiermee wordt aangeduid dat de producent alleen aansprakelijk is voor elk voorzienbaar gebruik van het produkt. Dit sluit aansprakelijkheid dus uit indien de gebruiker het produkt misbruikte op een onvoorzienbare wijze⁹⁹. Deze definitie beschermt de producent tegen claims voor schade die werd veroorzaakt door een misbruik van zijn produkt. In het belang van de benadeelde wordt dit misbruik evenwel eng gedefinieerd. Een zekere «nonchalance» van de gebruiker, of een te intensief gebruik van een produkt kunnen voor een producent in bepaalde gevallen redelijkerwijze te verwachten zijn¹⁰⁰. Het redelijkerwijze te verwachten gebruik van een produkt is niet slechts een gebruik dat beantwoordt aan de bestemming van het produkt. Een producent dient te voorzien dat een produkt soms op een andere wijze wordt aan-

⁹⁴ VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 48.

⁹⁵ Leuvense Verzekeringdagen, p. 36; dit zou in strijd zijn met art. 12 van de richtlijn. Zie ook SNIJDERS, G., «Produktenaansprakelijkheid: gebrekkigheid en (on)zorgvuldigheid», *N.J.B.*, 1984, (477), 481, die opmerkt dat instructies niet als verkapte exoneraties mogen gaan functioneren.

⁹⁶ KRAMER, L., *o.c.*, 281.

⁹⁷ VAN SCHELLEN, J., «Produktenaansprakelijkheid. De onvoorzichtige consument», *Tijdschrift voor consumentenrecht*, 1987, (3) 5.

⁹⁸ Art. 6.1, b, van de richtlijn.

⁹⁹ BOURGOIGNIE, T., *l.c.*, 14; REICH, N., *l.c.*, 139. Zie, voor een voorbeeld van een misbruik-case in het Duitse recht, Bundesgerichtshof, 7 juli 1981, *Juristenzeitung*, 1981, 668 (overlijden van een jongeman ten gevolge van het insnuiven van de dampen van een reinigingsmiddel om hiervan in een verdovende roes te gera-ken).

¹⁰⁰ DUINTJER-TEBBENS, H., *l.c.*, 371; KRAMER, L., *o.c.*, 280. Het criterium is dus of de producent het gebruik redelijkerwijs had kunnen voorzien, aldus SNIJDERS, G., *l.c.*, 479.

⁸⁸ Hier wordt verder niet ingegaan op het in de literatuur veelal gemaakte onderscheid tussen ontwerpgebreken, productiefouten en instructiefouten. Zie onder meer VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 38-47.

⁸⁹ DUINTJER-TEBBENS, H., *l.c.*, 371.

⁹⁰ Zoals dat ook in art. 1641 B.W. het geval is; zie ook TASCHNER, H., *l.c.*, 260; KRÄMER, L., *o.c.*, 287.

⁹¹ REICH, N., *l.c.*, 140. Voor dergelijke producten is de «geschiktheid voor het gebruik» vaak ook via overheidsregulering een voorwaarde om het produkt op de markt te brengen.

⁹² TASCHNER, H., *l.c.*, 263 vs. VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 48.

⁹³ TASCHNER, H., *l.c.*, 261.

gewend dan die waarvoor het bestemd is, vooral als deze aanwending maatschappelijk aanvaard is. Indien kinderen bijvoorbeeld speelgoed in hun mond nemen, beantwoordt dit weliswaar niet aan de bestemming van het produkt, maar toch is dit gedrag voorzienbaar. Derhalve zou een stuk speelgoed dat met giftige verf bewerkt is, als een gebrekkig produkt kunnen worden beschouwd¹⁰¹. Buiten dit eenvoudig voorbeeld zal het in de praktijk voor de rechter vaak een moeilijke taak zijn om te bepalen of het gebruik van het produkt redelijkerwijze te verwachten dan wel een misbruik was¹⁰².

22. Ten slotte wordt in artikel 6.1, c, ook «het tijdstip waarop het produkt in het verkeer is gebracht» vermeld als een van de criteria bij de evaluatie van de gebrekkigheid van het produkt. Dit betekent dat de veiligheid die men krachtens de eerste zinsnede van artikel 6 gerechtigd is te verwachten, de veiligheid is die men mocht verwachten op het ogenblik dat het produkt in het verkeer is gebracht. Indien de veiligheidsverwachting ten tijde van het in het verkeer brengen van het produkt zo was dat het produkt met zijn gebreken en risico's werd geaccepteerd, doch dat deze houding zich later heeft gewijzigd, is het produkt niet als gebrekkig te beschouwen. Bovendien bepaalt artikel 6.2 dat een produkt niet als gebrekkig te beschouwen is door het enkele feit dat later een beter (veiliger) produkt in het verkeer werd gebracht. Het zal uiteraard geen sinecure zijn na te gaan wat de veiligheidsverwachting was ten aanzien van het produkt ten tijde van het in het verkeer brengen ervan. Nemen we, zoals in het artikel van Taschner¹⁰³, het voorbeeld van een geneesmiddel met als nevenwerking een bepaald risico van kanker. Ongeacht het feit of de producent ervan deze bijwerking nu al dan niet feitelijk kende of diende te kennen, dient eerst de vraag beantwoord te worden welke veiligheid men gerechtigd is ten aanzien van een dergelijk produkt te verwachten.

Een eerste ongenueanceerde benadering zal vermoedelijk zijn dat het produkt als gebrekkig is te beschouwen, omdat men er niet van kan uitgaan dat de consumenten ervan een dergelijk zwaar risico op de koop toe dienden te nemen. Het probleem krijgt wel een andere dimensie indien het betrokken produkt ten tijde van het in het verkeer brengen het enige levensreddende produkt was terwijl geen alternatieve therapieën ter beschikking stonden. De veiligheid die men van een dergelijk produkt mag verwachten, kan zeker niet op dezelfde wijze worden beoordeeld als die van een produkt dat meer banale indicaties behandelt en waarvoor vele alternatieve therapieën beschikbaar zijn. Dat de kwestie niet onbelangrijk is, bewijzen de recente discussies met betrekking tot het al dan niet toelaten van het gebruik van nieuwe, nog niet volledig uitgeteste geneesmiddelen ter be-

handeling van A.I.D.S. in de V.S.¹⁰⁴.

Tevens kan uit artikel 6.1, c, worden afgeleid dat gewone slijtage van een produkt het evenmin gebrekkig maakt¹⁰⁵. Indien een produkt niet gebrekkig was toen het in het verkeer werd gebracht, wordt het dat ook niet, enkel omdat de veiligheidsstandaard na enkele jaren gewijzigd is¹⁰⁶. Zo wordt een oude auto natuurlijk niet gebrekkig enkel omdat enkele jaren later veiligheidsgordels vereist zijn in alle nieuwe auto's¹⁰⁷. Indien men een produkt reeds als gebrekkig zou beschouwen omdat er later een beter en veiliger produkt op de markt is gebracht, zou dit overigens elke prikkel tot innovatie wegnemen.

Nergens definieert de richtlijn wat «het tijdstip waarop het produkt in het verkeer is gebracht» is. Dit is verrassend omdat dit begrip op een aantal plaatsen in de richtlijn te vinden is¹⁰⁸. Men zou het kunnen definiëren als de overgave van het produkt aan een ander in de distributieketen¹⁰⁹. Het nadeel van dit standpunt is dat het tot verschillende tijdstippen kan leiden voor de verscheidene deelnemers aan de distributieketen. Om praktische redenen wordt gesuggereerd als tijdstip in aanmerking te nemen het moment waarop het produkt voor het eerst in handen van de eindgebruiker komt¹¹⁰. Praktisch is deze oplossing zeker, maar op grond van de tekst van de richtlijn is het onduidelijk waarom een produkt wel «in het verkeer wordt gebracht» als een detailhandelaar het produkt verkoopt aan de consument, maar niet als de producent het produkt verkoopt aan een groothandelaar.

23. Aan de hand van deze discussie kan al worden aanvoeld wat het voornaamste bezwaar is van de definitie van gebrek in de richtlijn: het is te vaag en te veel onzekerheden worden overgelaten aan de rechters in de lid-staten. Wie was gerechtigd welke veiligheid op welk moment te verwachten? Heeft het slachtoffer het produkt misbruikt of was dit gebruik redelijkerwijze te verwachten? Het was wellicht politiek niet haalbaar om al deze vragen in de richtlijn te beantwoorden door een nauwkeuriger definitie van het begrip gebrek te geven, maar nu wordt de harmonisatiedoelstelling wederom in gevaar gebracht doordat al

¹⁰¹ REICH, N., *l.c.*, 189 en TASCNER, H., *l.c.*, 261; KRÄMER, L., *o.c.*, 280.

¹⁰² Ook zal het moeilijk zijn om uit te maken of dit abnormaal gebruik als een geval van «eigen schuld» in de zin van art. 8.2 van de richtlijn kan worden beschouwd. In dat geval blijft de producent aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door het gebrek en is er alleen een vermindering van de verschuldigde schadevergoeding (VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 49). Zie over eigen schuld ook VAN SCHELLEN, J., *l.c.*, 4.

¹⁰³ TASCNER, H., *l.c.*, 261.

¹⁰⁴ Zie de beslissing van de Amerikaanse Food and Drug Administration die het gebruik van een bepaald geneesmiddel, waarvan de werkzaamheid tegen AIDS werd aangetoond, toelaten, ondanks het feit dat dit nog niet aan alle vereisten voor registratie heeft voldaan. T.a.v. dergelijke produkten dient de veiligheidsverwachting duidelijk in een ander kader te worden beoordeeld. Gelet op het fataal karakter van de ziekte en het ontbreken van alternatieve therapieën kan o.i. een dergelijk produkt niet als gebrekkig worden beschouwd bij het vertonen van nevenwerkingen, ook al kan de aard daarvan niet precies worden aangeduid.

¹⁰⁵ Cf. VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 49.

¹⁰⁶ Art. 6.2 verwijst hier uitdrukkelijk naar: «Een produkt mag niet als gebrekkig worden beschouwd uitsluitend omdat er nadien een beter produkt in het verkeer is gebracht.» Zie KRÄMER, L., *o.c.*, 282.

¹⁰⁷ TASCNER, H., *l.c.*, 260.

¹⁰⁸ Onder meer ook om de vervalttermijn van tien jaar te beoordelen (art. 11 van de richtlijn — zie nummer 44).

¹⁰⁹ Een omschrijving die wordt voorgesteld door DUINTJER-TEBBENS, gebaseerd op de tekst van een ontwerp-conventie van de Raad van Europa (DUINTJER-TEBBENS, H., *l.c.*, 371).

¹¹⁰ VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 68.

deze vragen open bleven. Men zal dus veelal de beslissingen van het Hof van Justitie dienen af te wachten om te vernemen wat de interpretatie van bepaalde clausules is.

Opvallend is eveneens dat, bij het beoordelen van het gebrek, de rechters impliciet het gedrag van de producent zullen gaan beoordelen om te besluiten tot zijn aansprakelijkheid. Indien de rechter bijvoorbeeld nagaat wat het redelijkerwijze te verwachten gebruik is, zal hij in feite beoordelen of de producent de betamelijke zorg heeft aangevend. Hoewel de richtlijn dus zegt een «aansprakelijkheid buiten schuld» in te voeren, vloeit de foutbeoordeling via een te brede gebreksdefinitie terug binnen¹¹¹.

2.5. De schade

24. Onder schade in de richtlijn wordt in elk geval de schade veroorzaakt door dood of lichamelijk letsel verstaan¹¹². Vergoeding van *lichamelijke* schade was ongetwijfeld een van de voornaamste doelstellingen van de richtlijn¹¹³. Deze schade wordt vergoed, ongeacht of de schade geleden wordt door een afnemer van het produkt dan wel door een derde¹¹⁴. Een belangrijk deel van de kosten van deze lichamelijke schade zal door het sociale-zekerheidssysteem vergoed worden. Merkwaardig is dat de richtlijn het eventueel regresrecht van bijvoorbeeld de ziekteverzekeraar voor kosten betaald aan het ziekenhuis niet regelt. Dit wordt dus impliciet overgelaten aan het nationaal recht van de lid-staten. Nu hebben sommige lid-staten al laten weten geneigd te zijn dit regresrecht aan de ziekteverzekeraar te weigeren¹¹⁵. Dit zou vanzelfsprekend in die landen een belangrijke financiële last van de producent wegnemen en wederom is het duidelijk dat er op die manier van harmonisatie geen sprake kan zijn.

Een soortgelijke conclusie kan men bereiken voor het ander gedeelte van de persoonlijke schade, namelijk de morele schade. Het laatste lid van artikel 9 vermeldt duidelijk dat de richtlijn de nationale bepalingen inzake *onstoffelijke* schade onverlet laat¹¹⁶. Volgens Taschner was het politiek onmogelijk om eensgezindheid te verwerven over een definitie van immateriële schade¹¹⁷. Duitsland stelde zelfs voor om deze immateriële schade uitdrukkelijk uit het schadebegrip te sluiten, omdat het niet zou passen in een systeem van objectieve aansprakelijkheid¹¹⁸. Dit was evenwel niet aanvaardbaar voor andere lid-staten, zodat uiteindelijk besloten werd om de vraag of, en zo ja, in welke mate, onstoffelijke schade wordt vergoed, aan het nationaal recht over te laten. Taschner argumenteerde dat dit geen ernstig

probleem is omdat de vergoeding voor «pijn en smarten» slechts een klein gedeelte van de totale schade is¹¹⁹. Gelet op de ontwikkeling van produktenaansprakelijkheid in de Verenigde Staten, waar jury's juist zeer hoge schadevergoedingen toekenden voor immateriële schade, lijkt Taschner's bewering moeilijk houdbaar. Indien immateriële schade ook in Europa de grootste component van de totale schade gaat worden, hoeft het geen betoog dat ook deze uitsluiting de harmonisatie bemoeilijkt.

25. Het was erg betwist of de richtlijn ook *zaakschade* diende te vergoeden. Als compromis werd de zaakschade toch als vergoedbaar in de richtlijn opgenomen, maar met verscheidene beperkingen en uitzonderingen. In de eerste plaats is de schade aan het gebrekkige produkt zelf reeds uitgesloten. Deze schade wordt de *transactieschade* genoemd in tegenstelling tot de schade die door het produkt wordt veroorzaakt, die de *produkt schade* wordt genoemd¹²⁰. Er werd gesteld dat deze transactieschade vaak vergoed zal worden door vrijwaringsclausules uit het contractenrecht¹²¹. Daarnaast is schade die toegebracht wordt aan een zaak die beroepshalve wordt gebruikt, ook uitgesloten. Dit is wellicht het resultaat van de «consumentenbeschermingsidee» van de richtlijn en van de gedachte dat beroepslieden eenvoudig een schadeverzekering kunnen afsluiten voor hun professionele verliezen¹²². Deze beperking aan het schadebegrip wordt als volgt door de richtlijn uitgewerkt: de zaak moet gewoonlijk bestemd zijn voor ge- of verbruik in de privé-sfeer (een objectief criterium) en de zaak moet door de benadeelde ook in feite hoofdzakelijk gebruikt zijn voor ge- of verbruik in de privé-sfeer¹²³. Een bulldozer is bijvoorbeeld geen zaak die voor vergoeding onder de richtlijn in aanmerking komt, omdat niet aan het eerste criterium wordt voldaan (niet gewoonlijk bestemd voor privé-gebruik). De auto van een handelsreiziger die gedurende de week voor zakelijke doeleinden en tijdens het weekend privé wordt gebruikt, is evenmin een zaak die voor vergoeding bij beschadiging in aanmerking komt. Er is immers geen hoofdzakelijk gebruik in de privé-sfeer (hoewel een auto wel «gewoonlijk» daartoe bestemd kan zijn). Wordt de wagen vernietigd op een familieweekendreisje doordat een gebrekkige band het begeeft, dan wordt deze schade niet volgens de richtlijn vergoed¹²⁴. Omdat professionele schade uitgesloten is, komen ook gederfde winsten en andere soorten professionele gevolgschade niet voor vergoeding in aanmerking¹²⁵.

26. Een belangrijke beperking op de vergoeding van zaakschade is dat «een franchise ten belope van 500 ECU»

¹¹¹ STORM, P., *l.c.*, 243; VAN ZANT, W., «Risico-aansprakelijkheid als etiket, schuldaansprakelijkheid in de praktijk», *Advocatenblad*, 1987, 101-109.

¹¹² Art. 9 (a) van de richtlijn.

¹¹³ TASCHNER, H., *l.c.*, 262.

¹¹⁴ Zie, over de kring der gerechtigden op schadevergoeding, VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 50-55.

¹¹⁵ Bijvoorbeeld in Nederland; zie STORM, P., *l.c.*, 245, en het Nederlandse wetsvoorstel Produktenaansprakelijkheid, *N.J.B.*, 1986, 1074, *Ars Aequi*, 1987, 55.

¹¹⁶ In het gewijzigd commissievoorstel van 1979 had men de immateriële schade wel in de richtlijn opgenomen in art. 6c.

¹¹⁷ TASCHNER, H., *l.c.*, 263.

¹¹⁸ REICH, N., *l.c.*, 147, en TASCHNER, H., *l.c.*, 263.

¹¹⁹ TASCHNER, H., *l.c.*, 263.

¹²⁰ COUSY, H., *o.c.*, p. 322, nr. 222; VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 57-58; zie ook SCHUT, G., *Onrechtmatige daad*, 120.

¹²¹ REICH, N., *l.c.*, 147; TASCHNER, H., *l.c.*, 262 en KRÄMER, L., *o.c.*, 284.

¹²² Dit weinig overtuigend argument wordt gegeven door Duintjer-Tebbens; consumenten kunnen voor hun privé-schade immers ook zeer eenvoudig een schadeverzekering afsluiten (DUINTJER-TEBBENS, H., *l.c.*, 371).

¹²³ Art. 9, b, i en ii, van de richtlijn. Voor een kritiek, zie VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., *o.c.*, 55-57.

¹²⁴ REICH, N., *l.c.*, 148-149 en TASCHNER, N., *l.c.*, 262-263.

¹²⁵ STORM, P., *l.c.*, 243.

wordt toegepast¹²⁶. Deze franchise, die niet gevonden kan worden in de voorgaande ontwerpen van de richtlijn, was een compromis als tegemoetkoming voor de lid-staten die tegenstander waren van de vergoeding van zaakschade op grond van de richtlijn¹²⁷. Volgens de overwegingen is de bestaansreden van deze franchise «het voorkomen dat er al te veel geschillen ontstaan». Geheel onduidelijk is echter wat er precies met deze franchise wordt bedoeld. Is dit een zogenaamd «eigen risico», dat altijd van de totale vergoeding wordt afgetrokken, dan wel een drempel die dient te worden overschreden om vervolgens toch nog volledige schadevergoeding te krijgen? De richtlijn laat de vraag onbeantwoord. Volgens Van Wassenaar van Catwijck impliceert het gebruik van het woord «franchise» dat, zodra deze drempel van 500 ECU is overschreden, er een integrale vergoeding van de schade volgt¹²⁸. Tegen deze interpretatie pleit dat de benadeelde in dat geval een prikkel kan hebben om de schade te vergroten tot juist boven de drempel omdat hij dan volledige vergoeding van schade krijgt en anders niets¹²⁹. Ook geeft de Franse tekst «sous déduction d'une franchise de...» een argument om aan te nemen dat de opstellers van de richtlijn een aftrekfranchise bedoeld hebben in plaats van een «drempelfranchise»¹³⁰. Toch schijnt in Nederland de wetgever de eerste interpretatie te volgen¹³¹.

Het is opvallend dat de meeste auteurs op de beperking van het schadebegrip tot zaken voor gebruik in de privé-sfeer geen kritiek hadden¹³², terwijl de invoering van de franchise daarentegen wel aan kritiek onderhevig was. Men oordeelde dat, door de franchise, de bescherming van de richtlijn niet van toepassing zal zijn op veel huis-, tuin- en keukenongevallen, die in feite waarschijnlijk kwantitatief het belangrijkste deel van alle produktenaansprakelijkheidszaken vormen¹³³.

2.6. Bewijslast

27. Volgens artikel 4 van de richtlijn moet de benadeelde de schade, het gebrek en het oorzakelijk verband tussen het gebrek en de schade bewijzen. Hoewel het slachtoffer bij een objectieve aansprakelijkheid geen fout dient te bewijzen, moet wel nog bewijs van het gebrek en van een oorzakelijke relatie met de schade geleverd worden. Het vereiste dat het oorzakelijk verband nog bewezen dient te worden, stuitte op hevig verzet van de consumentenverenigingen¹³⁴. Het wordt beschouwd als een bescherming van de industrie tegen ongegronde vorderingen¹³⁵. Het kan immers, bijvoorbeeld bij schade veroorzaakt door geneesmiddelen, zeer moeilijk zijn om te bewijzen dat de schade alleen door het gebruikte product en niet bijvoorbeeld door ziekte veroorzaakt is¹³⁶. De richtlijn bepaalt niet hoe het bewijs van het gebrek en van het oorzakelijk verband dient te worden begrepen. Nu heeft dit leerstuk in de lid-staten, geen eenvormige evolutie doorgemaakt. Hoewel dit tot op een bepaalde hoogte onvermijdelijk zal zijn, moeten de nationale rechters bij de toepassing van de richtlijn in principe afstand nemen van de bewijsverlichtende constructies die met betrekking tot fout en oorzakelijk verband zijn ontwikkeld en het bewijs verlangen van het gebrek en het oorzakelijk verband met de schade, zonder bewijslastomkering of andere bewijsverlichting. Deze situatie zal vergelijkbaar zijn met die onder het huidige Duitse recht, waarin zoals bij de bespreking van het «Hühnerpestgeval» duidelijk is geworden, bij de aansprakelijkheid naar gemeen recht, een bewijslastomkeer wordt toegestaan, terwijl onder het Arzneimittelgesetz, dat een foutloze aansprakelijkheid invoert in hoofde van de producent van geneesmiddelen voor huumaan gebruik, er geen bewijslastomkering wordt toegestaan¹³⁷. Men kan zich in dit verband bijvoorbeeld de vraag stellen of een zekere tendens in de Belgische rechtspraak die uit het bestaan van bepaalde omstandigheden een verlicht bewijs van het gebrek en de oorzakelijke band aanneemt, nog wel in het kader van de richtlijn zal kunnen worden voortgezet.

Zo werd bijvoorbeeld uit bepaalde aanwezige omstandigheden prima facie aangenomen dat het product gebrekkig is, bijvoorbeeld indien zonder aanwijsbare aanleiding een flesje frisdrank uit elkaar spat¹³⁸. Bovendien werd in sommige gevallen aangenomen dat het bewijs van het gebrek op onrechtstreekse wijze en door vermoedens kan worden geleverd en zelfs dat dit bewijs reeds geleverd is wanneer de schade op geen andere wijze verklaarbaar is dan door het gebrek¹³⁹. Er wordt ook op gewezen dat uit de richtlijn niet kan worden afgeleid dat van de schadelijder een strikte bewijsvoering wordt verlangd, en dat het huidige bewijsrecht ter zake zou worden verstrengd, doch men wijst erop dat de

grootte van de schade worden echter in het SER-advies niet verstrekt.

¹³⁴ Zij worden in deze kritiek gesteund door KRÄMER, L., o.c., 290.

¹³⁵ Aldus TASCHNER, H., l.c., 260.

¹³⁶ TASCHNER, H., l.c., 260.

¹³⁷ Zie bijvoorbeeld de uitspraak van het Bundesgerichtshof in *Betriebs-Berater*, 1987, 1913.

¹³⁸ VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., o.c., 75-76.

¹³⁹ Zie onder meer Bergen, 18 juni 1986, *Jur. Liège*, 1987, 176.

¹²⁶ Art. 9 (b) van de richtlijn. De tegenwaarde in nationale munt zal worden berekend aan de hand van de waarde op 25 juli 1985 (zie art. 18, waar verwezen wordt naar de tegenwaarde «die geldt op de dag van aanneming van deze richtlijn»). Contra: VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., o.c., 58.

¹²⁷ DUINTJER-TEBBENS, H., l.c., 371.

¹²⁸ VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., o.c., 58. Storm schijnt deze opvatting ook te volgen (STORM, P., l.c., 243), evenals SNIJDERS, G., «De EEG-richtlijn inzake produktenaansprakelijkheid», *Tijdschrift voor Consumentenrecht*, 1985, 245.

¹²⁹ Zie, over de economische effecten van het «eigen risico» en de «franchise», HEILMANN, W., «Versicherungsmathematische Modelle zur Beschreibung der moralischen Risikos», in *Staat, Wirtschaft, Assekuranz und Wissenschaft, Festschrift für Robert Schwebler*, Karlsruhe, Verlag Versicherungswirtschaft, 1986, 207-218.

¹³⁰ In dezelfde zin DUINTJER-TEBBENS, H., l.c., 371.

¹³¹ *Nederlands Juristen Blad*, 1985, 989 en 1986, 33.

¹³² DUINTJER-TEBBENS, H., l.c., 371; REICH, N., l.c., 148, en TASCHNER, N., l.c., 262.

¹³³ DUINTJER-TEBBENS, H., l.c., 371-372, en SNIJDERS, G., «De E.E.G.-Richtlijn inzake produktenaansprakelijkheid», o.c., 246; het Nederlands SER-advies van 1979 verstrekt hierover enige cijfers (onder punt 2.4, economische aspecten). Het totaal aantal ongevallen in de privé-sfeer wordt in Nederland geschat op 3,2 miljoen per jaar; in 14,9% van de gevallen speelt een gebruiksvoorwerp een rol; slechts in 6% van de gevallen vormen echt onveilige producten de oorzaak van het ongeval. Cijfers over de

bestaande nationale rechtspraak die een «voldoende overtuigende bewijsvoering» vereist, door de richtlijn wordt onverlet gelaten¹⁴⁰. Men kan zich de vraag stellen in welke mate dit aanleiding zal geven tot verschillen in de bewijslast in de verschillende lid-staten.

Van Wassenaer van Catwijck vraagt zich in dit verband ook af in welke mate de leer van de putatieve aansprakelijkheid, zoals die is verwoord in art. 6.1.9.4a nieuw B.W. in de toekomst aanleiding zou kunnen geven tot de toepassing van de marktaandeel-aansprakelijkheid, zoals deze door het Californische Hooggerechtshof in de bekende DES-zaken werd toegepast¹⁴¹. Door het zeer lange tijdsverloop tussen het gebruik van het produkt DES (een middel om miskramen te voorkomen) en de veroorzaakte schade (kanker bij de vrouwelijke nazaten van degenen die het DES-middel hadden gebruikt) en door het feit dat het DES-middel door ongeveer 200 producenten werd vervaardigd, was het onmogelijk geworden om precies na te gaan welk DES-middel de moeders van de gelaedeerden hadden ge-

bruikt. Op basis van de vaststelling dat de gedaagden ten tijde van het vervaardigen van het DES-middel, ongeveer 90% van de markt in handen hadden, oordeelde het Californische Hooggerechtshof dat het redelijk was de waarschijnlijkheid dat het DES-middel van gedaagden de schade had veroorzaakt, te bepalen volgens hun marktaandeel en derhalve ook de aansprakelijkheid van elke gedaagde in die verhouding te bepalen. Opgemerkt zij dat de leer van de Californische DES-zaken nog geen burgerrecht heeft verworven in de V.S.A. Indien een dergelijke evolutie mogelijk zou worden in Nederland — hetgeen Van Wassenaer van Catwijck niet uitgesloten, doch niet heel waarschijnlijk acht — of in andere landen, zal dit ongetwijfeld een sterk verschil in de produktenaansprakelijkheidsregels tot gevolg hebben. Het is duidelijk dat, ten einde de harmonisatie-doelstelling van de richtlijn te waarborgen, een eenvormige toepassing van de bewijslast als omschreven in artikel 4 van de richtlijn, noodzakelijk zal zijn.

Michael FAURE
Willy VANBUGGENHOUT
(vervolg en slot in volgend nummer)

¹⁴⁰ Leuvense Verzekeringdagen, p. 28.

¹⁴¹ VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A., o.c., 77-88.

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

22 MEI 1987

President : de h. Janssens

Advocaat-generaal : de h. Berger

Tekeningen en modellen — Auteursrechtelijke bescherming — Vereisten — Toepassingsgebied — Overgangsrecht.

Voor de in art. 21 BTMW bepaalde bescherming uit hoofde van de auteurswet is vereist dat de tekening of het model kan worden aangemerkt als een werk — dat wil zeggen als een voortbrengsel met een eigen, oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt — op het gebied van de (toegepaste) kunst.

Daarbij geldt dat, indien de tekening of het model valt aan te merken als een werk in voormelde zin, ook is voldaan aan het vereiste dat sprake is van een voortbrengsel op het gebied van de (toegepaste) kunst, behoudens ingeval het eigen, oorspronkelijk karakter enkel datgene betreft wat noodzakelijk is voor het verkrijgen van een technisch effect.

Verdergaande vereisten druisen in tegen de door de verdragsluitende Staten ten aanzien van de vereisten voor de auteursrechtelijke bescherming van tekeningen en modellen aanvaarde gemeenschappelijke uitgangspunten.

Het bepaalde in art. 21 BTMW geldt ook voor niet-gedeponeerde tekeningen of modellen.

Ten aanzien van tekeningen of modellen die vóór het in werking treden van de BTMW tot stand zijn gekomen,

blijft telkens het toen geldende nationale recht van toepassing.

Screenoprints t/ Citroën Nederland

Conclusie van de advocaat-generaal W.J.M. Berger

1. In zijn arrest van 29 november 1985 heeft de Hoge Raad der Nederlanden op de voet van art. 6, leden 2 en 3, van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van het Benelux-Gerechtshof vragen van uitleg voorgelegd met betrekking tot art. 21 van de Eenvormige Beneluxwet inzake Tekeningen of Modellen (BTMW). Ingevolge art. 10 van het Benelux-Verdrag ter zake neemt het Hof kennis van de vragen van uitlegging van de eenvormige wet.

2. In r.o. 3.3 heeft de Hoge Raad de relevante feiten als volgt omschreven :

«a. Het geding betreft de beweerde namaak of nabootsing van zogenaamde (sun)visors of autojaloezieën van het merk Autoplas, bestemd voor de Citroënauto's CX, GSA en Visa, welke door Screenoprints zijn vervaardigd en op de Nederlandse markt gebracht.

b. Screenoprints kan geen recht op bescherming van haar modellen tegen nabootsing ontlenen aan de BTMW, omdat haar depot van 30 juni 1976 van een 'niet nader aangeduide autojaloezie' nietig is verklaard op grond van niet-nieuwheid en niet is gebleken dat zij na 1 januari 1975 andere modellen van autojaloezieën bij het Benelux-Bureau heeft gedeponeerd.

c. Niet staat vast of de litigieuze modellen tot stand zijn gekomen vóór of na het in werking treden van de BTMW.»

De Hoge Raad heeft daarop in zijn arrest nog het volgen-

de overwogen :

«3.4. Screenprints heeft haar beroep op auteursrechtelijke bescherming gebaseerd op art. 10, lid 1, sub 10° (thans vernummerd tot 11°) AW. Deze wetsbepaling vermeldt 'werken van toegepaste kunst en tekeningen en modellen van nijverheid' als behorende tot de werken van letterkunde, wetenschap of kunst, waarvan het uitsluitend recht tot openbaarmaking en verveelvoudiging krachtens art. 1 AW — behoudens beperkingen bij de wet gesteld — aan de maker toekomt.

Daarbij moet men — naar algemeen wordt aanvaard — ervan uitgaan dat de zinsnede 'tekeningen en modellen van nijverheid' niet meer is dan een nadere aanduiding van werken die zijn begrepen onder de omschrijving 'werken van toegepaste kunst'.

De vraag welke maatstaf moet worden aangelegd bij het oordeel of er sprake is van een 'werk van toegepaste kunst' in de zin van deze wetsbepaling, wordt in de Nederlandse rechtspraak en literatuur niet eenstemmig beantwoord. In een deel van de rechterlijke uitspraken en bij het merendeel van de schrijvers ziet men — zij het niet altijd in gelijklopende bewoordingen — als (genoegzaam) vereiste vermeld dat er sprake is van een werk met een eigen oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt (opvatting A); bij een enkele schrijver en in een aantal rechterlijke uitspraken wordt daarenboven de eis gesteld dat het werk 'een zekere kunstwaarde' vertoont, hetgeen ook wel aldus wordt geformuleerd dat daarin 'een zeker kunstzinnig streven van de maker' tot uitdrukking dient te komen (opvatting B). Algemeen wordt aangenomen dat ook bij opvatting B een betrekkelijk gering gehalte aan kunstwaarde genoeg is.

3.5. Tegen deze achtergrond stelt het middel in de eerste plaats de vraag aan de orde of de in art. 21 BTMW genoemde maatstaf gelijk is aan die van art. 10 AW, hetzij conform opvatting A, hetzij conform opvatting B, ofwel strenger is dan die van art. 10 AW en voor de mogelijkheid van bescherming krachtens de AW tegelijkertijd met bescherming krachtens de BTMW meer dan een betrekkelijk gering gehalte aan kunstwaarde vereist, en voorts de vraag of art. 21 BTMW, althans voor wat betreft het tweede lid, alleen geldt voor gedeponeerde of ook voor niet-gedeponeerde modellen.»

3. Ten slotte heeft de Hoge Raad de volgende vragen van uitleg van de BTMW voorgelegd :

«1) Is voor de in art. 21 bedoelde bescherming van (tekening of) modellen uit hoofde van de auteurswet vereist :

a) dat het model een werk is met een eigen oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt ;

b) dat het model daarenboven een zekere kunstwaarde vertoont, waarbij een betrekkelijk geringe kunstwaarde voldoende is ;

c) dat het model daarenboven een meer dan geringe kunstwaarde vertoont ?

2) Indien vraag 1, sub c bevestigend wordt beantwoord, welke maatstaf geldt dan voor de kunstwaarde die het model moet vertonen ?

3) Geldt het bepaalde in art. 21, met name het bepaalde in het tweede lid, ook voor niet-gedeponeerde modellen ?

4) Maakt het voor de beantwoording van vraag 3 verschil of het niet-gedeponeerde model is tot stand gekomen

voór of na het in werking treden van de BTMW ?»

4. Het lijkt mij van belang om allereerst in te gaan op vraag 3. Wanneer immers op deze vraag zou moeten worden geantwoord, dat het bepaalde in art. 21, met name het bepaalde in het tweede lid, niet geldt voor niet-gedeponeerde modellen, zou men kunnen stellen, dat het Benelux-Gerechtshof niet toekomt aan de beantwoording van de overige door de Hoge Raad gestelde vragen, omdat dan met betrekking tot de bescherming van het litigieuze model de bepalingen van de BTMW niet van toepassing zijn doch uitsluitend de bepalingen van de (Nederlandse) auteurswet 1912 (AW).

5. Art. 21 BTMW luidt als volgt :

«1. Tekeningen of modellen, die een duidelijk kunstzinnig karakter vertonen, kunnen tegelijkertijd door deze wet en door de auteurswet worden beschermd, indien aan de in deze beide wetten gestelde voorwaarden is voldaan.

2. Van bescherming uit hoofde van de auteurswet zijn uitgesloten tekeningen of modellen die geen duidelijk kunstzinnig karakter vertonen.

3. De nietigverklaring van het depot van een tekening of model met een duidelijk kunstzinnig karakter of het verval van het uitsluitend recht voortvloeiend uit het depot van een dergelijke tekening of model houdt in, dat het auteursrecht voor die tekening of dat model gelijktijdig vervalt, voor zover beide rechten in handen van dezelfde houder zijn ; dit recht vervalt echter niet, indien de houder van de tekening of het model overeenkomstig artikel 24 een bijzondere verklaring aflegt met het oog op de instandhouding van zijn auteursrecht.»

Naar mijn mening nu heeft dit artikel en met name het bepaalde in het tweede lid alleen betrekking op met inachtneming van de BTMW gedeponeerde modellen. Immers hoofdstuk II «Tekeningen of modellen met een duidelijk kunstzinnig karakter» behandelt de mogelijkheid van dubbele bescherming van een model, nl. op grond van de BTMW én de auteurswet. In het eerste lid van art. 21 wordt als voorwaarde voor de verkrijging van die dubbele bescherming — als voorwaarde voor die cumulatie — gesteld, dat het betreffende model aan de in deze beide wetten gestelde voorwaarden voldoet.

Welnu een van de hoofdvoorwaarden voor de bescherming van een model conform de BTMW is het depot als bedoeld in art. 3, lid 1. In de Memorie van Toelichting bij het Benelux-Verdrag en de Eenvormige wet inzake tekeningen of modellen (M.v.T. ; Ed. S & J, nr. 34, 1982, blz. 20) wordt onder 1. «Algemeen» ; 1. «Indeling van de wet» opgemerkt :

«Het tweede hoofdstuk bevat bepalingen betreffende tekeningen of modellen die een uitgesproken kunstzinnig karakter bezitten, waardoor zij reeds de bescherming van de auteurswet bezitten en welke overeenkomstig deze wet worden gedeponeerd en aldus een dubbele bescherming verkrijgen.»

Voorts onder 5. «Verhouding tot het auteursrecht» (blz. 24 e.v.) :

«De dubbele bescherming is op zodanige wijze geregeld, dat de mogelijkheid wordt geopend tot het verkrijgen van een bijzonder doeltreffende bescherming, doch van betrekkelijk korte duur voor alle nieuwe modellen zonder dat daarbij evenwel afbreuk gedaan wordt aan de auteursrechtelijke bescherming van kunstzinnige modellen. Het is

echter vereist dat het publiek door middel van de gepubliceerde depots kennis kan nemen van de beschermde modellen.

De ontwerper van een kunstzinnig model, die geen prijs stelt op de bescherming van deze wet, kan zonder enige beperking de bescherming inroepen die de auteurswetten hem toekennen. Deze laatste bescherming komt eerst vast te staan wanneer de rechter heeft beslist dat het model inderdaad kunstzinnig is. Vaak zal de belanghebbende daarenboven ook de bescherming van deze wet willen genieten; het gedeponeerde model moet slechts aan de eisen van deze wet voldoen, waartoe de eis van kunstzinnig karakter niet behoort, doch ook dan kan hij zich op de in de drie landen bestaande auteursrechtelijke bescherming beroepen. Nochtans zal hij, die de dubbele bescherming wil genieten, zich naar de beginselen van het modellenrecht dienen te schikken.

Zoals hoger reeds werd opgemerkt is een van de belangrijkste beginselen van de eenvormige wet de publikatie van de gedeponeerde modellen.»

Aldus ook Haardt, «Het recht op een tekening of model en het auteursrecht», in *NJB*, 177: «Voor niet-gedeponeerde tekeningen of modellen gelden de artikelen 21-24 BTMW in het geheel niet, want te hunnen aanzien is niet voldaan 'aan de in deze beide wetten' gestelde voorwaarden: voor de bescherming onder de BTMW is immers het depot vereist. Wie dus zijn tekening of model niet deponeert — met alle risico's van dien — ziet dus zijn eventueel bestaand auteursrecht op geen enkele wijze aangetast.»

(Zie ook Van Dijk, *Modellenrecht in de Beneluxlanden*, blz. 74 e.v.).

De voorwaarde, waaraan men moet voldoen om naast de modelbescherming (op grond van het rechtsgeldig depot) in aanmerking te komen voor auteursrechtelijke bescherming (op grond van de bepalingen van de auteurswet) wordt dan in het tweede lid van art. 21 nog eens duidelijk gesteld, om daaromtrent elke twijfel weg te nemen. Deze bepaling is, zoals hieronder nader zal worden uiteengezet, slechts daarom opgenomen en derhalve in feite overbodig.

6. Ofschoon in de hiervoren ontvouwde visie de overige vragen van uitleg met betrekking tot art. 21 niet meer aan de orde komen, omdat is vastgesteld dat de bepalingen van de BTMW in het onderhavig auteursrechtelijk geschil niet van toepassing zijn, lijkt het mij niettemin aangewezen hier nader op die vragen in te gaan, omdat het Gerechtshof implicite en de Hoge Raad explicite de beslissing van dit geschil heeft verbonden aan (de uitleg van) art. 21 BTMW.

Ik houd er daarbij rekening mee, dat is uitgegaan van de opvatting, dat de BTMW een wet is van «hoger orde». Deze wet is immers bij verdrag vastgesteld. Weliswaar is daarbij bepaald, dat de Hoge Verdragsluitende Partijen zich verbinden de eenvormige wet in hun nationale wetgeving op te nemen (art. 1 van het Beneluxverdrag inzake tekeningen of modellen), maar dat neemt niet weg, dat het uitsluitend voormelde Partijen zijn, die, na de inwerking-treding van het verdrag, te dezen zeggingsmacht toekomt.

7. Onder 1 a, b en c is een vraagstuk aan de orde gesteld, dat met name in Nederland vele rechtsgeleerde pennen in beweging heeft gebracht. Naar mijn mening heeft Verkade in zijn boek *Bescherming van het uiterlijk van produkten* (1985, blz. 145 e.v.) een alleszins overtuigende argumentatie gegeven voor de beantwoording van vraag 1 sub a in

bevestigende zin.

In haar kern komt de vraag hierop neer: stelt art. 21, lid 2, voor bescherming uit hoofde van de auteurswet een zwaarder criterium dan voor de nationale (en internationale) auteursrechtelijke bescherming pleegt te gelden?

Met Verkade (en de vele door hem in zijn aangehaald werk vermelde auteurs; blz. 148/149) en zulks in het spoor van Phaff (*NJB*, 1968, 385) beantwoord ik deze vraag ontkennend.

Toegegeven: de bewoordingen van het artikellid zouden aanleiding kunnen geven om aan te nemen, dat om de gecumuleerde bescherming te verwerven van hoofdstuk II BTMW niet kan worden volstaan met het (naar ik waag te stellen toch wel algemeen aanvaarde en, naar mijn oordeel, enig aanvaardbaar) auteursrechtelijk criterium, zoals verwoord in vraag 1 onder a, maar er is alle reden om aan te nemen, dat dat niet door de opstellers van de BTMW is beoogd.

In de eerste plaats zij opgemerkt, dat aan de wetsgeschiedenis — die overigens op dit punt wat verwarringwekkend is — geen doorslaggevende argumenten kunnen worden ontleend, die grond geven voor de opvatting, dat in art. 21 met een «duidelijk kunstzinnig karakter» iets anders is bedoeld dan een toetsing op dezelfde voet als dat met betrekking tot het nationale auteursrecht placht en pleegt te geschieden: oorspronkelijkheid en persoonlijk karakter (of om met Van Nieuwenhoven Helbach te spreken: blijkbaar scheppingskarakter. Zie *Nederlands handels- en faillissementsrecht. II. Industriële eigendom en mededingingsrecht*, 1983, blz. 225 e.v.). Ik verwijs hier nog met name naar de passage uit de hiervoren (gedeeltelijk) geciteerde M.v.T.: «De ontwerper van een kunstzinnig model, die geen prijs stelt op de bescherming van deze wet, kan *zonder enige beperking* de bescherming inroepen die de auteurswetten hem toekennen.» (cursivering door onderget.).

Naar mijn oordeel is het niet juist «kunstzinnig» of zelfs «duidelijk kunstzinnig» te vereenzelvigen met (geringe) «kunstwaarde». Originaliteit en persoonlijkheid zijn bepalend voor kunstzinnig karakter en derhalve voor de rechten van de auteur. Kunstwaarde is een andere dimensie, die zich niet leent voor objectieve beoordeling. In de tweede plaats komt het mij, gezien de M.v.T., waarin zo duidelijk de nadruk wordt gelegd op de modelrechtelijke bescherming (behorende tot het terrein van de industriële eigendom) en de auteursrechtelijke bescherming (behorende tot het terrein van de artistieke eigendom) naast elkaar, onlogisch voor aan te nemen, dat de BTMW een grensverlegging heeft willen bewerkstelligen voor de auteursrechtelijke bescherming van tekeningen of modellen in geval van cumulatie met de bescherming van de BTMW.

Doorslaggevend acht ik te dezen evenwel, dat uit de M.v.T. valt af te leiden, dat de ontwerpers van de BTMW met art. 21, lid 2, uitsluitend een reactie bedoeld hebben tegen de Belgische situatie, van vóór 1 januari 1975, waarin *alle* tekeningen en modellen auteursrechtelijk werden beschermd, ook de niet-kunstzinnige, d.w.z. modellen zonder «eigen oorspronkelijk karakter» dit in tegenstelling tot de situatie in Nederland en Luxemburg. Aldus Cohen Jehoram (*NJB*, 1974, 1182), die t.a.p. vervolgt: «De Toelichting meent dat nu door art. 21, lid 2, op dit punt het auteursrecht gelijklopend is gemaakt voor de drie landen. Phaff leidt (...) hieruit af: 'Voor het Nederlandse recht

beoogt de gewraakte bepaling dus niets te veranderen en het is aan te nemen, dat de rechter deze bedoeling tot haar recht zal doen komen, ook al zou de redactie mogelijk niet onberispelijk zijn'. Laat ons inderdaad hopen dat de rechter althans de goede bedoeling van de ontwerpers van de BTMW zal volgen en het 'duidelijk kunstzinnig karakter' zal opvatten als het vanouds uit het auteursrecht bekende 'oorspronkelijke karakter'. Dan inderdaad sluit de BTMW geheel aan bij de vanouds geldende auteursrechtelijke opvattingen..»

Gotzen (*Rechtskundig Weekblad*, 1974-75, 2120) zet zich eveneens af tegen de schrijvers in Nederland en België, die de termen «duidelijk kunstzinnig» opvatten als een vereiste voor een meer dan minimaal gehalte aan kunst «want het is steeds een grondbeginsel van het auteursrecht geweest dat het bereiken van het artistiek peil volstaat en dat de hoogte van de artistieke waarde voor de bescherming volkomen irrelevant blijft. Voor het recht zijn er geen grote en kleine kunstenaars. Allen worden zij gelijk beschermd.» Gotzen sluit zich aan bij Cohen Jehoram en wijst er met deze op «dat men de uitdrukking 'duidelijk kunstzinnig' heeft ingevoerd om klaar te stellen dat men tot het klassieke originaliteitsbegrip is willen terugkeren in tegenstelling tot het verwaterde originaliteitsvereiste zoals dit in België onder de vroegere modellenregeling gold».

Uit het vorenstaande volgt, dat, naar mijn mening, de vraag 1, sub a bevestigend en sub b en c ontkennend is te beantwoorden.

Dit brengt mede, dat vraag 2 niet aan de orde komt.

Het antwoord op vraag 3 heb ik hiervoren onder 3 gegeven.

Voor het antwoord op de vierde vraag lijkt het mij van belang art. 25 van de BTMW te citeren: «Onder voorbehoud van het in artikel 26 bepaalde, blijven tekeningen of modellen, die vóór het in werking treden van deze wet in één der Beneluxlanden, op welke wijze dan ook krachtens de nationale wetgeving werden beschermd, deze bescherming ook verder in dat land genieten.»

In de M.v.T. (S & J, nr. 34, 1982, blz. 88/91) staat vermeld:

«Dit artikel handelt over de handhaving van de in één der Beneluxlanden vóór het in werking treden van de eenvormige wet verworven modelrechten.

Zoals in het begin van deze toelichting werd vermeld, bestaat in België een bijzondere wet op de bescherming van tekeningen en modellen van nijverheid. In Nederland en Luxemburg bestaan hieromtrent geen wettelijke voorschriften, ofschoon een deel der modellen bescherming geniet uit hoofde van de auteurswet en in bepaalde gevallen bescherming bestaat uit hoofde van de wettelijke bepalingen inzake de bestrijding van de oneerlijke mededinging.

De in een der drie Beneluxlanden verkregen bescherming uit hoofde van de nationale wetgeving zal na het in werking treden van de eenvormige wet onverkort blijven bestaan zonder zich evenwel tot de beide andere Beneluxlanden uit te breiden. Deze wettelijke bepalingen blijven onverminderd van kracht op deze modellen. Zo blijft het bijvoorbeeld mogelijk om, evenals vóór het in werking treden van de eenvormige wet, in Nederland een beroep te doen op art. 1401 B.W. inzake in Nederland of elders in de handel gebrachte modellen.

In dit verband dient te worden opgemerkt, dat de in art.

1 van deze wet gegeven definitie van modellen minder ruim is dan die van het Belgische koninklijk besluit nr. 91 van 29 januari 1935. Bij de toepassing van het overgangsrecht dient geen rekening te worden gehouden met de definitie gegeven in art. 1 van deze wet, doch met die gegeven in de oude wet.»

Hiervoor onder 3 heb ik uiteengezet, dat, naar mijn oordeel, art. 21, met name het bepaalde in het tweede lid, niet geldt voor niet-gedeponeerde modellen. Het tijdstip van de totstandkoming van een niet-gedeponerd model is derhalve met betrekking tot het bepaalde in art. 21 irrelevant.

Maar ook, wanneer art. 21, lid 2, wel zou gelden voor niet-gedeponeerde modellen, zou het tijdstip van totstandkoming met betrekking tot het aldaar bepaalde geen verschil maken. Immers, zoals hoger betoogd, ligt in art. 21, lid 2, geen zwaarder of ander criterium voor auteursrechtelijke bescherming besloten dan dat wat voor het nationale auteursrecht heeft te gelden. Of een model auteursrechtelijke bescherming toekomt, is een vraag, waarop het antwoord niet wordt beïnvloed door de totstandkoming vóór of na het in werking treden van de BTMW.

Let wel: gezien de formulering van vraag 4 is hier alleen de auteursrechtelijke bescherming aan de orde. Uit de geciteerde M.v.T. volgt, dat de overgangsbepaling van art. 25 BTMW het tijdstip van de inwerkingtreding van die wet wel van belang doet zijn voor de rechtsbescherming van modellen, die tot stand zijn gekomen vóór de inwerkingtreding van de BTMW.

11. Ik moge dan ten slotte concluderen tot de navolgende beantwoording op de aan Uw Hof door de Hoge Raad voorgelegde vragen:

1. Voor de in art. 21 bedoelde bescherming van (tekening of) modellen uit hoofde van de auteurswet is vereist dat het model een werk is met een eigen oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt.

Het model behoeft daarenboven géén zekere kunstwaarde te vertonen nog minder een meer dan geringe kunstwaarde.

2. Gezien het vorenstaande behoeft vraag 2 geen beantwoording.

3. Het bepaalde in art. 21, met name het bepaalde in het tweede lid, geldt niet voor niet-gedeponeerde modellen.

4. Voor de beantwoording van vraag 3 maakt het geen verschil of het niet-gedeponeerde model is tot stand gekomen vóór of na het in werking treden van de BTMW.

Arrest

1. Gezien de brief van de Griffier van de Hoge Raad der Nederlanden van 4 december 1985 met het daarbij gevoegde gewaarmerkte afschrift van het arrest van die Raad van 29 november 1985, in de zaak nr. 12.544 van Screenoprints (Vacuum Formers) Limited te Hawkwell (Essex, Engeland) tegen Citroën Nederland B.V. te Amsterdam, waarbij overeenkomstig artikel 6 van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof vragen van uitleg van artikel 21 van de Eenvormige Beneluxwet inzake Tekeningen of Modellen (BTMW) worden gesteld;

Ten aanzien van de feiten

2. Overwegende dat de procedure die tot voormeld arrest heeft geleid, kan worden samengevat als volgt:

3. Screenoprints heeft bij exploit van 3 februari 1981 Citroën gedagvaard voor de Rechtbank te Amsterdam en gevorderd, zoals nadien bij akte gewijzigd,

I. Citroën te bevelen elke handeling in strijd met de aan Screenoprints toekomende auteursrechten op de Autoplas-sunvisors te staken en gestaakt te houden met ingang van de datum van het te dezen te wijzen vonnis, zulks op verbeurte van een aan Screenoprints te betalen dwangsom van fl. 10.000 voor elke overtreding;

II. *subsidiar*: Citroën te bevelen de slaafse navolging van de produkten van Screenoprints te staken en gestaakt te houden met ingang van de datum van het te dezen te wijzen vonnis, zulks op verbeurte van een aan Screenoprints te betalen dwangsom van fl. 10.000 voor elke overtreding.

Nadat Citroën tegen die vorderingen verweer had gevoerd, en harerzijds in reconventie had gevorderd het door Screenoprints gelegde revindicatoire beslag onrechtmatig te verklaren en Screenoprints te veroordelen de door haar geleden schade, nader op te maken bij staat en te vereffenen volgens de wet, vermeerderd met de wettelijke rente, te vergoeden, welke vordering zij bij akte heeft vermeerderd in dier voege dat zij een beroep doet op de nietigheid van het door Screenoprints op 30 juni 1976 onder nr. 0195700 verrichte Benelux-modeldepot, zulks op grond van de omstandigheid dat daardoor krachtens artikel 4, lid 1, sub a, BTMW geen recht op het in dat depot begrepen model is verkregen en zij de rechtbank verzoekt ambtshalve doorhaling van vorenbedoeld depot te bewerkstelligen, tegen welke nietigverklaring van haar modeldepot Screenoprints zich niet heeft verzet, heeft de rechtbank bij vonnis van 14 juli 1982 in conventie de vorderingen afgewezen en in reconventie Screenoprints veroordeeld tot vergoeding van de, nader bij staat op te maken en volgens de wet te vereffenen, schade die Citroën ten gevolge van het op 26 januari 1981 gelegde beslag geleden heeft, vermeerderd met de wettelijke rente vanaf 8 juli 1981 tot de voldoening, het op 30 juni 1976 door Screenoprints onder nummer 0195700 bij het Benelux-Bureau voor Tekeningen of Modellen gedane Benelux-depot nietig verklaard en de doorhaling van de inschrijving van genoemd depot gelast.

Tegen dit vonnis zo in conventie als in reconventie heeft Screenoprints hoger beroep ingesteld bij het Gerechtshof te Amsterdam.

Bij arrest van 24 februari 1984 heeft het hof het vonnis van de rechtbank bekrachtigd.

Screenoprints heeft tegen het arrest van het Gerechtshof te Amsterdam beroep in cassatie ingesteld. Voormeld arrest van de Hoge Raad is op dit beroep gewezen.

4. In zijn arrest heeft de Hoge Raad de relevante feiten als volgt omschreven:

«a; Het geding betreft de beweerde namaak of nabootsing van zogenaamde (sun)visors of autojaloezieën van het merk Autoplas, bestemd voor de Citroënauto's CX, GSA en Visa, welke door Screenoprints zijn vervaardigd en op de Nederlandse markt gebracht.

b. Screenoprints kan geen recht op bescherming van haar modellen tegen nabootsing ontleen aan de BTMW, omdat haar depot van 30 juni 1976 van een 'niet nader aangeduide autojaloezie' nietig is verklaard op grond van niet-nieuwheid en niet is gebleken dat zij na 1 januari 1975 andere modellen van autojaloezieën bij het Benelux-Bureau

heeft gedeponneerd.

c. Niet staat vast of de litigieuze modellen tot stand zijn gekomen vóór of na het in werking treden van de BTMW.»

5. De Hoge Raad heeft aan de omschrijving van de feiten het volgende toegevoegd:

«Screenoprints heeft haar beroep op auteursrechtelijke bescherming gebaseerd op artikel 10, lid 1, sub 10° (thans vernummerd tot 11°) AW. Deze wetsbepaling vermeldt 'werken van toegepaste kunst en tekeningen en modellen van nijverheid' als behorende tot de werken van letterkunde, wetenschap of kunst, waarvan het uitsluitend recht tot openbaarmaking en verveelvoudiging krachtens artikel 1 AW — behoudens beperkingen bij de wet gesteld — aan de maker toekomt. Daarbij moet men — naar algemeen wordt aanvaard — ervan uitgaan dat de zinsnede 'tekeningen en modellen van nijverheid' niet meer is dan een nadere aanduiding van werken die zijn begrepen onder de omschrijving 'werken van toegepaste kunst'.

De vraag welke maatstaf moet worden aangelegd bij het oordeel of er sprake is van een 'werk van toegepaste kunst' in de zin van deze wetsbepaling, wordt in de Nederlandse rechtspraak en literatuur niet eenstemmig beantwoord. In een deel van de rechterlijke uitspraken en bij het merendeel van de schrijvers ziet men — zij het niet altijd in gelijkkluidende bewoordingen — als (genoegzaam) vereiste vermeld dat er sprake is van een werk met een eigen oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt (opvatting A); bij een enkele schrijver en in een aantal rechterlijke uitspraken wordt daarenboven de eis gesteld dat het werk 'een zekere kunstwaarde' vertoont, hetgeen ook wel aldus wordt geformuleerd dat daarin 'een zeker kunstzinnig streven van de maker' tot uitdrukking dient te komen (opvatting B). Algemeen wordt aangenomen dat ook bij opvatting B een betrekkelijk gering gehalte aan kunstwaarde genoeg is.»

Ten aanzien van het verloop van het geding

6. Overwegende dat de Hoge Raad der Nederlanden het Benelux-Hof verzoekt de volgende vragen van uitleg van artikel 21 van de BTMW te willen beantwoorden:

«1) Is voor de in artikel 21 bedoelde bescherming van (tekening of) modellen uit hoofde van de auteurswet vereist:

a) dat het model een werk is met een eigen oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt;

b) dat het model daarenboven een zekere kunstwaarde vertoont, waarbij een betrekkelijk geringe kunstwaarde voldoende is;

c) dat het model daarenboven een meer dan geringe kunstwaarde vertoont?

2) Indien vraag 1, sub c, bevestigend wordt beantwoord, welke maatstaf geldt dan voor de kunstwaarde die het model moet vertonen?

3) Geldt het bepaalde in artikel 21, met name het bepaalde in het tweede lid, ook voor niet-gedeponneerde modellen?

4) Maakt het voor de beantwoording van vraag 3 verschil of het niet-gedeponneerde model is tot stand gekomen vóór of na het in werking treden van de BTMW?»

7. Overwegende dat, overeenkomstig artikel 6, lid 5, van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een

Benelux-Gerechtshof, het Hof aan de ministers van Justitie van België, van Luxemburg en van Nederland een door de griffier gewaarmerkt afschrift van het arrest van de Hoge Raad heeft gezonden;

8. Overwegende dat het Hof partijen in de gelegenheid heeft gesteld schriftelijke opmerkingen te maken over de door de Hoge Raad gestelde vragen, van welke gelegenheid door Screenoprints gebruik is gemaakt door het indienen van een memorie;

9. Overwegende dat de advocaat-generaal W.J.M. Berger op 16 december 1986 schriftelijk conclusie heeft genomen;

Ten aanzien van het recht

10. Overwegende dat de vragen van de Hoge Raad alle betrekking hebben op artikel 21 van de Eenvormige Beneluxwet inzake Tekeningen of Modellen (BTMW), welke wet deel uitmaakt van het op 25 oktober 1966 gesloten Benelux-Verdrag inzake Tekeningen of Modellen (het Verdrag);

11. dat genoemde bepaling onderdeel is van de in hoofdstuk II van de BTMW gegeven regeling inzake samenloop tussen de aan deze wet te ontlenen bescherming met die welke aan de onderscheiden nationale auteurswetten van de drie Beneluxstaten valt te ontlenen;

12. Overwegende dat het Verdrag blijkens zijn considerans ertoe strekt eenheid te brengen in het modellenrecht in de drie Beneluxstaten;

13. Overwegende dat het besluit van de verdragsluitende Staten om in het kader van de eenmaking van het modellenrecht mede een regeling te geven inzake de samenloop van het — eenvormige — modellenrecht en het — in beginsel niet in de eenmaking betrokken — auteursrecht, blijkens de Memorie van Toelichting bij het Benelux-Verdrag en de Eenvormige wet inzake Tekeningen of Modellen (*Benelux-Publikatieblad*, 1966-6; verder te citeren als Memorie van Toelichting, met pagina-aanduiding van genoemde publicatie), zijn grond vindt in «bepaalde eigenaardigheden van de tekeningen- of modellenbescherming en de wijze waarop deze tot dusverre in de drie Staten werd verwezenlijkt» (Memorie van Toelichting, blz. 22);

14. Overwegende dat in verband met de uitlegging van artikel 21 BTMW opmerking verdient dat de «eigenaardigheid» waarop het in dit verband aankomt, door de verdragsluitende Staten als volgt werd omschreven (Memorie van Toelichting, blz. 23 — cursivering toegevoegd): «Voorts moet rekening worden gehouden met het feit dat het model in sommige gevallen *een werk van op nijverheid toegepaste kunst* kan zijn. Is dit het geval dan zal het model tevens door de auteurswet worden beschermd. Men heeft dan te maken met cumulatie van industriële en *artistieke* eigendom.»;

15. dat voor de uitlegging van artikel 21 voorts van belang zijn de visie van de verdragsluitende Staten op en hun oordeel omtrent de wijze waarop de bescherming van tekeningen of modellen destijds was geregeld in België enerzijds en Luxemburg en Nederland anderzijds;

16. dat de Memorie van Toelichting, wat het eerste punt aangaat, vermeldt dat «in België *alle* tekeningen of modellen bescherming volgens de auteurswet genieten, zelfs degenen die *geen kunstzinnig karakter vertonen*, terwijl in Luxemburg en Nederland slechts *werken van op nijverheid toegepaste kunst* worden beschermd, dat wil in dit geval

duis zeggen *kunstzinnige modellen*.» (Memorie van Toelichting, blz. 31 — cursivering toegevoegd);

17. dat wat het tweede punt betreft, uit de Memorie van Toelichting blijkt dat de door het Luxemburgse en het Nederlandse auteursrecht voor auteursrechtelijke bescherming van tekeningen of modellen gestelde eis dat sprake is van een «werk van op nijverheid toegepaste kunst», naar het oordeel van de verdragsluitende Staten, in overeenstemming is met «de grondbeginselen van het auteursrecht dat beoogt kunstwerken te beschermen» (Memorie van Toelichting, blz. 31), in welk oordeel ligt besloten dat, voor zover het toenmalige Belgische stelsel ook auteursrechtelijke bescherming bood aan modellen die niet een kunstzinnig karakter vertonen, het aan die grondbeginselen niet beantwoordde;

18. Overwegende dat dit laatste, gevoegd bij de omstandigheid dat men het «niet gewenst» oordeelde «dat na het in werking treden van deze wet modellen, welke niet uitgesproken kunstzinnig zijn, in België door de auteurswet worden beschermd, en niet in de beide andere landen» (Memorie van Toelichting, blz. 31), ertoe heeft geleid dat de verdragsluitende Staten, ofschoon zij als leidraad hadden aanvaard dat het niet wenselijk was «bij een wet op de modellen belangrijke wijzigingen aan te brengen in het bestaande auteursrecht» (Memorie van Toelichting, blz. 24), «*op dit punt* ook het auteursrecht gelijklopend» hebben gemaakt door in lid 2 van artikel 21 te bepalen dat tekeningen of modellen die niet «een duidelijk kunstzinnig karakter vertonen» zijn uitgesloten van bescherming uit hoofde van de auteurswet (Memorie van Toelichting, blz. 31; zie ook Memorie van Toelichting, blz. 23 en 24);

19. dat hierbij aanstonds kan worden aangetekend dat zowel uit de hiervoor geciteerde als uit verscheidene andere passages van de Memorie van Toelichting (vgl. bijvoorbeeld Memorie van Toelichting, blz. 23 vierde volle alinea met Memorie van Toelichting, blz. 24, zesde volle alinea) blijkt dat in de visie van de verdragsluitende Staten de termen «tekeningen of modellen die een (...) kunstzinnig karakter vertonen», «kunstzinnige modellen» en «werken van op nijverheid toegepaste kunst» gelijkwaardig zijn en alle aanduiden: tekeningen of modellen die ingevolge het Luxemburgse en Nederlandse auteursrecht in aanmerking kwamen voor auteursrechtelijk bescherming (op de betekenis van het woord «duidelijk» wordt hierna, onder 25 en 26 teruggekomen);

20. dat tegen deze achtergrond begrijpelijk is dat de term «tekeningen of modellen die een (...) kunstzinnig karakter vertonen» is gebezigd niet alleen — *negatief* — in het tweede lid van artikel 21, dat in de eerste plaats de strekking heeft het Belgische auteursrecht op het stuk van tekeningen of modellen met dat van Luxemburg en Nederland gelijk te trekken en in de tweede plaats te voorkomen dat in de toekomst door de wetgever of door de rechter in een der drie Staten auteursrechtelijke bescherming zou worden verleend aan tekeningen of modellen die naar algemeen aanvaarde grondbeginselen van het auteursrecht in redelijkheid niet kunnen worden beschouwd als «een voorwerp van kunst» (Memorie van Toelichting, blz. 24), maar óók — *positief* — in het eerste lid van genoemde bepaling waarin het in de BTMW in beginsel aanvaarde cumulatiestelsel is neergelegd: na de door lid 2 uitsluitend in het Belgische auteursrecht aangebrachte wijziging stemmen de auteurs-

rechten van de drie Staten immers daarin overeen dat voor auteursrechtelijke bescherming slechts in aanmerking komen tekeningen of modellen die vallen aan te merken als werken van op nijverheid toegepaste kunst, of, in de terminologie van de BTMW: die een (duidelijk) kunstzinnig karakter hebben;

21. Overwegende dat de BTMW niet nader bepaalt aan welke vereisten moet zijn voldaan, wil een tekening of model kunnen worden aangemerkt als een tekening of model met een (duidelijk) kunstzinnig karakter, terwijl de Memorie van Toelichting aan die vraag evenmin uitdrukkelijk aandacht besteedt;

22. dat uit diverse passages van de Memorie van Toelichting wel blijkt dat de stellers van die toelichting zonder meer ervan zijn uitgegaan dat ter zake beslissend is of sprake is van «een kunstzinnige schepping» (vgl. Memorie van Toelichting, blz. 30), van «een kunstzinnig ontwerp», van een «voorwerp van kunst» dat zich «als zodanig en dientengevolge als object van auteursrechtbescherming laat herkennen» (Memorie van Toelichting, blz. 24), terwijl uit de behandeling in de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad als opvatting van de regeringsdeskundigen valt te signaleren dat «kunstscheppingen» worden gekenmerkt door het «uitgesproken persoonlijke karakter (...) dat (...) de auteur aanduidt» (nr. 46-2, blz. 17) en door oorspronkelijkheid (nr. 46-2, blz. 21);

23. dat met inachtneming van de terughoudendheid welke het Hof in verband met de hiervoor onder 18 gesignaleerde beperkte mate van uniformering van het auteursrecht past, uit voormelde gegevens kan worden afgeleid:

a) dat de verdragsluitende Staten ervan zijn uitgegaan dat — na de door artikel 21, lid 2, in het Belgische recht aangebrachte wijziging — de drie nationale auteursrechten ter zake van de vraag aan welke vereisten moet zijn voldaan, wil een tekening of model in aanmerking komen voor auteursrechtelijke bescherming, in dier voege overeenstemmen dat daartoe nodig is dat sprake is van een werk — dat wil zeggen van een voortbrengsel met een eigen, oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt — op het gebied van de (toegepaste) kunst; en

b) dat zij daarbij, nu het bij een model of een tekening als zodanig gaat om vormgeving, hebben aangenomen dat indien een zodanig model of tekening valt aan te merken als werk, ook is voldaan aan het vereiste dat sprake is van een voortbrengsel op het gebied van de (toegepaste) kunst, behoudens in geval het eigen, oorspronkelijk karakter enkel datgene betreft wat noodzakelijk is voor het verkrijgen van een technisch effect;

24. dat de verdragsluitende Staten bovendien voor de toepassing van dit criterium nog aanwijzingen hebben gegeven ten einde een verschillende beoordeling van dezelfde tekening of hetzelfde model in de afzonderlijke Beneluxlanden zoveel mogelijk te voorkomen;

25. dat tot die aanwijzingen niet alleen behoort dat «bij de beoordeling van het kunstzinnig karakter van een model» — dat wil dus zeggen: bij de beantwoording of sprake is van een werk van toegepaste kunst — dit in zijn geheel dient te worden beschouwd (Memorie van Toelichting, blz. 49), maar ook dat het kunstzinnig karakter «duidelijk» moet zijn;

26. dat mede blijkens de ter zake gegeven toelichting (Memorie van Toelichting, blz. 24, mede verwijzende naar

de onder 25 geciteerde plaats waar klaarblijkelijk sprake is van beoordeling in concreto), het woord «duidelijk» in artikel 21 geen andere strekking heeft dat de rechter als richtlijn te geven dat hij, zo hij bij de toepassing van het onder 23 bedoelde criterium tot de slotsom komt dat aan gerede twijfel onderhevig blijft of sprake is van een werk in de zin van de auteurswet, aan de betrokken tekening of het betrokken model auteursrechtelijke bescherming dient te onthouden;

27. Overwegende dat in het voorgaande ligt besloten dat, voor zover het in de eerste vraag van de Hoge Raad bedoelde vereiste dat «het model een zekere kunstwaarde moet vertonen» verder gaat dan in het vereiste dat sprake is van een voortbrengsel op het gebied van de (toegepaste) kunst, het stellen van zodanig verdergaand vereiste indruist tegen de door de verdragsluitende Staten in het kader van de in artikel 21 BTMW gegeven regeling van de samenloop ten aanzien van de auteursrechtelijke bescherming aanvaarde gemeenschappelijke uitgangspunten;

28. Overwegende dat uit al het voorgaande volgt dat op de eerste vraag van de Hoge Raad moet worden geantwoord:

1) dat voor de in artikel 21 BTMW bedoelde bescherming uit hoofde van de auteurswet is vereist dat de tekening of het model kan worden aangemerkt als een werk — dat wil zeggen als een voortbrengsel met een eigen, oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk stempel van de maker draagt — op het gebied van de (toegepaste) kunst;

2) dat daarbij geldt dat indien de tekening of het model valt aan te merken als een werk in voormelde zin, ook is voldaan aan het vereiste dat sprake is van een voortbrengsel op het gebied van de (toegepaste) kunst, behoudens ingeval het eigen, oorspronkelijk karakter enkel datgene betreft wat noodzakelijk is voor het verkrijgen van een technisch effect;

3) dat verdergaand vereisten indruisen tegen de door de verdragsluitende Staten ten aanzien van de vereisten voor auteursrechtelijke bescherming van tekeningen en modellen aanvaarde gemeenschappelijke uitgangspunten;

29. Overwegende dat uit dit antwoord volgt dat vraag 2 geen beantwoording behoeft;

30. Overwegende dat de bewoordingen van, noch de toelichting op artikel 21 BTMW grond geven voor een ontkennde beantwoording van vraag 3;

31. dat integendeel het hiervoor onder 15 tot en met 18 overwogene tot de conclusie noopt dat met name het bepaalde in het tweede lid van dit artikel ook geldt voor niet-gedeponeerde modellen;

32. dat voorts, wat betreft het eerste lid van dit artikel, niet kan worden aangenomen dat de verdragsluitende Staten zouden hebben beoogd op het punt van de auteursrechtelijke bescherming van tekeningen en modellen de auteur die zijn tekening of model overeenkomstig de BTMW heeft gedeponeed, achter te stellen bij de auteur die van zo'n depot afziet;

33. dat derhalve op de derde vraag van de Hoge Raad moet worden geantwoord dat het bepaalde in artikel 21, met name het bepaalde in het tweede lid van dit artikel, ook geldt voor niet-gedeponeerde tekeningen of modellen;

34. Overwegende dat op vraag 4 moet worden geantwoord dat, gelijk volgt uit artikel 25 BTMW, ten aanzien van tekeningen en modellen die vóór het in werking treden

van deze wet tot stand zijn gekomen, telkens het toen geldende nationale recht toepasselijk blijft ;

(...)

Verklaart voor recht :

40. Voor de in artikel 21 BTMW bedoelde bescherming uit hoofde van de auteurswet is vereist dat de tekening of het model kan worden aangemerkt als een werk — dat wil zeggen als een voortbrengsel met een eigen, oorspronkelijk karakter, dat het persoonlijk karakter van de maker draagt — op het gebied van de (toegepaste) kunst.

41. Daarbij geldt dat indien de tekening of het model valt aan te merken als een werk in de onder 40 bedoelde zin, ook is voldaan aan het vereiste dat sprake is van een voortbrengsel op het gebied van de (toegepaste) kunst, behoudens ingeval het eigen, oorspronkelijk karakter enkel datgene betreft wat noodzakelijk is voor het verkrijgen van een technisch effect.

42. Verdergaande vereisten druisen in tegen de door de verdragsluitende Staten ten aanzien van de vereisten voor de auteursrechtelijke bescherming van tekeningen en modellen aanvaarde gemeenschappelijke uitgangspunten.

43. Het bepaalde in artikel 21 BTMW geldt ook voor niet-gedeponeerde tekeningen of modellen.

44. Ten aanzien van tekeningen of modellen die vóór het in werking treden van de BTMW tot stand zijn gekomen, blijft telkens het toen geldende nationale recht van toepassing.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 15 OKTOBER 1986

Voorzitter : de h. Stranard

Raadsheer-rapporteur : de h. Resteau

Advocaat-generaal : mevr. Liekendael

Advocaat : mr. Buekens

Deelneming (Strafbare-) — Mededaderschap.

De wet maakt geen onderscheid tussen de dader en de mededader van een misdrijf. In de regel heeft de vervolging van een beklaagde wegens een in het Strafwetboek omschreven misdrijf betrekking zowel op een daad van rechtstreekse uitvoering van het misdrijf als op een van de in art. 66, tweede en derde lid, van dat wetboek omschreven deelnemingshandelingen.

Deelneming is evenwel ondenkbaar bij wanbedrijven bestaande uit onvoorzichtigheid.

De R. t/ N.M.B.S./ en G.

Gelet op het bestreden arrest, op 30 mei 1986 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

Over het ambtshalve opgeworpen middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 66 van het Strafwetboek :

Overwegende dat eiser, enerzijds, ten verzoeken van de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, bij deurwaardersexploot van 7 februari 1985, met name wegens het «onopzettelijk toebrengen van slagen en verwon-

dingen aan G.» te Eigenbrakel op 7 mei 1983 werd gedagvaard voor de Correctionele Rechtbank te Nijvel, anderzijds, ten verzoeken van de procureur des Konings te Nijvel, bij deurwaardersexploot van 22 april 1985 voor dezelfde rechtbank werd gedagvaard ter zake dat hij op dezelfde plaats en hetzelfde tijdstip «het misdrijf heeft uitgevoerd of aan de uitvoering rechtstreeks heeft meegewerkt, nu hij door enige daad tot de uitvoering zodanige hulp heeft verleend dat het wanbedrijf zonder die bijstand niet had kunnen worden gepleegd ; dat hij namelijk door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg maar zonder het oogmerk om de persoon van de ander aan te randen, onopzettelijk slagen en verwondingen heeft toegebracht aan G.» ;

Overwegende dat, enerzijds, het arrest beslist dat het aan (eiser) ten laste gelegde onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen niet bewezen is in de omschrijving die aan de telastlegging werd gegeven in de tegen hem uitgebrachte rechtstreekse dagvaarding, en hem uit dien hoofde vrijspreekt ; dat het anderzijds beslist dat de in de dagvaarding van de procureur des Konings te Nijvel omschreven telastlegging van mededaderschap betreffende hetzelfde wanbedrijf bewezen is en eiser uit dien hoofde veroordeelt tot een geldboete van driehonderd frank, verhoogd met de opdecimen, of tot een vervangende gevangenisstraf van drie maanden ;

Overwegende dat de wet geen onderscheid maakt tussen de dader en de mededader van een misdrijf en dat in de regel de vervolging van een beklaagde wegens een in het Strafwetboek omschreven misdrijf, betrekking heeft zowel op een daad van rechtstreekse uitvoering van het misdrijf als op een van de in artikel 66, tweede en derde lid, van het wetboek omschreven deelnemingshandelingen ;

Overwegende evenwel dat deelneming ondenkbaar is bij wanbedrijven bestaande uit onvoorzichtigheid ; dat de artikelen 418 en 420 van het Strafwetboek niet alleen de fout strafbaar stellen van hem die de slagen en verwondingen rechtstreeks heeft toegebracht, maar ook de fout van hen die door hun daad die slagen en verwondingen mede hebben veroorzaakt ;

Overwegende derhalve dat het hof van beroep, na eiser te hebben vrijgesproken van het hem in de rechtstreekse dagvaarding ten laste gelegde wanbedrijf onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen, niet zonder met zichzelf in tegenspraak te komen en artikel 66 van het Strafwetboek te schenden, eiser heeft kunnen veroordelen wegens het deelnemen als mededader aan dat wanbedrijf ;

(...)

NOOT—Over daders en mededaders

1. Art. 66 Sw. handelt enkel over daders, niet over mededaders (J. D'Haenens, *Strafbare deelneming*, A.P.R., nr. 19).

Hij die als dader van een misdrijf wordt vervolgd, is dat zowel wegens rechtstreekse uitvoering van het misdrijf als wegens een van de vormen van deelneming, omschreven in art. 66, tweede en derde lid, Sw. (Cass., 4 februari 1957, *Arr. Verbr.*, 1957, 431 ; Cass., 29 april 1980, *Arr. Cass.*, 1980, 1082). De woorden «dader» en «mededader» hebben dan ook een identieke betekenis in het strafrecht (Cass., 8 februari 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 644).

Wanneer de beklaagde als dader van een misdrijf wordt

vervolgd, weet hij dat hij verweer moet voeren zowel ter zake van rechtstreekse uitvoering van dat misdrijf als van deelneming hieraan, omdat deelneming enkel een wijze van uitvoering van het ten laste gelegde feit is (Cass., 21 maart 1979, *Arr. Cass.*, 1978-79, 851; Cass., 28 mei 1980, *Arr. Cass.*, 1980, 1196).

2. De rechter die een beklagde als mededader van een strafbaar feit veroordeelt, is wel verplicht de bestanddelen van de deelneming te bepalen (Cass., 17 maart 1948, *R. W.*, 1947-48, 1210; Cass., 5 juli 1948, *R. W.*, 1948-49, 242).

De wettigheid van de veroordeling van een dader van een misdrijf hangt niet af van de vervolging of de veroordeling van anderen die aan dat misdrijf hebben deelgenomen (Cass., 16 november 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 261; Cass., 26 september 1978, *Arr. Cass.*, 1978-79, 113).

3. Inzake misdrijven uit onvoorzichtigheid is een misdadige deelneming volgens het Hof van Cassatie niet denkbaar (Cass., 29 oktober 1962, *Pas.*, 1963, I, 276; Cass., 16 oktober 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 165).

Wel kunnen verschillende personen elk als dader strafrechtelijk verantwoordelijk zijn voor een onopzettelijk misdrijf, wanneer ze allen een fout of onvoorzichtigheid hebben begaan (Cass., 6 juli 1925, *Pas.*, 1925, I, 329; Cass., 27 juni 1966, *Pas.*, 1966, I, 1373; Luik, 23 november 1928, *Pas.*, 1929, II, 49; Gent, 5 april 1954, *R. W.*, 1954-54, 974).

4. Ten slotte zij opgemerkt dat in het voorontwerp van nieuw Strafwetboek door de koninklijke commissaris voor de hervorming van het Strafwetboek zelfs het onderscheid tussen dader en medeplichtige niet meer wordt gemaakt (F. Tulkens, «A propos de la réforme du Code pénal», *J.T.*, 1986, 561).

M. De Swaef

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 13 MAART 1987

Voorzitter: de h. Caenepeel

Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté-Swinnen

Advocaat-generaal: de h. Piret

Advocaten: mrs. van Hecke, De Gryse, Bützler en Dassel

Hinder — Vorderingen op grond van de artt. 544 en 1382 B.W.

De artt. 544 en 1382 B.W. sluiten elkaar niet uit. Wanneer aan een gebouw schade is veroorzaakt door een werk aan een naburig gebouw, kan de opdrachtgever worden veroordeeld wegens verbreking van het evenwicht en een derde, te dezen de architect, wegens een onrechtmatige daad.

G. t/ C. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 juni 1985 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

(...)

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 11 van de Grondwet, 544, 1382 en 1383 van het

Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat de door het gebouw van verweerder geleden schade te wijten is aan de fout van de architect Adolf L. (rechtsvoorganger van de eerste tot bindendverklaring van arrest opgeroepen partij), eiseres aansprakelijk stelt voor de hinder die de maat van gewone burenlust overschrijdt ook al komt de door verweerder geleden schade voort uit de foutieve daad van een derde persoon die geen nabuur is en al heeft eiseres zelf geen enkele fout begaan,

terwijl de vergoedingsplicht van de gebuur wegens overmatige burenhinder enkel kan steunen op de niet foutieve handeling van de gebuur die de oorzaak is van de overmatige hinder, en de oorzakelijkheidsband tussen de handeling en de hinder niet bestaat wanneer de hinder uitsluitend veroorzaakt werd door de foutieve handeling van een derde:

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de schade aan de woning van verweerder veroorzaakt is «én door het optreden van belangrijke zettingen onder en naast de funderingsplaat van het gebouw G. én doordat het gebouw G. niet geheel onafhankelijk is opgetrokken van het gebouw C.»; dat het beslist dat eiseres krachtens artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek aansprakelijk is «voor de hinder die de maat van de gewone burenlust overschrijdt»;

Dat het arrest ook oordeelt dat de architect L., die het gebouw van eiseres oprichtte, te kort schoot in de zorgvuldigheidsplicht die aan elke architect wordt opgelegd, hetgeen meebrengt dat hij aansprakelijk is voor de schade door verweerder geleden ten gevolge van die fout;

Dat het arrest de vordering door verweerder ingesteld bij dagvaarding van 21 februari 1969 gegrond verklaart voor zover ze gericht is tegen eiseres en tegen de rechtsopvolgster van Adolf L., en beiden veroordeelt, elk voor het geheel, om schadevergoeding te betalen aan verweerder;

Overwegende dat de artikelen 544 en 1382 van het Burgerlijk Wetboek elkaar niet uitsluiten; dat de opdrachtgever kan worden veroordeeld wegens verbreking van het evenwicht en een derde, te dezen de architect, wegens een onrechtmatige daad;

Dat het arrest, nu het feiten vaststelt waaruit het afleidt dat eiseres aan haar nabuur, verweerder, hinder berokkende die de grens van de gewone ongemakken van nabuurschap overschrijdt, zijn beslissing dat eiseres krachtens artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek gehouden is tot herstel van het verbroken evenwicht «ook al komt de door C. geleden schade voort uit de foutieve daad van een derde persoon die geen nabuur is en al heeft zijzelf geen fout begaan», wettelijk verantwoordt;

Dat het middel faalt naar recht;

(...)

NOOT—Zie de conclusie van de advocaat-generaal Krings bij Cass., 20 maart 1980, *Pas.*, 1980, I, 887, inz. p. 890-892.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 3 APRIL 1987

Voorzitter: de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur : de h. Caenepeel
 Advocaat-generaal : de h. du Jardin
 Advocaat : mr. Houtekier

Rechten van de mens — Recht van verdediging — Hoven en rechtbanken — Openbaar ministerie.

De omstandigheid dat dezelfde magistraat in een burgerlijke zaak zowel in eerste aanleg als in hoger beroep zijn advies geeft als orgaan van het openbaar ministerie, brengt geen schending mee van art. 6.1 E.V.R.M. noch van de bepalingen betreffende de rechterlijke organisatie of van het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging.

V. t/ N.V. B.

Gelet op het bestreden arrest, op 19 maart 1985 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen ;

Over het eerste middel: schending van de artikelen 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, ondertekend op 4 november 1950 te Rome en goedgekeurd bij de wet van 13 mei 1955, 138, tweede lid, 292, 764, 9°, 766, 1042, 1138, 5°, van het Gerechtelijk Wetboek, en 464 van boek III van het Wetboek van Koophandel, vastgesteld bij de wet van 18 april 1851, en van het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging,

doordat het arrest eiser veroordeelt om aan verweerster het bedrag van 251.455 frank te betalen, nadat in openbare terechtzitting het advies gehoord werd van de heer substituut-procureur-generaal J.M.,

terwijl in deze zaak voor de rechtbank van koophandel door dezelfde heer J.M., alstoen in zijn hoedanigheid van eerste substituut-procureur des Konings, eveneens advies werd gegeven ; dientengevolge eiser een gerechtigde twijfel kan hebben aan de rechtvaardige behandeling van zijn zaak, daar dezelfde magistraat, in verschillende hoedanigheden, achtereenvolgens in eerste aanleg en in hoger beroep voor de beslissing in openbare terechtzitting advies heeft uitgebracht (schending van artikel 6.1 van het Verdrag van 4 november 1950), en zulks eveneens een inbreuk uitmaakt op de regels van de gerechtelijke organisatie die cumulatie van ambten verbieden (schending van de artikelen 138, tweede lid, 292, 764, 9°, 766, 1042, 1138, 5°, van het Gerechtelijk Wetboek en 464 van het Wetboek van Koophandel) ; dientengevolge eveneens het recht van verdediging van eiser is miskend (schending van het algemeen rechtsbeginsel) :

Overwegende dat het openbaar ministerie, wanneer het in burgerlijke zaken tussenkomt bij wijze van advies, niet optreedt als rechter die de burgerlijke rechten en verplichtingen van een persoon vaststelt ; dat derhalve de omstandigheid dat dezelfde magistraat in een burgerlijke zaak zowel in eerste aanleg als in hoger beroep zijn advies geeft als orgaan van het openbaar ministerie, geen schending van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden meebrengt ;

Overwegende dat de wetsbepalingen en het algemeen rechtsbeginsel die in het middel worden aangewezen, er niet aan in de weg staan dat een magistraat van het openbaar ministerie die in eerste aanleg in een burgerlijke zaak advies

heeft gegeven, vervolgens als lid van het parket-generaal in dezelfde zaak nog eens advies geeft voor het hof van beroep ;

Dat het middel faalt naar recht ;
 (...)

NOOT—Vgl. Cass., 16 februari 1931, *Pas.*, 1931, I, 83.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER — 14 JANUARI 1987

Voorzitter : mevr. De Man

Raadsheren : de hh. Raymaekers en De Vel

Advocaat-generaal : de h. Velleman

Advocaat : mr. Rombauts

Huwelijksvermogensrecht — Wijziging van stelsel — Homologatie — Criteria — Feitelijke scheiding.

Voor zover geen afbreuk wordt gedaan aan de belangen van het gezin of van de kinderen of aan de rechten van derden, kunnen de echtgenoten hun huwelijksvermogensstelsel wijzigen naar goeddenken.

De opvatting als zou de rechter ook moeten onderzoeken of het huwelijksstelsel niet van zijn doelstelling wordt afgewend, vindt geen steun in de wet of in de parlementaire voorbereiding.

De aanpassing van het huwelijksvermogensstelsel aan een feitelijke scheiding toegestaan door de vrederechter is niet strijdig met de wet of de openbare orde.

C. en M.

Overwegende dat appellanten bij wijziging van het bestreden vonnis de homologatie vragen van de akte verleden voor notaris J. D.R. te D. tot wijziging van hun huwelijksvermogensstelsel ;

Overwegende dat appellanten gehuwd zijn te M. op 13 april 1976 onder het huwelijksvermogensstelsel van gemeenschap beperkt tot de aanwinsten, als geregeld bij de vroegere artikelen 1498 en 1499 van het Burgerlijk Wetboek, volgens akte verleden voor notaris J. D.R. op 8 april 1976 ;

Overwegende dat uit het huwelijk vier kinderen geboren zijn, in 1976, 1978, 1980 en 1982 ; dat appellanten sedert 1985 gescheiden leven, doch geen eis tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed ingesteld hebben ;

Overwegende dat bij beschikking van 4 september 1985 van de Vrederechter van het zesde kanton Antwerpen met toepassing van de artikelen 221 en 223 van het Burgerlijk Wetboek appellanten gemachtigd werden afzonderlijk te verblijven en tevens beslist werd over de hoede, het bezoekrecht en de onderhoudsbijdrage betreffende de vier kinderen, welke regeling geen moeilijkheden zou hebben opgeleverd ;

Overwegende dat appellanten bij akte van 10 december 1985, verleden voor notaris J. D.R. te A. hun huwelijksvermogensstelsel wijzigden in zuivere scheiding van goederen en de homologatie van die akte vragen ;

Overwegende dat de vordering tot homologatie bekendgemaakt werd in het Belgisch Staatsblad van 17 januari 1986 en ook de overige vormvereisten van de artikelen 1394 en 1395 B.W. nagekomen werden;

Overwegende dat volgens artikel 1395 B.W. de homologatie moet worden geweigerd indien de wijziging waarvan de homologatie gevraagd wordt, afbreuk doet aan de belangen van het gezin of van de kinderen, dan wel aan de rechten van derden;

Overwegende dat de opvatting als zou de rechter ook moeten onderzoeken of het huwelijksstelsel niet afgewend wordt van zijn doelstelling, met name een zinvolle beleving van het partnership en gezinsleven, geen steun vindt in de wet of de parlementaire voorbereiding;

Overwegende dat, voor zover geen afbreuk gedaan wordt aan de belangen van het gezin of van de kinderen of aan de rechten van derden, de echtgenoten hun huwelijksvermogensstelsel kunnen wijzigen naar goeddunken (art. 1394 B.W.); dat een aanpassing aan de wijziging van het samenwonen van de echtgenoten in gezinsverband tot een feitelijke scheiding, zoals toegestaan door de beslissing van de vrederechter van 4 september 1985, geen inbreuk vormt op een wetsbepaling of op een regel van openbare orde;

Overwegende dat appellanten ter zitting verklaarden dat zij hoofdzakelijk wensen de door hen in gemeenschap verworven grond met woonhuis en aanhorigheden, veilig te stellen tegen een eventuele verkoop bij vereffening en verdeling bij echtscheiding of scheiding van tafel en bed, die door de vrouw gewenst wordt, maar waartegen de man zich verzet;

Overwegende dat op het huidige ogenblik er geen gemeenschappelijk feitelijk gezin bestaat en de bedongen wijziging geen beletsel is voor toenadering indien beide echtgenoten hiertoe akkoord zouden zijn; dat uit de verklaringen door appellanten afgelegd voor het hof blijkt dat beiden bewust gekozen hebben voor de bedongen wijziging, zonder hiertoe gedwongen te zijn door hun partner; dat dit volstaat als controle over de bescherming van het belang van de echtgenoten;

Overwegende dat de wijziging het veilig stellen van een onroerend goed voor de kinderen beoogt en uit niets blijkt dat afbreuk zou worden gedaan aan hun belangen;

Overwegende dat appellanten geen handelaars zijn en uit de verstrekte gegevens en de bedongen verdeling van lasten en baten mag worden afgeleid dat de wijziging geen afbreuk doet aan de rechten van derden;

Overwegende dat het hoger beroep derhalve gegrond is en de homologatie moet worden toegestaan;

(...)

NOOT—Zie M. Coene, «Actuele problemen inzake conventionele wijziging van huwelijksvermogensstelsels», *T.P.R.*, 1985, 213 e.v.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van het Departement Rechten U.I.A.

Aan het nazien van het Belgisch Staatsblad van april

1987 verleenden hun medewerking: W. Lambrechts, R. Janvier en R. Van den Bergh.

Vermogensrechtelijke verrichtingen in Vlaanderen

De Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest beschikken voor de verwezenlijking van hun vermogensrechtelijke verrichtingen niet over eigen gespecialiseerde diensten. Zij hebben met toepassing van de overgangsbepaling van art. 94 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot nu toe een beroep gedaan op de comités tot aankoop van onroerende goederen en kantoren der domeinen van de administratie van de belasting over de toegevoegde waarde, registratie en domeinen van het Ministerie van Financiën.

Omdat de oprichting van de eigen gespecialiseerde diensten talrijke problemen zou scheppen, namelijk een vermenigvuldiging der onteigeningsdiensten, wier uiteenlopend optreden een nefaste invloed zou hebben op het onroerend beheer en de dito politiek van de openbare besturen, werd tussen de Regering en de Executieve overeen gekomen de bevoegdheid van de comités tot aankoop en de kantoren der domeinen te behouden. Zulks geschiedde bij een protocol tussen de Regering en de Executieve. Daarom werden gelijktijdig overeenstemmende bepalingen in een wet en in een decreet uitgewerkt. De wet van 18 december 1986 (*B.S.*, 24 februari 1987) voerde dit protocol op nationaal vlak uit. De decreten van 23 december 1986 (*B.S.*, 3 maart 1987) doen hetzelfde voor de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest.

W.L.

Administratief toezicht op de gemeenten in Wallonië

Art. 87bis, 1°, Gemeentewet verplichtte de gemeenteoverheden van het Waalse Gewest om binnen vijftien werkdagen een uitgifte van hun beslissingen en besluiten te zenden naar het provinciaal gouvernement. Daar de toepassing van deze bepaling in de praktijk onhaalbaar en inefficiënt bleek te zijn (*Doc. Parl., Cons. Rég. W.*, 1985-86, nr. 90), werd zij afgeschaft door het decreet van de Waalse Gewestraad van 15 januari 1987 tot wijziging van artikel 87bis van de Gemeentewet (*B.S.*, 4 maart 1987). Voortaan wordt het dus weer aan de beoordelingsvrijheid van de gemeenteoverheden overgelaten wat wordt verzonden naar de provinciegouverneur met het oog op het doen lopen van de termijn voor de uitoefening van het algemeen administratief toezicht. Ter vergelijking: voor de gemeenten van het Vlaamse Gewest moeten de besluiten van de gemeenteraad binnen een termijn van dertig dagen na het treffen ervan aan het provinciaal gouvernement worden gezonden (art. 8 Decreet van 28 juni 1985, houdende vaststelling, voor het Vlaamse Gewest, van regelen betreffende de organisatie van de procedure alsook de uitoefening van het administratief toezicht op de gemeenten. *B.S.*, 17 september 1985).

I.O.

Wijzigingen van het K.B. nr. 123 van 30 december 1982

De wet van 24 februari 1987 (*B.S.*, 6 maart 1987) wijzig-

de het K.B. nr. 123 van 30 december 1982 betreffende de indienstneming van werklozen voor bepaalde projecten van economische expansie ten bate van kleine en middelgrote ondernemingen.

Dit volmachtbesluit bepaalde dat de K.M.O.'s en bepaalde instellingen die tot taak hebben deze bij te staan of te adviseren, in aanmerking komen voor een staatstegemoetkoming indien zij uitkeringsgerechtigde werklozen in dienst nemen om hen in te zetten voor een ontwikkelingsprogramma i.v.m. innovatie, bevordering van de uitvoer, of besparing van energie of grondstoffen. In de wijzigende wet wordt gepreciseerd dat projecten ter bevordering van de uitvoer enkel betrekking mogen hebben op de uitvoer buiten de E.E.G.-lid-staten. Tevens worden met K.M.O.'s ook ondernemingen gelijkgesteld die geen handelsondernemingen zijn, maar die duidelijk de capaciteiten bezitten om een project van economische expansie tot een goed einde te brengen.

Om te vermijden dat een aantal expansiemogelijkheden zouden verloren gaan, werd verder de vroegere anciënniteitsvoorwaarde van twee jaar voor de bedrijfsverenigingen opgeheven, wat de K.M.O.'s de mogelijkheid moet bieden zich te verenigen om een gemeenschappelijk project te verwezenlijken zodra daaraan behoefte bestaat.

Ten slotte werd de staatstegemoetkoming in het loon en de sociale bijdrage voor projecten die door de minister van Tewerkstelling en Arbeid vanaf 1 januari 1987 worden getekend, tijdens de eerste twaalf maanden teruggebracht van 100 tot 90%, terwijl voor de volgende maanden deze tegemoetkoming gehandhaafd blijft op 75%. De verhoogde ondernemingsinbreng gedurende het eerste jaar wil het indienen van weinig realistische projecten afremmen, en stemt overigens overeen met de gewijzigde voorwaarden voor de andere bijzondere tewerkstellingsprogramma's.

R.J.

Risico's van zware ongevallen bij bepaalde industriële activiteiten

Het ongeval van 10 juli 1976 te Seveso door de emissie van een toxisch gas, het dioxine, heeft aangetoond dat de omvang van de industriële activiteiten en de complexiteit van hun produktie van die aard zijn dat de preventie van en het toezicht op de risico's van zware ongevallen van bepaalde activiteiten moeten worden gezien op Europees niveau.

Op 24 juli 1982 nam de Raad van de Europese Gemeenschappen de zogenaamde «Seveso»-richtlijn aan inzake de bescherming van mens en omgeving tegen dit type van industriële risico's.

De wet van 21 januari 1987 inzake de risico's van zware ongevallen bij bepaalde industriële activiteiten (B.S., 10 maart 1987) zet deze richtlijn in de nationale wetgeving om.

Tijdens de parlementaire werkzaamheden doken twee problemen op.

1. De bevoegdheidsverdeling tussen het nationaal en het gewestelijk niveau hebben op 9 december 1986 geleid tot een protocol akkoord in het overlegcomité tussen de Regering en de Executieven. De belangrijkste punten van het protocol houden verband met: de draagwijdte van artikel 1 van de wet, het verzamelen van de door de wet vereiste

gegevens en informatie, het toezicht op de naleving van sommige bepalingen van de wet, het overleg over de uitvoeringsbesluiten die leefmilieuaspecten bevatten (voor de tekst van het akkoord zie men *Parl. St., Kamer*, 1985-86, nr. 542/4, 16).

2. Een tweede probleem hield verband met de verhouding tussen de wet en het hoofdstuk «Bijzondere maatregelen i.v.m. bepaalde industriële activiteiten», opgenomen in het A.R.A.B. Het K.B. van 1 februari 1985 dat een gedeeltelijke tenuitvoerlegging van de Europese richtlijn omvat, kan worden geïntegreerd in de uitvoeringsbesluiten.

Bij besluit van de Waalse Gewestexecutieve van 11 december 1986 betreffende de risico's van zware ongevallen in bepaalde industriële activiteiten (B.S., 23 mei 1987) werd de Europese richtlijn van 24 juli 1982 voor Wallonië uitgevoerd door de aanvulling, voor dit landsgedeelte, met een hoofdstuk III in het A.R.A.B. Dit besluit werd niet onderworpen aan het voorafgaand advies van de Raad van State.

W.L.

Statuut van de reserveofficieren in het leger

De wet van 18 februari 1978 betreffende het statuut van de onderofficieren van het reservekader van de land-, de lucht- en de zeemacht en van de medische dienst (B.S., 12 maart 1987) heeft tot doel het statuut van deze reserveonderofficieren vast te stellen.

Tot nu toe waren de reserveonderofficieren onderworpen aan de wettelijke bepalingen die vervat waren in de dienstplichtwetten, terwijl de reserveofficieren sinds de wet van 1 maart 1958 beschikken over een statuut in vervanging van een vorig statuut, en de onderofficieren van het beroepskader worden beheerst door de statutaire wet van 27 december 1961, die eveneens een vroegere statutaire wet vervangt. België telt meer dan 27.000 onderofficieren in het reservekader van de strijdkrachten.

W.L.

Rijkswachtwet

De wet van 4 maart 1987 tot wijziging van de wet van 2 december 1957 op de Rijkswacht (B.S., 13 maart 1987) heeft tot doel de mogelijkheid te scheppen om dienstplichtigen aan te wijzen voor de Rijkswacht om hen in de Rijkswachtreserve op te nemen op het ogenblik dat zij met onbepaald verlof gaan.

Tot nu toe was deze reserve in hoofdzaak samengesteld uit dienstplichtigen die hun militaire dienst bij het leger volbracht hebben, die dus geen aangepaste opleiding hebben genoten en zelfs geen enkele kennis bezitten van de opdrachten die hun in geval van wederoproeping toebedeeld zouden worden, nl. de rijkswachters van de territoriale eenheden bijstaan.

Deze wet kwam tot stand na afsplitsing van het wetsontwerp houdende de legersterkte voor 1987 dat de wet van 31 december 1986 werd; zie *R.W.*, 1986-87, 2510.

De korte wettekst van 4 maart 1987 heeft de aanleiding gegeven tot uitvoerige debatten in de commissies voor de

Landsverdediging van de Kamer en van de Senaat. De minister heeft uitdrukkelijk verklaard dat de dienstplichtigen aangewezen voor de Rijkswacht noch tijdens hun dienst, noch bij wederoproeping zullen worden ingezet in de operaties van ordehandhaving. Door de indienststelling van dienstplichtigen bij de Rijkswacht is het geenszins de bedoeling van de Regering rijkswachters door dienstplichtigen te vervangen of het tekort aan Rijkswachters te verhelpen door de aanwijzing van dienstplichtigen. Zij zullen de rijkswachters bijstaan bij de uitvoering van talrijke materiële taken.

W.L.

Kabeldecreet

Het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 28 januari 1987 betreffende het overbrengen van klank- en televisieprogramma's in de radiodistributie- en teledistributienetten en betreffende de erkenning van niet-openbare televisieverenigingen (*B.S.*, 19 maart 1987), kortweg het «kabeldecreet» geheten, behandelt twee onderscheiden aangelegenheden, enerzijds de radio- en teledistributie, anderzijds de niet-openbare televisieverenigingen.

Het decreet is een raamdecreet dat aan de Vlaamse Executieve de mogelijkheid biedt, binnen de normen die de decreetgever stelt, om op het gepaste ogenblik in te spelen op de ontwikkeling en op de nieuwe mogelijkheden ter zake. Vlaanderen is het meest bekabelde landsdeel ter wereld. Het decreet wil het aanbod van de kabel verruimen o.m. met lokale en regionale televisie, specifieke programma's, betaaltelevisie enz.

Het decreet steunt op de bezorgdheid om de pluriformiteit van de schrijvende pers te waarborgen door aan deze sector een gewaarborgde aanwezigheid in de niet-commerciële omroep te verzekeren.

In het decreet werden twee waarborgen ingebouwd om de mogelijke discriminatie van bepaalde ideologische of filosofische strekkingen te beteugelen.

— Op het preventieve vlak wordt discriminatie vermeden door het inschakelen van de Vlaamse Mediaraad bij de opmaak van de reglementaire besluiten (over de Vlaamse Mediaraad zie men het decreet van 2 mei 1985, *B.S.*, 9 juli 1985, «Wetgeving in kort bestek», *R.W.*, 1985-86, 2369).

— Op het curatieve vlak wordt een klachtenprocedure georganiseerd in de schoot van een onafhankelijke Geschillenraad die een quasi-jurisdictioneel karakter heeft. Er wordt geen afbreuk gedaan aan de bevoegdheden van de hoven en rechtbanken en van de Raad van State.

Bovendien moeten een aantal uitvoeringsbesluiten van de Vlaamse Executieve aan de Vlaamse Raad ter bekrachtiging worden voorgelegd.

Het ontwerp van decreet werd grondig besproken in de Commissie voor de Media gedurende zeventien vergaderingen, waarvan vijf hoofzittingen, en leidde tot een verslag van 243 p.

W.L.

Vestigingswet KMO

De wet van 25 februari 1987 (*B.S.*, 20 maart 1987) wijzigd de vestigingswet van 15 december 1970 betreffende de uitoefening van beroepswerkzaamheden in de kleine en middelgrote handels- en ambachtsondernemingen.

In de eerste plaats worden de bevoegdheden van de uitvoerende macht uitgebreid. Voortaan zal de Koning, op voorstel van de minister van Middenstand, kunnen overgaan tot reglementering van een beroep in een sector waarin geen erkende beroepsverbonden zijn. Hierdoor wordt afbreuk gedaan aan het uitsluitend initiatiefrecht van de beroepsverenigingen (met uitzondering van de mogelijkheid om kennis van bedrijfsbeheer op te leggen in de detailhandel, waarvan tot nu toe geen gebruik is gemaakt). Vervolgens zal in de toekomst, ook na ongunstig advies van de Hoge Raad voor de Middenstand, nog een beroepsreglementering tot stand kunnen komen.

Op het vlak van de procedure, die moet worden doorlopen vooraleer een vestigingsbesluit tot stand komt, dient eveneens een nieuwigheid te worden gesignaleerd. Verzoekschriften zullen niet meer automatisch in het Belgisch Staatsblad worden gepubliceerd. Over de publikatie wordt beslist door de minister, na raadpleging van de Hoge Raad voor de Middenstand. Deze nieuwe regeling is een middenweg tussen de oorspronkelijke wet, volgens welke elk verzoekschrift werd gepubliceerd, en het wetsontwerp, waarbij aan de minister de bevoegdheid werd toegekend om te oordelen over de opportuniteit van de publikatie. De uitvoerende macht wilde bevoegdheid verkrijgen om te oordelen over de economische en sociale raadzaamheid van een eventuele reglementering. Het niet-publiceren van het verzoekschrift leek daartoe de aangewezen weg, omdat de ervaring leerde dat een procedure moeilijk kon worden stopgezet, als ze eenmaal was ingezet. In zijn advies van 11 oktober 1984 beschouwde de Hoge Raad voor de Middenstand het wetsontwerp als een blijk van wantrouwen tegenover hem (*Gedr. St., Kamer*, 1985-86, 379/7, p. 31). Dit verklaart waarom in de uiteindelijke wettekst de middenweg is gekozen, die de Hoge Raad voor de Middenstand de mogelijkheid geeft minstens te adviseren over de economische of sociale noodwendigheden van een ingediend verzoek tot reglementering.

Andere wetswijzigingen hebben betrekking op het bewijs van de kennis van bedrijfsbeheer en op de beroepskennis die mag worden vereist. Elk diploma van een hogere technische leergang levert voortaan het bewijs van kennis van bedrijfsbeheer. Kennis van bedrijfsbeheer zal voortaan ook kunnen worden verworven door praktijkervaring opgedaan in een nevenberoep (vroeger: hoofdberoep). Op het vlak van de beroepskennis wordt het vereiste van stage ter aanvulling van de theoretische studies versoepeld. Praktische kennis mag niet meer worden vereist van personen die ouder zijn dan dertig jaar (vroeger: vijfendertig jaar) en van houders van een diploma van opleiding tot ondernemingshoofd of van een eindakte afgegeven door een onderwijsafdeling van het hoger secundair niveau, erkend als bewijs voor de door het reglementeringsbesluit opgelegde beroepskennis.

Ten slotte bevat de wet een aantal wijzigingen die tot doel hebben het voortbestaan of het overnemen van ondernemingen te vergemakkelijken, onder meer inzake de over-

dracht van een attest van natuurlijke personen naar rechts-personen.

R. V. D. B.

Grensoverschrijdende samenwerking lokale overheden

Op 21 mei 1980 werd door de conferentie van Europese Ministers, verantwoordelijk voor de lokale lichamen, de Europese Kaderovereenkomst inzake grensoverschrijdende samenwerking tussen territoriale gemeenschappen ondertekend die ertoe strekt het sluiten van akkoorden tussen gewesten en gemeenten aan beide zijden van een grens aan te moedigen en te vergemakkelijken, met inachtneming van de grondwettelijke regelen eigen aan elke partij. Dergelijke akkoorden zullen kunnen slaan op aangelegenheden zoals regionale, stedelijke en plattelandsontwikkeling, de bescherming van het leefmilieu, de verbetering van de infrastructuurwerken en van de aan de burgers aangeboden diensten en de onderlinge bijstand in geval van onheil.

Om rekening te houden met de verscheidenheid van de juridische en grondwettelijke systemen van de 21 lid-staten van de Raad van Europa, biedt de overeenkomst een heel gamma van modelakkoorden welke de lokale en regionale collectiviteiten alsmede de staten de mogelijkheid bieden aan de samenwerking in grensgebieden het kader te geven dat voorhen het meest geschikt is.

Verder bepaalt de overeenkomst dat de staten zich zullen beijveren om de moeilijkheden van elke aard weg te werken die de samenwerking over de landsgrenzen zouden belemmeren.

Deze overeenkomst is in werking getreden op 22 december 1981 en werd o.m. reeds bekrachtigd door al onze buurlanden.

Het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 23 december 1986 heeft deze Europese Kaderovereenkomst goedgekeurd (B.D., 20 maart 1987).

Het wetsontwerp tot goedkeuring van dezelfde Overeenkomst werd ingediend bij de Senaat (*Parl. St.*, 1984-85, nr. 942/1). Een wet ter zake is zeker nodig omdat de overeenkomst een beroep op arbitrage mogelijk maakt. Als de goedkeuringswet geen uitdrukkelijke bepaling zou bevatten, zou er, gelet op artikel 1676.2 Ger. W. twijfel bestaan over de mogelijkheid voor rechtspersonen naar Belgisch publiek recht om in overeenkomsten waarbij ze betrokken zijn, een beroep op arbitrage te bedingen.

Er bestaat ook een Benelux-Conventionie voor grensoverschrijdende samenwerking die nog ter goedkeuring aan de Vlaamse Raad moet worden voorgelegd en door België moet worden geratificeerd.

W. L.

Arbeidswet — Rustperiode

Bij de wet van 4 februari 1987 (B.S., 21 maart 1987) werd de Arbeidswet van 16 maart 1971 gewijzigd, in die zin dat bij koninklijk besluit afwijking kan worden verleend van de regel dat tussen de beëindiging en de hervatting van de arbeid voor de werknemers tewerkgesteld aan werken

van vervoer, minstens elf achtereenvolgende uren moeten verlopen.

De toepassing van deze regeling leidde immers tot organisatorische problemen voor de vervoerondernemingen, die daardoor aarzelden vrouwen aan te werven zodat de gelijke kansen voor mannelijke en vrouwelijke werknemers op de helling kwamen te staan.

Derhalve werd het aan de Koning toegestaan in uitzonderingen te voorzien op de regel van de rustperiodes voor werken van vervoer, na evenwel het advies van de bevoegde paritaire commissie te hebben ingewonnen.

R. J.

Pensioenbijdrage vanwege de personeelsleden van de B.R.T.

Bij decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 28 januari 1987 (B.S., 28 maart 1987) wordt bepaald dat op de wedden en andere bezoldigingselementen die in aanmerking worden genomen voor de berekening van de rustpensioenen, en die worden uitgekeerd ten voordelen van de personeelsleden die aanspraak zullen kunnen maken op een rustpensioen ten laste van de Belgische Radio en Televisie, Nederlandse Uitzendingen, vanaf 1 oktober 1983 verplicht een bijdrage wordt ingehouden ten belope van 7,5%.

Op die wijze werd het vast personeel van de B.R.T. onder hetzelfde regime geplaatst met betrekking tot de inhoudingen op het loon voor het stijven van het Fonds voor Overlevingspensioenen, als de andere personeelsleden van de Vlaamse Gemeenschap of van de instellingen die daarvan afhangen.

R. J.

KANTTEKENINGEN

Naar een terugkeer van het «*cuius regio et illius religio*»-beginsel?

Door een beslissing van 4 mei jl. van de vierde kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen werd op eensluidend advies van het O.M. de Belgische nationaliteit geweigerd aan een Marokkaan, gehuwd met een Belgische vrouw. De rechtbank besliste dat *de integratiewil van de belanghebbende onvoldoende* bewezen was (artt. 15, § 2, en 16, § 2, van de wet van 28 juni 1984, B.S., 12 juli 1984). De rechtbank overweegt dat, hoewel de belanghebbende niet naar Marokko wenst terug te keren, zijn wil tot integratie onvoldoende is, omdat hij nauwelijks Nederlands spreekt (over zijn eventuele kennis van een andere landstaal vermeldt de beslissing niets) en omdat hij zich *streng houdt aan de Islamitische godsdienstige regels*, wat zich uit in *de kleding van hemzelf en zijn vrouw* en omdat *hun godsdienstige regels steeds een hinderpaal zullen vormen om zich volledig aan de Belgische maatschappij aan te passen*.

Wat de rechter hier verlangt, is strijdig met de wet: zij vereist, dat het bewijs geleverd wordt van een onvoldoende

wil tot integratie om de aanvraag af te wijzen, geenszins dat er positief een assimilatie is met het gedrag of de leefwijze van Jan Modaal te lande. Een verontschuldiging voor deze ergerniswekkende overwegingen kan wellicht worden gevonden in de dubbelzinnigheden van de circulaire van 6 augustus 1984 (B.S., 14 augustus 1984) van de minister van Justitie over deze nieuwe wet. In deze circulaire wordt weliswaar uitdrukkelijk gesteld, dat assimilatie niet kan worden vereist, doch anderdeels worden voorbeelden gegeven van contra-indicaties die alleszins het best kunnen worden vermeden of ontkracht met duidelijke stappen naar een assimilatie die de wil tot integratie aantonen (cf. A. Heyvaert, *De Belgische nationaliteit*, Kluwer rechtswetenschappen, Antwerpen, 1986, nrs. 70 e.v.).

Deze verontschuldiging houdt echter geen stand. Een rechter moet weten, dat hij, al is het verkrijgen van de Belgische nationaliteit voor deze vreemdeling geen recht, dan nog bij het nemen van deze beslissing verplicht is de aanvraag niet af te wijzen op grond van de uitoefening door belanghebbende van grondwettelijk en verdragsrechtelijk gewaarborgde vrijheden. Deze beslissing steunt op onwettige motieven en is derhalve willekeurig.

Ook maatschappelijk hebben dergelijke uitlatingen van een rechter negatieve gevolgen: zij dragen bij tot de legitiematie van de vooroordelen van sommigen tegen de Islamieten. Bij deze laatste zullen zij ergernis en verbittering wekken; niet ten onrechte.

Keert de onafhankelijke onpartijdige rechter bij de toepassing het overigens niet zo smetteloze nationaliteitsrecht terug naar het «*cuius regio et illius religio*»-beginsel, dat na tachtig jaar verwoestende godsdienstoorlogen werd bekrachtigd door absolute monarchen?

Karel Rimanque

BOEKEN

Liber amicorum ROBERT SENELLE, Vraagpunten van publiek recht, Brugge, Die Keure, 1986, 482 p.

Het huldeboek dat prof. dr. R. Senelle werd aangeboden ter gelegenheid van zijn emeritaat, bevat vierentwintig publiekrechtelijke opstellen. Het is niet mogelijk in dit kort bestek uitvoerig in te gaan op elk van de bijdragen. Omdat libri amicorum ten onrechte veel te weinig worden geraadpleegd, hoewel ze vaak een schat aan interessante artikelen bevatten, wordt in deze bespreking een inhoudsopgave gegeven van alle opgenomen bijdragen. Ze werden door de redactie gerangschikt in zeven thema's: de internationale problematiek, de staatsvorming, de bescherming van grondrechten en vrijheden, de wetgevende functie, de bijzondere machten, de rechtsprekende functie en het administratief recht.

1. De internationale problematiek

Onder de titel «Beschouwingen van augustus 1942 over een voorloper van de Brezjnev-leer: Carl Schmitt's völkerechtliche Grossraumordnung» werd een geschrift opgenomen van H. Fayat dat dateert van 1942. Op een kritische wijze beschrijft hij de Grossraumordnung-theorie van Carl Schmitt. In die theorie wordt voorgesteld om het internationaal recht — i.p.v. rond soevereine en in rechte gelijke Staten — te herschikken rond grote ruimten (Grossräume) die worden geordend en georganiseerd onder leiding van imperia (Reiche) waarvan de macht uitstraalt in elk van deze ruimten, met uitsluiting van elke andere, aan deze ruimten vreemde macht.

Het opstel van L. Tindemans («België en het vluchtelingenvraag-

stuk») geeft een kort historisch overzicht weer van de regeling op internationaal vlak van het vluchtelingenprobleem en van de rol die België daarin heeft gespeeld en nog steeds speelt.

2. De staatsvorming

F. Delpérée's «Propos sur la Cour d'Arbitrage» bevat enkele losse beschouwingen over de werking van het Arbitragehof en een (zeer) korte vergelijking van de interpretatiemethodes die worden gehanteerd door de afdeling wetgeving van de Raad van State en het Arbitragehof. Hij maakt tevens enige «reflecties» over de wijze waarop juristen, politici en academici reageren of behoren te reageren op de arresten van het Hof.

Van de Velde schetst in zijn artikel de krachtlijnen van de autonomie van de Duitstalige Gemeenschap zoals die door de herziening van art. 59ter Gw. van 1 juni 1983 en door de wet van 31 december 1983 tot hervorming der instellingen voor de Duitstalige Gemeenschap werden vastgelegd.

3. Bescherming van grondrechten en vrijheden

Onder dit hoofdstuk werd een bijdrage van G. Craenen opgenomen waarin zij het begrip «burgerlijke rechten» in art. 6 E.V.R.M. bespreekt. Na een beschrijving van de verschillende arresten van het Europees Hof komt zij tot de conclusie dat tot op heden geen duidelijk beeld zich aftekent van wat onder burgerlijke rechten en verplichtingen in de zin van art. 6 moet worden verstaan. De onzekerheid rond dit begrip is toegenomen sinds de recente arresten van het Hof waarin de afwegingstechniek wordt ingevoerd (de arresten Feldbrugge en Deumeland) en het probleem wordt ontweken (arrest Van Marle). De onzekerheid komt goed tot uiting in de ogenschijnlijk van elkaar afwijkende opvattingen van het Hof in de arresten Van Marle en Benthem. Een oorzaak van die moeilijkheden ligt volgens de auteur in een achterhaald maatschappijbeeld waar in het Verdrag van wordt uitgegaan.

Onder dezelfde thematitel bespreekt R. De Meyer de problematiek van de ombudsman. Hij geeft een kort overzicht van de ter zake in België geformuleerde voorstellen en bespreekt iets uitvoeriger de taak van de ombudsman in Groot-Brittannië (the Parliamentary Commissioner for Administration).

Ten slotte behandelt L.P. Suetens de openbaarheid van overheidsdocumenten, een techniek om de burger preventief en buitengerechtelijk tegenover de overheid te beschermen. Hij vergelijkt de wetsvoorstellen Anciaux, Colla en Ansoms.

4. De wetgevende functie

Vijf onderwerpen komen aan bod.

A. Alen en P. Peeters onderzoeken de techniek van de onthefing van verval van ontwerpen en voorstellen van wet na de ontbinding van de wetgevende kamers.

W. De Clerck bespreekt de rol van het Rekenhof in de Belgische staatsstructuur, zijn organisatie en zijn taken van administratieve, informatieve en jurisdictionele aard. Hij onderzoekt tevens het impact van de staatsvorming op de bevoegdheden van dit Hof en de controle die het uitoefent over de rekeningen van bepaalde internationale organismen.

M. Van Damme analyseert het begrip «regelementair besluit» in art. 3, § 1, R.v.St.-wet.

Voorts geeft J.H. Van der Burg enige verduidelijking over het quasi-legislatief overleg zoals dit in Nederland wordt gepleegd tussen de Tweede Kamer of een Kamercommissie en een of meer ministers of staatssecretarissen over beleidsvoornemens en regelingen zonder dat er sprake is van de behandeling van een wetsvoorstel.

H. Van Impe maakt ten slotte een inventaris op van de veranderingen die het parlementaire leven zowel op institutioneel als op functioneel vlak heeft ondergaan door de staatsvormingen van 1970 en 1980.

5. Bijzondere machten

In twee afzonderlijke bijdragen bespreken H. Coremans en K. Rimanque de toelaatbaarheidsvoorwaarden van de bijzondere-machtenwetten. H. Coremans komt tot het besluit dat bijzondere-machtenwetten fundamenteel en primair een politieke aangelegenheid zijn en eerder bijkomstig een juridisch vraagstuk. Het is op termijn een zaak van keuze van de staat die men wil. Voor K. Rimanque zijn bijzondere machten geen «verderfelijk procédé van normstelling». Door de omvang en de verscheidenheid van de overheidstaken en de verregaande regulering ervan in formele wetten is het procédé van de bijzondere machten een «cyclische noodzakelijkheid» geworden. Hij wijst er evenwel op dat dit geen reden mag zijn om de rollen in de verhouding tussen parlement en regering om te keren. Het blijft aan te bevelen dat de Wetgevende

Kamers samen met de Koning de wet maken en dat de Koning de besluiten neemt onder toezicht van de rechterlijke macht en van de Raad van State, ook de bijzondere-machtenbesluiten met alle daaraan verbonden rechtsgevolgen.

J. Vande Lanotte wijdt zijn opstel aan de toetsing van koninklijke besluiten aan de Grondwet. Na een onderscheid te hebben gemaakt tussen de verschillende soorten K.B.'s, wordt de «klassieke visie» over de grondwettelijke toetsing van deze besluiten weergegeven, alsook enkele kritieken op die visie.

6. De rechtsprekende functie

Van zijn korte bekritiseert M. Storme de toenemende politisering van het rechterlijk ambt en pleit hij voor een ommekeer gelet op de steeds groter wordende taakomschrijving van de rechters. Hij formuleert enkele voorstellen zoals o.m. de oprichting van een post-universitaire licentie in de gerechtelijke praktijk, licentie die de toegang tot de balie en de magistratuur zou moeten verzekeren.

Dit thema afsluitend, schetst G. Tillekaerts de ontstaansgeschiedenis, de bevoegdheden, de samenstelling en de werking van de Zwitserse Federale Rechtbank.

7. Administratief recht

In een uitvoerige bijdrage beschrijven en evalueren H. Bocken en L. De Jager de — hoofdzakelijk stedenbouwkundige — regelen die ons bosbestand beschermen. De auteurs zijn van oordeel dat het (ontwerp van) bosdecreet en de wetgeving op de landschappen en monumenten en op het natuurbehoud in een aantal opzichten doelmatiger beleidsinstrumenten kunnen opleveren dan een uitbreiding van de vergunningsplicht voor houtkap in het kader van de Stedenbouwwet. Zij stellen ook dat het niet met politiematregelen (alleen) is dat het bosareaal kan worden in stand gehouden en uitgebreid, maar dat een verbetering van de economische rentabiliteit van het bos wellicht evenveel zo niet meer werkzaam kan zijn. Zij verwachten meer positieve resultaten op economisch en ecologisch vlak van een stimulering van de bosaanleg.

Twee bijdragen gaan over het administratief toezicht. Een eerste, van de hand van J. Dujardin draagt de titel «De organisatie van de procedures en de uitoefening van het administratief toezicht op de handelingen van de gemeenteverhuden; toepassing voor de gemeenten van het Vlaamse Gewest». Het bevat o.m. handige en overzichtelijke tabellen van de bevoegdheidsverdeling tussen de nationale overheid, de gemeenschappen en de gewesten inzake het administratief toezicht alsook van de organisatie van de procedure en de uitoefening van dit toezicht, zoals geregeld door het decreet van de Vlaamse Raad van 28 juni 1985.

De tweede bijdrage is van M. Galle. Hij behandelt beknopt vier thema's: de beleidsverklaring van 1982 van de Vlaamse Executieve inzake lokale besturen; de organisatie van de procedure en de uitoefening van het administratief toezicht; de sanering van de precare financiële toestand van de gemeenten en het investeringsfonds.

Onder de titel «Milieurecht tussen nijverheid en milieubeweging» behandelt W. Lambrechts achtereenvolgens de plaats van het milieurecht in de rechtswetenschap, het onderscheid tussen milieuhygiënerecht en milieubeheerrecht, de ter zake bevoegde normstellers, de invloed van de Europese milieurichtlijnen, de rol van het A.R.A.B. en de milieuvergunning en meer algemeen de verhouding tussen milieu en economie.

In het licht van artikel 16 van het M.B. van 10 augustus 1977 onderzoekt M. Senelle de verhaalmogelijkheden van de aannemer tegenover het bestuur voor feiten die aan het bestuur te wijten zijn (art. 16, § 1) en in geval van buitengewone omstandigheden (art. 16, § 2).

B. Seutin bespreekt ten slotte de hiërarchie van de plannen van aanleg. Hij analyseert het arrest Steeno (R.v.St., Steeno, nr. 23.832, 22 december 1983, R.W., 1984-85, 1992) en de hierover in de rechtsleer ontwikkelde standpunten.

Het *Liber amicorum R. Senelle* is een waardevol afscheidsgeschenk dat door juristen die met publiekrechtelijke vraagstukken bezig zijn, nuttig kan worden geraadpleegd.

Bruno Peeters

S. SABLON en R. TOURNICOURT (red.), **Fiscolex 1987. Inkomstenbelastingen**, Antwerpen, Kluwer, 684 + 21 p.

Enkele maanden geleden verscheen een nieuwe uitgave van de Fiscolex Inkomstenbelastingen. Dit boek bevat het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, het uitvoeringsbesluit met zijn bijlagen — weliswaar zijn niet alle schalen opgenomen: zie bijvoorbeeld bijlage IV —, de bijzondere wetgeving inzake inkomstenbelastingen en de wetgeving inzake de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen. Het boek geeft de stand van wetgeving weer, zoals toepasselijk voor het aanslagjaar 1987. Wijzigingen die pas op het aanslagjaar 1988 betrekking hebben, zijn opgenomen in een nieuwsbrief, die trouwens zal worden vervangen wanneer nieuwe wetswijzigingen worden doorgevoerd.

Het jaarlijks opnieuw uitgeven van een vastbladige Fiscolex beantwoordt aan een bewuste en goede keuze. De wetgeving op de inkomstenbelastingen wordt per aanslagjaar toegepast en, gezien de voortdurende en talrijke wijzigingen, raakt men met losbladige wetboeken weldra hopeloos in de knoel.

S. Van Crombrugge

Aangekondigd

A.M. BOS, *Democratie en rechtsstaat*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 70 p.

A. BRAUN, L. DE GRUYSE, e.a., *Dienstmerken*, Brussel, Story, 88 p., 700 fr.

A. BRAUN, *Précis des marques de produits et de service*, Brussel, Larcier, tweede editie, 932 p., 6.277 fr.

J. de BURLET, *Traité de l'état civil, II, Les relations internationales*, Brussel, Larcier, 252 p., 1.975 fr.

J.W.M. ENGELS, *Het parlementaire enquêterecht*, Leiden, Stichting Bestuurskunde, 72 p.

Chr. HENNEAU-HUBLET, *L'activité médicale et le droit pénal*, Brussel, Bruylant, 478 p., 3.180 fr.

J. 't KINT, *Associations sans but lucratif*, Larcier, 144 p., 1.995 fr.

Liber Amicorum Edmond Bouttiau — Jacques Demblon, Louvain-la-Neuve, Academia, 410 p.

Notariat et fiscalité, Louvain-la-Neuve, Academia, 120 p.

Sine invidia comunico, Opstellen aangeboden aan prof. de Groot, Nijmegen, Gerard Noodt Instituut, 322 p.

H. VAN EEGHEN, *Aansprakelijkheid van artsen in Nederland en de U.S.A.*, Oosterwijk, Spes, 67 p.

W. VAN GERVEN, *Met recht en rede*, Tielt, Lannoo, 240 p., 485 fr.

N. WATTE, *Les droits et devoirs respectifs des époux en droit international privé*, Brussel, Larcier, 376 p., 2.983 fr.

BALIE

Samenstelling van de Raad der Orde van Advocaten bij het Hof van Cassatie

Stafhouder: mr. Georges Van Hecke.

Leden: mrs. Adolf Houtekier, René Bützler, Ignace Claeys Bouaert en Lucien Simont.

Samenstelling van de Raad van de Orde van Advocaten te Antwerpen

Stafhouder: mr. Filip Lambrechts.

Leden: mrs. Frederik Erdman, André Van der Donckt, Felix Maes, André Goossens, Willy Hendrickx, Frans Mattheessens jr., Piet Van den Bergh, Paul Dumez, Herman Lange, Jo Stevens, Jan Verstraete, Hugo Callens, Bernhard Samyn, Stany Wens, Mieke De Troetsel en Dirk Wuyts.

Samenstelling van de Raad van de Orde van Advocaten te Brugge

Stafhouder: mr. Robert Volckaert.

Leden: mrs. Jacques van der Ghote, Urbain Govaert, Walter Vanbeylen, Raoul Beuls, Georges Demeestere, Robert T'Jonck, Hugo Vandeputte, Johan Weyts, Thierry Goegebeur, Daniel Vandelacluze, Freddy De Meyer, Paul Gevaert, Jean-Baptiste Petitat en Paul Brondel.

Samenstelling van de Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten te Brussel

Stafhouder: mr. Marc De Kock.

Leden: mrs. August De Ridder, Hugo Van Eecke, Philip Vergels, Liliane Deldycke, Ernest De Bock, Hans Ketsman, Geneviève Boliau, Thierry Claeys, Jan Uyttersprot, Antoon Dubois, August Gooris, Denis Borre, Roel Nieuwdorp, Dirk Lindemans, Frieda Declercq en Paul Depuydt.

Samenstelling van de Raad van de Orde van Advocaten te Leuven

Stafhouder: mr. Walter Bosmans.

Leden: mrs. Els Ruebens, Jacques Vermeersch, Jos Pelgrims, Guillaume Reynders, Willy Lens, Jean-Marie Van Eecke, Jacques Mertens, Frank Norman, Albert Bergmans, Romain Vandebroek, Anne-Marie Huygens, Francine Dans, Marleen Schouteden en Antoon Boyen.

Samenstelling van de Raad van de Orde van Advocaten te Dendermonde

Stafhouder: mr. Luc Wiemeersch.

Leden: mrs. Guy Van Hulse, Gaston Gryssolle, Roger De Rouck, Maurice Mortier, Werner Devos, Robert Joos, Roger Casiman, Eric De Schrijver, Herman Heyvaert, Willy Ruysinck, Luc Van Hoyweghen, Pierre Guily, Maggy Pieters en André Leleux.

Samenstelling van de Raad van de Orde van Advocaten te Ieper

Stafhouder: mr. Norbert Dumolein.

Leden: mrs. Roger Durieu, Marc Mahieu, Ivan Snick, René Delobel, Luc Vanryckeghem en Marc Decramer.

Samenstelling van de Raad van de Orde van Advocaten te Veurne

Stafhouder: mr. Hugo Gevaert.

Leden: mrs. Willy Vanhuyse, Roland Leper, Luc Lagrou, Rik Ascrawat, Fernand George en Jan Loones.

Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen Samenstelling van het bestuur

Voorzitter: mr. Marc Stommels; ondervoorzitter: mr. Dirk Grootjans; secretaris: mr. Anne De Proost; penningmeester: mr. Raymond Eugène; afgevaardigde baliesport: mr. Luc Keyzer; leden: mr. Jan Dyck en Joëlle Colaes; afgevaardigde der stagiairs: mr. Bénédicte Jacquain; openingsredenaar: mr. Jacques Dierckx.

Conferentie van de Jonge Balie te Tongeren Samenstelling van het bestuur — Openingsvergadering

Voorzitter: mr. Ludo Christoffels; leden: mrs. Lode Vrancken, Arie Sas, Rudy Nelissen, Johan Smets, Jean-Pierre Colson en Liesbet Knapen; vertegenwoordigers der stagiairs: mrs. Frederik Réard, Jan Ruiters en Colette Wagemans.

De openingsvergadering vindt plaats op vrijdag 23 oktober 1987 om 20.00 uur, met als spreker prof. dr. Vandevoorde, hoofd van de dienst Gerechtelijke Geneeskunde aan de K.U.L.

NOTARIAAT

Samenstelling van de Kamer der Notarissen van het arrondissement Kortrijk

Voorzitter: mr. Carlos Vlegels; syndicus: mr. Yves Ameye; verslaggever: mr. Bernard Verstraete; penningmeester: mr. Christiaan De Gomme; secretaris: mr. Luc de Muelenaere; leden: mrs. Arnold Callens en Emiel Camerlynck; admin. secretaris: mr. Dirk Van Haesebrouck.

Samenstelling van de Kamer der Notarissen van het arrondissement Brugge

Voorzitter: mr. Frans Bouckaert; syndicus: mr. Paul Van der Heyde; tweede syndicus: mr. Jean Vanlatum; verslaggever: mr. Robert de Schepper; adjunct-verslaggever: mr. Lucas De Quinemar; penningmeester: mr. Johan Lahaye; secretaris: mr. Pierre Thomas; leden: mrs. Jean-Marie De Cock en Jean Depuydt.

Samenstelling van de Kamer der Notarissen van het arrondissement Leuven

Voorzitter: mr. Gerard Janssen; secretaris: mr. Marc Duriau; penningmeester: mr. Godfried Van Kerckhoven; syndicus: mr. Paul Van Dievoet; verslaggever: mr. Paul Bosmans; leden: mrs. Claude Hollanders de Ouderaen en Luc Mertens.

MEDEDELINGEN

Pitlo-prijs

Het bestuur van het Pitlofonds maakt het volgende bekend:

Op 1 januari jongstleden sloot de inzendingstermijn waarbinnen bijdragen, verschenen in de jaren 1983 tot en met 1986, konden worden ingeleverd van hen die wensen mee te dingen naar de Pitlo-prijs.

Deze prijs wordt iedere vier jaar uitgereikt aan diegene die in de vier daaraan voorafgaande kalenderjaren de belangrijkste studie heeft gepubliceerd op het gebied van het positieve latijnse notariële recht of van de geschiedenis (daaronder de cultuurgeschiedenis begrepen) van het latijnse notariaat.

Omdat het ontvangen getal der inzendingen zeer gering was en de bijdragen bovendien slechts uit een beperkt aantal landen afkomstig waren heeft het Bestuur besloten de datum, voor welke de inzendingen moeten zijn ontvangen te verplaatsen naar 1 juni 1988.

De prijs die f 10.000,- bedraagt, zal nu worden uitgereikt in mei 1989 te Amsterdam. De laureaat ontvangt voor reis- en verblijfskosten een tegemoetkoming van maximaal f 4.000,-.

Inzendingen van de publikaties, die kunnen plaatsgevonden hebben in de vorm van een monografie maar ook in die van een tijdschriftenartikel, worden in eerste instantie beoordeeld door het Dagelijks Bestuur van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap te Amsterdam. Vervolgens worden die publikaties waarvan het Dagelijks Bestuur van genoemde stichting van oordeel is dat zij voor bekroning in aanmerking komen, in handen van een jury gesteld, die door dat Dagelijks Bestuur uit personen van verschillende nationaliteiten wordt benoemd. De bijdragen, die moeten zijn gesteld in het Nederlands, Frans, Duits, Italiaans of Spaans, worden ingewacht in triplo op het bureau van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap, Herengracht 178, 1016 BX Amsterdam, derhalve vóór 1 juni 1988.

Fiskofoonprijs 1987 — Reglement

Art. 1. De V.Z.W. Fiskofoon, uitgever van het Tijdschrift voor Fiscaal Recht, richt een jaarlijkse Fiskofoon-prijs in voor de beste tekst op het gebied van het fiscaal recht in zijn meest ruime betekenis.

Art. 2. Het bedrag van de prijs is bepaald op 25.000 fr.

Art. 3. De prijs zal worden toegekend aan een nog niet eerder gepubliceerde Nederlandstalige tekst op het gebied van het fiscaal recht, die door de jury omwille van zijn originaliteit, diepgang, wetenschappelijkheid en belang voor de fiscale praktijk wordt bekroond. De tekst mag niet meer dan 60 *getypte pagina's* omvang hebben.

Art. 4. Deelneming staat open voor hen die op 31 december 1987 de leeftijd van 30 jaar niet hebben overschreden. De leden van de V.Z.W. Fiskofoon zijn van deelneming uitgesloten, alsook de vroegere laureaten van de Fiskofoon-prijs.

Art. 5. De jury bestaat uit de professoren F. Vanistendael (K.U.L.) en W. Maeckelbergh (Fiscale Hogeschool) en de redactie van Tijdschrift voor Fiscaal Recht.

Art. 6. De auteur van het bekroonde manuscript verbindt zich ertoe zijn tekst te herwerken tot een artikel voor Tijdschrift voor Fiscaal Recht, volgens door de redactie vast te stellen richtlijnen.

Art. 7. De manuscripten dienen ten laatste op 31 december 1987 toe te komen op het redactiesecretariaat van Tijdschrift voor Fiscaal Recht, p/a Uitgeverij Kluwer rechtswetenschappen, Santvoortbeeklaan 21-23, 2100 Deurne-Antwerpen.

De manuscripten worden in één enkel exemplaar verwacht met opgave van volledige identiteit en geboortedatum van de inzender.

Het redactiesecretariaat zorgt voor anoniem doorzenden van de manuscripten aan alle juryleden.

Art. 8. De beslissing van de jury wordt gepubliceerd in jaargang 1988 van Tijdschrift voor Fiscaal Recht. De auteur van het bekroonde manuscript wordt persoonlijk verwittigd.

Verouderde terminologie in het Belgisch staatsrecht

In het augustusnummer van het *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht* (42e jaargang, nr. 8) vestigt prof. Herman Van Impe de aandacht op de verouderde terminologie in het Belgisch staatsrecht en op de wenselijkheid een meer nauwkeurige taal te gebruiken, meer bepaald geen woorden (begrippen) meer te hanteren die een valse indruk wekken.

Hij besluit zijn lezenswaardige bijdrage met de volgende nabeschuiving: «Prof. A. Mast heeft er vroeger op gewezen dat de Belgen een Grondwet hebben uit de tijd van 'le roi Louis-Philippe'. Deze koning werd in 1848 uit Frankrijk weggejaagd. Al te veel Belgische juristen leven nu nog in 1987 met een staatsrechtelijke mentaliteit uit die periode».

BERICHTEN**Van der Ven-symposium: Het mensbeeld in het recht**

De rechtsfilosofische, rechtssociologische, privaatrechtelijke en sociaalrechtelijke secties van de Utrechtse Juridische Faculteit organiseren met medewerking van de facilitaire afdeling van het Niser het eerste Van der Ven-symposium met als thema: Het mensbeeld in het recht, op vrijdag 16 oktober 1987 in de Aula van het Academie-gebouw der Rijksuniversiteit Domplein 29, Utrecht.

Programma:

- 9.00 - u.   Ontvangst der deelnemers.
9.30 - 11.00 u.   Eerste deel: Sociaal recht.
                    Inleiders: prof. dr. dr.h.c. Werner Maihofer en prof. dr. E.P. de Jong

11.00 - 11.30 u. Pauze

11.30 - 13.00 u. Tweede deel: Privaatrecht.

Inleiders: prof. dr. W. van Gerven en prof. mr. J.H. Nieuwenhuis

13.00 - 14.00 u. Pauze (koffielunch)

14.00 - 15.30   Derde deel: Rechtssociologie

Inleiders: prof. dr. H. Rottleuthner en prof. mr. dr. A.J. Hoekema

15.30 - 16.00 u. Pauze.

16.00 - 17.30 u. Vierde deel: Rechtsfilosofie.

Inleiders: prof. dr. dr. h.c. Arthur Kaufmann en prof. dr. H. Ph. Visser 't Hooft

17.30 - 17.45   Afsluitende opmerkingen door de symposionvoorzitter mr. P. Verloren van Themaat

17.45 - 18.30 u. Ontvangst van sprekers en deelnemers door het Faculteitsbestuur.

De voertalen van het symposium zijn Engels en Duits. 's Avonds zal er ter gelegenheid van de 80e verjaardag van prof. mr. J.J.M. van der Ven een koud buffet worden gehouden in een der zalen van het Polmanshuis, Keistraat 2, Utrecht; aanvang 20.30 uur.

Deelnemers aan het symposion en andere belangstellenden worden uitgenodigd om, indien gewenst met partner, aan dit koud buffet deel te nemen.

Kosten symposion deelname (incl. materiaal) f 20,- (studenten f 10,-). Kosten koud buffet p.p. f 80,-.

Aanmeldingen schriftelijk of telefonisch bij het symposionbureau: mw. L. Houttuin, Boothstraat 6, 2512 BW Utrecht. Tel.: 030 - 39.31.11/39.32.30.

Vlaams Congres Verkeersveiligheid-Verkeersleefbaarheid

Op dinsdag 15 september 1987 vindt, in het kader van Flanders Traffic 87, voor de tweede maal het Vlaams Congres Verkeersveiligheid-Verkeersleefbaarheid plaats in de Limburghal te Genk, georganiseerd door de V.T.B.-V.A.B. en de V.T.B.-V.A.B.-Verkeerscommissie.

Inlichtingen bij V.T.B.-V.A.B., Dienst Verkeer, Sint-Jacobsmarkt 45-47, 2000 Antwerpen, tel. 03/2220.34.34, toestel 294.

Colloquium — Europees Parlement

Van 24 tot 26 september 1987 organiseert het «Institut d'Etudes européennes» (U.L.B.) een colloquium over «Le Parlement européen dans l'évolution institutionnelle». Drie onderwerpen komen hierbij aan bod: 1) het Parlement en de Raad, 2) het Parlement en de Commissie en 3) het Parlement en het Hof van Justitie.

Het inschrijvingsgeld bedraagt: 4.000 fr. Voor nadere inlichtingen: Institut d'Etudes européennes, Av. F.D. Roosevelt 39, 1050 Brussel, tel.: 02/642.30.69.

35e jaarvergadering Nederlandse orde van Advocaten

De 35e jaarvergadering van de Nederlandse Orde van Advocaten vindt op 17, 18 en 19 september 1987 plaats in de hanzestad Zutphen met het thema "De prijs van het recht".

Het thema wordt belicht in de preadviezen van prof. mr. H.J. Snijders, hoogleraar aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam, en dr. J.J.M. Van Dijk, directeur van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie.

Colloquium te Brussel over arbitrage vandaag

Ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van de vereniging Cepina (Belgisch centrum voor studie en praktijk van nationale en internationale arbitrage) vindt op 23 september 1987 te Brussel een colloquium plaats met het volgende programma:

- 9u30 Verwelkoming van de deelnemers en inleidend exposé door de voorzitter M. Huys.
10u00 Het belang van arbitrage in het economisch en gerechtelijk

leven. Toespraken door E. Krings, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, R. Pulinckx, gedelegeerd bestuurder van het Verbond van Belgische Ondernemingen, M. De Kock, stafhouder van de Nederlandse Orde van advocaten te Brussel, A. Wolters, stafhouder van de Franse Orde van advocaten te Brussel, M. Gaudet, voorzitter van het Arbitragehof van de Internationale Kamer van Koophandel.

- 11u00 Pauze.
- 11u15 De jongste wetgevende ontwikkelingen op het gebied van internationale arbitrage, door prof. Ph. Fouchard, hoogleraar aan de Universiteit van Parijs II.
- 12u00 Plaats van de arbitrage door prof. M. Storme, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent, vice-voorzitter van Cepina.
- 12u45 Lunch.
- 14u30 De arbitrage-overeenkomst en de keuze van de arbitragewijze door de heer Celinas, Canadees lid van het Arbitragehof van de Internationale Kamer van Koophandel.
- 15u30 Tenuitvoerlegging van de arbitrale uitspraken op internationaal niveau door prof. J.C. Schultsz, hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.
- 16u15 Gedachtenwisseling.
- 16u45 Slottoespraak door de heer J. Gol, vice-eerste minister en minister van Justitie.

Het colloquium wordt gehouden in de zaal Benelux van het Congrespaleis, Keizerslaan, 1000 Brussel. Het inschrijvingsrecht bedraagt 2.000 fr.

Verdere inlichtingen: secretariaat Cepina, tel. 02/515.08.59

Studiedag van het Interuniversitair Centrum voor Staatsrecht

Op 11 december 1987 organiseert het Interuniversitair Centrum voor Staatsrecht een Interuniversitaire Studiedag Publiekrecht rond het thema: Ordehandhaving en de vrijheid van de persoon.

Rapporten:

«Les libertés fondamentales et le maintien de l'ordre dans une société démocratique: un équilibre délicat» door de heer R. Ergec (Université Libre de Bruxelles).

«De informatievrijheid en de strijd tegen het terrorisme», door de heer J. Velaers (Universitaire Instelling Antwerpen).

«Maintien de l'ordre et vie privée» door de heer J. Spreutels (Université Libre de Bruxelles).

«Ordehandhaving en persoonlijke vrijheid» door de heer L. Dupont, hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven.

«Le maintien de l'ordre et le passage des frontières», door de heer R. Andersen, docent aan de Université Catholique de Louvain.

De studiedag wordt gehouden in de lokalen van de rechtsfaculteit van de Université Catholique de Louvain, Place Montesquieu 2, Louvain-la-Neuve.

Inlichtingen en inschrijvingen: I.C.S. - C.I.D.P., Kernstraat 45, B 3, 1000 Brussel — Tel. 02/511.44.05.

ERRATA

Handelspraktijken

Het onder dit trefwoord verschenen arrest van Hof Brussel in *R.W.*, 1986-87, 2379, werd gewezen op 24 december 1986 en niet op 14 december 1986 zoals verkeerdelijk vermeld werd.

Overeenkomst

Bij vergissing werd in *R.W.*, 1986-87, 2799, het vonnis van Rb. Kph. Gent van 1 juni 1984 nogmaals opgenomen. Het vonnis werd al gepubliceerd in *R.W.*, 1984-85, 1721, met een noot van Matthias-Edward Storme over "Contractuele aansprakelijkheid volgens de eisen van redelijkheid (goede trouw) of misbruik van contractueel recht?"

TIJDSCHRIFTEN

Netherlands international law review, 1986

nr. 2

Kokkini-Iatridou, D., Some Methodological Aspects of Comparative Law. The third part of a (pre-)paradigma; Limburg, G., The United Nations Conference on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations; Brownlie, I., The Roles of International Law; Dubbink, C.W., The Dutch Court and International Law; Roethof, H.J., The Impotency of the Law; Wagner, G.A., Likes and Dislikes in International Law: The Company.

Panopticon

nr. 4, juli-augustus

Van Kerckvoorde, J., Misdaad, misdaadbestrijding en de media. Een problematische relatie; Mentens, Y., Het «Social Enquiry Report» in Engeland en Wales. Een situatieschets; Nys, H., Apotheker, arts en drugs; Floblets, M.C., Asielrecht en erkenningsprocedure in België. Het proces van een procedure; Bruggeman, W., Berkmoes, H., De Man, L. en Matthyn, M., Autodiefstal, hold-up en terrorisme in België (deel I); Van den Bosche, L. en Van Outrive, L., Toch een socialistisch politiebeld, met naschrift van C. Fijnaut; Belangenroep minderjarigen.

nr. 5, september-oktober

Bruggeman, C., Moedeloosheid (machteloosheid) bij de politiek; Anjewierden, O., Van Kalmthout, A.M. en Simmelink, J., Ontwikkelingen in het Nederlandse strafrecht in de afgelopen decennia (1); Van den Wijngaert, Ch., Het proces Hélène Passtoors en het Zuid-Afrikaanse strafprocesrecht. Verslag van een observator; Bouverne-De Bie, M., De opzet van een project armoedebestrijding: welzijnswerk als onderzoeksinstrument en grote onbekende.

nr. 6, november-december

De Nauw, A., Het nieuw vervolgingsstelsel in fiscale zaken; Anjewierden, O., Van Kalmthout, A.M. en Simmelink, J., Ontwikkelingen in het Nederlandse strafrecht in de afgelopen decennia (deel II); Pieters, F., Het jaar van het virus: AIDS-virusdragers in de Belgische gevangenissen; Bruggeman, W. en Luypaers, P., Autodiefstal, hold-up en terrorisme in België (deel II).

Revue critique de droit international privé, 1986

nr. 3

Muir-Watt, H., Quelques remarques sur la théorie anglo-américaine des droits acquis; Simon-Depitre, M., noot onder Conseil d'Etat 31 januari 1986 (Uitwijzing, wettelijkheid); Niboyet-Hoegy, M.L., noot onder Cass., 12 februari 1985 (Arbeidsovereenkomst, Italiaanse vennootschap, Franse arbeider, plaats van uitvoering in Frankrijk, toepasselijke wet); Batiffol, H., noot onder Cass. fr., 9 juli 1985 (Testament, herroeping overdracht van territorium, toepasselijke wet, wet van het moment van overlijden); Lagarde, P., noot onder Cass. fr., 28 februari 1986 (arbeidsovereenkomst, toepasselijke wet, piloot, bepaling van de plaats van uitvoering); Remond-Gouilloud, M., noot onder Cass. fr., 13 maart 1985 (bewarend beslag, vreemd luchtschip, voorwaarden); Santa-Croce, M., noot onder Cass. fr., 29 mei 1985 (exequatur, Italiaans vonnis, vraag tot herziening); Audit, B., noot onder Cass. fr., 1 oktober 1985 (Immunititeit van uitvoering, vreemde publiekrechtelijke instelling, voor beslag vatbare goederen); Gaudemet-Tallon, H., noot onder Cass. fr., 17 december 1985 (Bevoegdheid, bevoegdheidsbeding, vreemde rechtbank, geoorlooftheid, kort geding, eventuele bevoegdheid); Gaudemet-Tallon, H., noot onder Rb. Parijs (kort geding), 7 februari 1986 (vreemd vonnis, vordering tot niet-tegenwerpelijheid, bevoegdheid, verdrag tussen Frankrijk en Ivoorkust van 24 april 1961).